

МӘСНӘУИ БАҚШАСЫНАН

Ағам
деген
Жұмбақ, Дем

Осман Нұри ТОПБАШ

ХУКМЕТ
KAZAKHSTAN

Мәснәуи бақшасынан

*Ағам
деген
Жұмбақ Әлем*

Осман Нұри ТОПБАШ

Хазіреті Мәуләнә (күддисә сирруһ) иләһи ғашықтыққа қарық болып, сондай рухани ләззатқа толы ғұмырын үш кезеңге бөліп, оларды мынадай үш сөзбен түсіндірген:

«Қам-дым, пістім, күйдім!..»

Ол Хаққа жақындаудың ләззатын әлі татпаған кезеңін **«Қам-дым»**, иләһи шабытқа бөленген кезеңін **«Пістім»**, ал, күллі әлемдегі иләһи құпия-сырлар өзіне көз алдында ашылған кітаптай мәлім болған кезеңін **«Күйдім»** деп атаған. Аллаһ досы бұл уәли құл **«Өлім келмей тұрып өліндер»** деген ерекше сырдың көрініс табуымен, яғни дүниелік және нәпсілік иірімдердің құрсауынан құтылып, өлімнің қорқынышты жүзін әрлендіре білген жан. Соның арқасында ол **«шәб-и арус»** деп атап өткен өлім сәтін, шын мәнінде **«Хүснү Мүтлаққа»**, яғни абсолютті сұлулық пен ажарлылықтың нағыз иесі Хақ Тағалаға қауышу сәтіне айналдырған ерекше тұлға. Міне, осындай ерекше қауышуға деген ынтызарлығы мен қуанышына тола оытырып, ішкі жан дүниесінен мынадай інжу-маржандар төгілген еді:

«Мен өлген соң қабірімді аш! Көңілімнің жалынды отынан кебінімнен қалай түтін шыққанын көр!..»

«Өлген күнімде мені бауыры суық қара жерге жерлегелі апара жатқанда, менде дүниелік дерт, қайғы-қасірет қалды деп ойлама! Дүниеден қол үзді, соған өкінеді деп те ойлама!»

«Өлгенім үшін артымнан әсте жылаушы болма! «Әмтең-ай! Қан!» деп опық жеме! Егер мен өмірде болған кезімде нәпсіме бойсұнып, шайтанның тұзағына түскен болсам, міне сонда ғана өкінгейсің!»

«(Алайда, мен рухыммен аса күшті толқып, вуслатқа (Аллаһқа) қарай қанат қаққанымда) жансыз

тәніме қарап, (әсте) **«Айрылып қалдым-ау, айрылып қалдым-ау!»** деуші болма! Керісінше, ол сәт менің айрылу сәтім емес, (Раббыммен) «кездесу», яғни **вұслат сәтім!**»

«Мені көрге салған кезде, әсте **«Қош бол, қош бол!»** деп айтпа! Өйткені, қабір – о дүниенің, жәннат жұртының табалдырығы!»

«Батуды, көзден ғайып болуды көрдің ғой! Енді туылудың қалай екенін де көрші! Күн мен Ай батып, көзден ғайып болған кезде, олардың нұрларына қандай да бір нұқсандық келе ме екен?! Мұны ойланып көрші!

«Бұл жағдай саған бату, ғайып болу сияқты көрінсе де, шын мәнінде ол туылу, қайтадан өмірге келу! (Тіпті мәңгілік өмірге...)»

«(Сырт көзге қара жердің суық бауырындағы бір шиңқыр болып көрінетін мына) қабір адам баласы үшін абақты, зындан сияқты көрінсе де, негізінде ол – Аллаһқа қауышуды аңсаған рухтардың (дүниедегі сынақтар мен қиыншылықтардан) құтылған (және тыныштық, рахат тапқан) жері.

«Қайсы бір тұқым жерге шашылып, егілген соң қайта өсіп-өнбейді дейсің? Қайсы бірі уақыты жеткенде бұршік атып, шықпайды дерсің?! Онда неге адам деген тұқым туралы қателесесің?!»

«Қандай ыдыс суға батырылған соң, суға толып шықпайды екен? Құдыққа тасталған Юсуф пайғамбар қалайша зиянға ұшырамаса, салих адамның жаны неге айқайлап, дүрбелеңге түссін?!»

«Мен өлі едім, (тән қапасынан құтылғанда) тірілдім. Жылап жүрген едім, тұла бойым күлім қақты. Иләһи ғашықтық деген дәулетке қолым жеткенде, мәңгілік дәулетке, бақытқа қауыштым...»

АЛҒЫ СӨЗ

Біздерді күллі жаратылыс арасынан таңдап, адамзат тәжін кидіріп, абыройға бөлеп жаратқан және иман келтірудің арқасында мәңгілік бақытқа жетудің жолын көрсеткен Аллаһ Тағалаға шексіз хамд, мадақ пен мақтаулар...

Адамзаттың мәңгілікке бағытталған сапарында еш бас тарта алмас, зәрулік қажеттілігі болған адамзаттық қасиет пен абыройды теңдессіз өлшемдерімен қалыптастыруда үлгі тұтар бірегей тұлға «Үсуәтүң хасана» болған, Пайғамбарлардың Сұлтаны Хазіреті Мұхаммед Мұстафаға шексіз салауат пен сәлем болсын...

Адам баласының өмірі өмір сүруге деген күштарлық пен өлімнің қорқынышы мен үрейінің арасында өтеді. Бұл жағдай адамның тәфәккур (ойлану) мен түсіну қабілетінің мәңгілік әлемге қарай ашылуын қамтамасыз етуден туындаған еді. Өйткені, бұл жалғандағы өмір сүрудегі мақсат – мәңгілік бақытқа жету. Сондықтан адам баласы үшін ең маңыздысы

– өлім қорқынышынан арылып, өмірін де, өлімін де өрлендіруге тырысу болмақ. Осы деңгейге қол жеткізген кезде адам баласына рухани жетілу мен Аллаһ Тағаланың разылығына бөленудің жолдары ашыла бастайды.

Дегенмен, мұндай жетістікке қол жеткізудің жолы тәзкиятүн нәфс (нәпсіні тыю) және тасфиятүл қальб (жүректі тазартып, сафтандыру) деген асулардан өтеді. Өйткені, адам баласының жақсы қасиеттерімен қатар, жаман қасиеттері де оның бойында жаратылысынан бері бар құбылыс. Бұл жалғандағы сынақ осыны қажет етеді. Олай болса, дүниедегі сынақтан сүрінбей өту үшін бойымыздағы жаман қасиеттерді жойып, жақсы қасиеттерді жандандырып, өз бойымызға үстем қылуымыз керек. Бұл туралы Хақ Тағала:

«...Нәпсімен және оған бірнеше қабілеттер беріп, жақсылығы мен жамандығын аян Етушімен серт!

Нәпсісін жамандықтардан пәк тұтқан (заттық рухани кірлерден тазартқан) сөзсіз құтылды. Ал, оны жамандықтарға көмген әлбетте зиянға ұшырады» дейді. (Шәмс сүресі, 7-10 аяттар)

Жаман қасиеттерді жойып, жақсысын жандандыру адамның өзін дұрыс тануы арқылы ғана іске аспақ. Өз жаратылсындағы нәпсі деген улы жыланды көріп, оны тани алмаған кісі оған қарсы шара қолдана алмайды. Сөйтіп, оның зәһарымен уланады. Сондықтан: «Өз жаратылысын танып білген адам Раббысын да таниды» деген сөз бекер айтылмаса керек.

Хазіреті Мәүләнә бұл ақиқаттың жарығында адамның өз жаратылсы мен қасиеттерін жақсы тани білуі үшін төмендегі үндеуін бізге бейне бір айна сияқты ұсынады:

«Адам бейне бір орман сияқты. Орманда қалайша мыңдаған доңыз, қасқыр, жақсы не жаман мінезді хайуан бар болса, дәл сондай адам баласының ішкі жандүниесінде әрқилы сұлулықтар мен жаман қасиеттер де орын тепкен».

«Ей, Хақ жолының жолаушысы! Мұса да, Перғаун да сенің өз болмысыңда. Бұл бір-біріне қас екі жауды өзіңнің болмысыңнан іздеуің керек».

«Уахидың нұрынан жарық ал! Сөйтіп, өз бойыңдағы Мұса тағы сенің өз бойыңдағы Перғаунды ойсырата жеңсін!»

Бұл мәселе аса маңызды болғаны соншалық, Аллаһтың Елшісі салла ллаһү аләйһи уә сәлләм Мырзамыз өзі қатысқан және **«Ғазуатүл-Ұсра»**, яғни **«Қиын жорық»** деп атаған Тәбук Ғазуасынан қайтар жолда:

«Енді кіші жиһадтан үлкен жиһадқа оралдық»¹ - деген еді.

Сахабалар таң қалып:

«Ей, Аллаһтың елшісі! Бұдан үлкен жиһад бола ма екен?» - деп сұраған кезде, Пайғамбарымыз саллаләһү аләйһи уә сәлләм оларға:

1. Сүюти, Жаминүс-Сағир, II, 73.

«Иә! Қазір кіші жиһадтан үлкен жиһадқа қарай, яғни нәпсімен күресуге бет алудамыз!» - деген.

Бұл шындық бойынша Хазіреті Әдебали деген Аллаһ досы ғасырлар бойы әлемге үстемдік еткен Осман мемлекетінің алғашқы сұлтаны Осман Ғазиға айтқан насихаттарында ең үлкен жеңіске былайша назар аудартқан болатын:

«Ей, ұлан! Ең үлкен жеңіс – нәпсіні тану. Дұшпан – адамның өзі. Ал, дос – нәпсісін таныған адамның өзі».

Ішкі жандүниеміздегі күресте жеңіске жете алмаған кісі ең әуелі өзі үшін сырға толы бейне бір жұмбақ әлем болып қала бермек. Яғни, өзін тани алмаған адам «адам» деген жұмбақты шеше алмайды. Бұл жұмбақты шешпей тұрып, өмір мен өлімнің сырын ашу, сондай-ақ, мәңгілік әлемді ұғыну әсте мүмкін емес.

Мінеки, бұл ақиқаттың аясындағы ең маңызды мәселеміз – **«Адам деген жұмбақ әлем»**.

Өйткені, адамның өз бойындағы жұмбақты дұрыс шешуі – өзіндегі хикмет пен сырларды хақпен үйлестіріп (Аллаһтың бұйрықтарына сай келтіріп), вүслат есігін (Аллаһтың разылығына бөленуі) ашқаны деген сөз. Мұның бірден-бір шарты да – Пайғамбарлардың және Аллаһтың досы уәли құлдардың жолымен жүре білу. Өйткені, олар аталмыш жұмбақты дұрыс аша білген рухани кілттер іспеттес. Сонда ғана «адамзаттық қасиетіміз» бар ықыласымызбен олардың қатарына қосылған кезімізде ерекше бір кейіпке

енеді. Бірақ, олардың қатарынан шығып, пасықтар мен күнәһарлардың қатарына қосылсақ, өзімізге аян нәрселердің өзі жұмбаққа айнала бастайды. Бұл да өзіміздің құрдымға кеткеніміз деген сөз. Аллаһ өзі сақтасын.

Сондықтан ең негізгі мәселе – ізгі, салиқалы жандармен бірге бола білу. Өйткені, ондай мейірімді жандар маңайындағы адамдарды үнемі **«Жауын сияқты бол! Береке шаш!»** дегендей, мейірімділік арнасына жетелейді. Бұл сөз жақсы құл болуды меңзеумен қатар, Аллаһ үшін тәлім-тәрбие, Ол үшін қызмет ету, және қажыр-қайрат танытудың да аса маңызды екендігін де баяндап тұр. Өйткені, **«Ұрпақты тәрбиелеу»** осыған байланысты. Тіпті, өмірдегі ең қиын да ауыр іс – адам тәрбиесі екенін ойласақ, бұл жауапкершіліктің сыры да айқын ашылған болар. Сол себептен, күшті де мықты тұлға қалыптастыруда **«Шалағайлықтан»** аулақ болу керек. Бұл құлшылығымызды орындау барысында әр нәрсемізді кемелді де толық орындауға күш-жігер жұмсауымыз дегенді білдіреді. Мұндай кемелділік тек **«Харамайға (Мекке-Мәдинаға) шынайы жүрекпен бару»** арқылы көрініс таппақ. Өйткені, көңіл бағының гүлдері тек Харамай арнасында ғана өсіп өнеді. Бақилық өмірге дайындық барысында жәннәт гүліне айнала білу үшін **«Уақыт өтпестен, күн батпастан...»** әрекет ету аса зәрулік жағдай. Өйткені, уақыты өтіп кеткеннен кейін өкініп, опық жеудің еш пайдасы жоқ. Сондықтан да, **«Тәубе**

етуге асығу» қажет. Өйткені, өлім – ғайып, кез-келген сәтте алқымнан алуы мүмкін. Сондай-ақ, тәубеге келмеген кейбіреулер **«Адам баласының опасыздығын»** түсіне алмайды. Олардың өмірі өкініш пен қасіретке барып тіріледі. Олардың өмірі толығымен әбес, бос сөздерге ұқсайды. Сондай-ақ сан түрлі жаман қасиеттер көңілді де, сана-сезімді де тұншықтырады. Әсіресе, **«Тілдегі қанжар – ғайбат»** алдымен адамның өз жанына қадалып, ар-ожданын, онымен қоса көңілін де өлтіреді. Бізді мұндай ауыр жағдайдан, терең құзға құлаудан құтқаратын **«Насихаттың маңызын»** дұрыс ұғыну ләзім. Өйткені, Пайғамбарымыз саллаллаллаһү аләйһи уә сәлләм өзінің бір хадисінде: *«Дін – насихат»* (Мұслим, Иман, 95) деп айтып кеткен. Барлық осы өлшемдер бойынша табысқа жете білу үшін қажыр-қайрат танытумен қатар **«Дұғадағы сырды»** ұғынып, дұғаны өміріміз бен ғибадаттарымыздың өзегіне айналдыруымыз қажет.

Міне, сонда ғана жандүниеміздегі жұмбақ атаулының сыры ашылып, **«Жандардың Жаны»** – Аллаһтың разылығына бөленеміз.

Құрметті оқырмандар!

Жоғарыда қысқаша шолу жасап шыққан мәселелер осы еңбегіміздегі мақалалардың тақырыптары болмақ. Сондай-ақ, кітаптың соңғы бөлімін **«Хазіреті Мәүләнәдан хикмет тамшылары»** деген тақырыпқа арнап, еңбегімізді толықтыруды һәм әшекейлеуді көздедік.

Бұл шығарманы дайындау барысында еңбек сіңірген барша бауырларымызға ыстық ықыласым мен алғысымды білдіремін. Хақ Тағаладан сіңірген еңбектеріміздің садақатүн жария болуын тілеймін.

Хақ Тағала баршамыздың өмірімізді Өзінің жолында ізгі амалдармен әрлендірсін. Әрбір ізгі амалдарымызға тәуфиқ берсін. Мойнымыздағы иләһи аманат пен адамзаттық қасиетімізді лайықты дәрежеде атқаруды, құзырына ізгілермен, тақуалармен бірге баруымызды нәсіп етсін!

Әмин!

Адам Деген Жүзібақ Дем

«Сүбханаллаһ! Нәпсідә Ібілістің тәкәппарлығы, Қабылдың көралмаушылығы, Ад қауымының азғындығы, Сәмуд қауымының қарсылығы, Нәмруттың ба-тылдығы, Перғаунның шектен шығып, «тәңірмін» деп сандырақтауы, Һаманның желігушілігі мен арамзалығы, Қарұнның зұлымдығы мен бүлікшілдігі, Бәлғамның әуесқойлығы, Асхабү сәбттің айлакерлігі, Уәлид бин Мұғираның қасарысуы және Әбу Жәһилдің қараңғылығы бар. (...) Бірақ, риязат пен мүжәһәдә барлық осы жаман қасиеттерді тәрбиелеп, адамды мұндай жаман қылықтан құтқарады». (Ибн Қайюм әл-Жәузия, әл-Фәуәид, Бейрут 1986, 6.98)

АДАМ ДЕГЕН ЖҰМБАҚ ӘЛЕМ

Аллаһ Тағала сынақ мақсатымен жаратқан бұл жалғандағы өмірді қарама-қайшылықтарға толтырып қойған. Сондықтан сұлулық та, ажарсыздық та, жақсылық та, жамандық та бұл өмірден орын тепкен... Бұл әлемнің бір бөлшегі ретінде жаратылған және қарама-қайшылықтар арасында қалған адам баласы да өз нәпсісіндегі тақуалық пен азғындық, жақсылық пен жамандық сияқты қасиеттері арқылы әрдайым сынақтан өтіп отырады. Сонда кейбіреулері ішкі жандүниелерін нұрландырып, жақсылыққа бет бұрса, енді кейбіреулері жандүниесін жаман, лас дүниелермен толтырып, жамандықтың құлына айналуға.

Хазіреті Мәуләнә әр адамның ішкі жандүниесінен орын алған мұндай түрлі қасиеттерді былайша суреттеп береді:

*«Адамның ішкі жандүниесі бейне бір орман секілді. Онда жақсылық пен жамандықтың әр түрі кездеседі. Аллаһ Тағаланың саған тартқан сыйы «**Оған рухымнан** (өз құдіретімнен бір сыр) **үрледім**» (Хижр сүресі, 29 аят)*

*деген аятынан хабардар болсаң, осы иләһи деммен
фәйз алып, рухани коректеніп жатсаң, онда адам бол!
Яғни, өз ішкі жандүниіңдегі аралас-құралас ғажайып
сезімдерге әрдайым сақтықпен қарағайсың!»*

*Адам баласының ішкі жандүниесінде қасқыр,
доңыз сияқты көптеген хайуандық қасиет пен бей-
ім және адалдық-арамдық, жақсылық-жамандық
сияқты мыңдаған мінез-құлықтық қасиет бар. Мі-
не, осылардың қайсысы басым түссе, адам баласы
соған қарай бет бұрып, сол бойынша жаратылсы
қалыптасады. Адамның бойында қандай мінез ба-
сым болса, адамды сол мінез басқарады. Басқаша
айтар болсақ, бір металл қоспасында алтын мыс-
тан көптеу болса, ол қоспаны алтын деп санайды.*

*Кейде адам баласы бір сәтке қасқыр сияқты
жыртқышқа айналса, кейде бір сәтке толған айдай
сымбатты Юсуф пайғамбардай сұлу болады. Жақ-
сылық атаулы да, ыза-кек атаулы да жасырын бір
жолмен көңілден көңілге қарай жол табады. Тіпті
түсіністік, білім, өнер; т.с.с. қасиеттер адамнан
қарауындағы жан-жануарға да өтеді.*

*Мінезі жаман, асау ат иесінің сезіміне бойсу-
ынып, момақан болып, жорға жүріспен жүреді. Аю
да иесінің сезіміне қарай тіл алғыш болады. Адам-
ның арман-қалауы итке ықпал ететіні соншалық,
ит оған қызметші болады. Сөйтіп, аң аулайды. Не-
месе шопан болып қой бағады. Немесе күзетші болады.*

«Асхабұл Кәһфтің (үңгір иелері) өзгеше қасеттері оларға адалдықпен бағынған итке жұққаны соншалық, ақыры сол ит Құран Кәрімде аты аталу абыройына қол жеткізді.² Ал, Лут пен Нух (аләйһимәссәләм) пайғамбарлардың жұбайларына да насықтардан әл-де-бір сезім өтіп, ішкі жандүниелері ластанып, қара түн-кекке айналды. Сөйтіп, олар жәһәннамдықтардың қатарына қосылды.³

Адамның жандүниесінде кей кездері бір-біріне қарама-қайшы сезімдер бой көрсетіп жатады. Ол адам кейде шайтан болады, кейде періште! Кейде жыртықши аңдай болады, кей кездері кедей-кепшік пен жетім-жесірге ыстық та мейірімге толы құшағын ашады!»

Ардақты Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләм адамдардың түрлі болмыста жаратылуының, сонау Адам атаның жаратылысынан бастау алғандығын айта отырып, былай деген:

«Аллаһ Тағала Адам атаны жер бетінің әр тарапынан алған бір уыс топырақтан жаратқан. Сондықтан, адам баласы сол топырақтарға байланысты бір бөлігі қызыл, бір бөлігі ақ, бір бөлігі қара, тағы бір

2. (Қараңыз: Кәһф сүресі, 18 аят)

3. Аят Кәрімәда былай делінген: **«Аллаһ көпірлерге** (мұылмандармен болған туысқандығының пайда бермейтіндігі жөнінде) **Нухтың әйелі мен Луттың әйелін** мысалға көрсетті. Ол екеуі екі жақсы күліміздің некесінде бола тұра, екеуі де күйеулерне опасыздық істеді. Ал, күйеулері оларды Аллаһтың жазасынан еш арашалай алмады. Ол екеуіне **«Тозаққа кіретіндермен бірге сендерде кіріңдер»** делінді». (Тахрим сүресі, 10 аят)

бөлігі аталмыш түстердің араласуынан пайда болған түсте; бір бөлігі мейірімді, бір бөлігі қатал, бір бөлігі жақсы мінезді, тағы бір бөлігі жаман мінезді болып (яғни әр түрлі қиш-қуат, ерекшелік және мінез-құлықпен) дүниеге келеді». (Әбу Дәуіт, Сүннет, 16; Термези, Тәфсир, 1/2955; Ахмед IV, 400)

Мәшһүр хадис ғалымдарының бірі Ибн Қайюм әл-Жәузия аталмыш хадисті түсіндіре отырып, адам нәпсісінің қандай екендігін былайша суреттейді:

«Сұбханаллаһ! Нәпсідің Ібілістің тәкәппарлығы, Қабылдың⁴ көралмаушылығы, Ад қауымының⁵ азғындығы, Сәмуд қауымының⁶ қарсылығы, Нәмруттың⁷ батылдығы, Перғаунның⁸ шектен шығып, «тәңірмін» деп сандырақтауы, Һаманның⁹ желігушілігі мен арамшальығы, Қарұнның зұлымдығы мен бүлікіштілігі, Бәлғамның¹⁰ әуесқойлығы, Асхабұсәбттің¹¹ айлакерлігі,

4. Адам атаның баласы. Інісі Әбілдің құрбанын Аллаһ Тағала қабыл еткен болатын. Ол соны көре алмай өз бауырын өлтіріп еді.
5. Һуд пайғамбардың қауымы. Олар Һудқа сенбей, тіпті асқан азғындықпен Аллаһты және пайғамбарын келемеждеген еді. Аллаһ оларды күшті дауылмен ойрандады.
6. Салих пайғамбардың қауымы. Олар да имансыздықтары салдарынан күшті дауыспен жойылған.
7. Ибраһим пайғамбар кезіндегі патша. Ибраһим пайғамбарды отқа тастап және басқа да зұлымдықтар жасаған.
8. Мұса пайғамбар кезіндегі Мысыр өлкесінің патшасы және өзін тәңір деп жариялаған.
9. Перғауынның шонжарларынан. Құрылыс жұмыстарын басқаратындығы туралы риуат бар.
10. Мұса пайғамбардың кезінде өмір сүрген. Алғашында аса тақуалы, ғалым жан болғанымен, кейін дінінен безіп кеткен.
11. Яһудилердің ішінен бір топ адамдар сенбі күні балық ауламау туралы тыйымды құлық жасап аяқ асты еткен-ді.

Уәлид бин Мұғираның қасарысуы және Әбу Жәһилдің¹² қараңғылығы бар. (...) Бірақ, риязат пен мүжәһәдә¹³ барлық осы жаман қасиеттерді тәрбиелеп, адамды мұндай жаман қылықтан құтқарады.» (Ибн Қайюм әл-Жәузия, әл-Фәуәид, Бейрут 1986, б.98)

Сонымен қатар, адам баласының нәпсісінде жан-жануарға тән қасиеттер де бар. Мәселен, қарғаның ашкөздігі, иттің шектен тыс төбеті мен обырлығы, тауыстың өзін-өзі ұнатуы, заузаның нәжіспен жақындығы, кесірткенің қиқарлығы, түйенің ызасы, жолбарыстың қарғыуы, арыстанның айбаты, тышқанның пасықтығы, жыланның улауы, маймылдың қажетсіз және ожар әрекеттері, құмырсқаның жинауға деген құштарлығы (еңбекқорлығы), түлкінің айлакерлігі, қорқаудың айлалы ұйқысы...

Бірақ, риязат пен мүжәһәдә барлық осы жаман қасиеттерді тәрбиелеп, адамды мұндай жаман қылықтан құтқарады.» (Ибн Қайюм әл-Жәузия, әл-Фәуәид, Бейрут 1986, б.98)

Өйткені аят кәрімәда былай делінген:

«...Нәпсімен және оған бірнеше қабілеттер беріп, жақсылығы мен жамандығын аян Етушімен серт!

12. Екеуі де Меккелік мүшріктердің басшыларынан еді.

13. Риязат: Аз ішіп-жеу, аз ұйықтау және көп ғибадат ету арқылы нәпсіні тәрбиелеу яғни дүние қызықтарынан бас тарту. Мүжәһәдә: Нәпсімен күрес жүргізу арқылы өзін-өзі тәрбиелеу.

Нәпсісін жамандықтардан пәк тұтқан (заттық рухани кірлерден тазартқан) сөзсіз күтілді. Ал, оны жамандықтарға көмген әлбетте зиянға ұшырады».

(Шәмс сүресі, 7-10 аяттар)

Тасаввуфтың ең шиеленіскен ақиқаттарын аса шеберлікпен және қарапайым әдіспен жырлаған Юнус Әмрә адам баласының бойындағы қарама-қайшылықтарды өзінің өлеңіне былайша тамаша арқау еткен:

*Хақ бір көңіл берді маған, қайсысы демей тұрып,
қайран қалар.*

*Бір сәт келер рахатқа бөленер, бір сәт келер қайғыға
шомылар.*

Бір сәт келер қыс дерсің, сықырлаған аяздай.

Бір сәт келер сүйіншілеп, жайқалған бақшадай.

*Бір сәт шығып арш үстіне, бір сәт келер түсер
жердің астына.*

*Бір сәт келер тамшы дерсің, бір сәт келер тасып
мұхит болар.*

Бір сәт келер қараңғыда қалып, түк те білмес болар.

*Бір сәт келер хикметтерге сүңгір, Галинус пен
Луқмандай болар.*

Бір сәт келер Хазіреті Исадай, өлілерді тірілтер.

*Бір сәт келер тәкаппарлықтың үйіне кіріп, Перғаун
мен Намандай болар.*

Адам баласының ішкі жандүниесінде бар күшімен көрініс тауып тұратын мұндай кереғар қасиеттер қоғамдық өмірде де көрініс табады. Сондай-ақ, иманнан туындаған кемелдік пен тыныштық ішінде өмір сүретін жандар мен күпірліктің шырмауына оралған пенделер бір қоғамда тіршілік етеді.

Әр түрлі деңгейдегі және әр түрлі мінез-құлықты адамдардан құралатын қоғам өмірі осы тұрғыдан құдды бір момыны мен жыртқышы қатар тіршілік ететін орман іспеттес. Бұл қоғамда өмір сүретін кейбір адамдар түлкі сияқты қу, кейбіреуі қорқау сияқты жыртқыш, кейбіреуі құмырсқадай еңбекқор, дүние жинағыш, базбіреуі жылан сияқты улағыш. Ол ормандағы жануарлардың кейбірі сипап тұрсаң шағып алады, кейбірі сүліктей қан сорады, ал кейбірі көзіңе күліп қарағанымен артыңнан оқ атып, алдыңнан шұңқыр қазады. Кейбіреулері қоян мен көбелек сияқты басқаларға зияны жоқ, өзімен-өзі тіршілік етеді.

Діни-рухани тәрбие арқылы өзін нәпсіқұмарлықтан тыя алмаған, сондай-ақ мықты да бекем жаратылыс қалыптастыра алмаған адам айналасындағы шектен тыс кеткен әуесқойлардың кесірінде өмір сүрмек. Кейбіреуін бір жануарға тән, ал кейбіреулерін бірнеше жануарға тән қасиеттер билейді. Сондай-ақ, ішкі жандүниелері сыртқы келбеттері мен іс-әрекеттеріне шағылысқандығынан, ондай қасиеттерді сезу көкірегі ояу, ізгі жандар үшін аса бір қиын іс емес.

Негізінде қарама-қайшы қасиеттерге толы өмірде тіршілік ету тым ауыр сынақ. Сонымен қатар бұл сынақтың жүлдесі – жәннәт пен Жамалұллаһ (Аллаһтың дидарын көру) болмақ. Сондықтан, адам баласы осы сынақтан табыспен өтуі тиіс. Өйткені, өмір сынағынан өтіп, иләһи сыйға лайық болу – адамның жаратылуындағы ең басты мақсат. Сол себептен, адамның жаман қасиеттерден арылып, жақсы қасиеттер мен адамгершілікке ие болуы, яғни адамдық абыройға сай өмір сүруі қажет.

Барлық мүшесі бейне бір хайуани сипат жамылған адамдардан құралған қоғамда өмір сүретін жандардың әрқашан абайлап, өте сақ жүрулері тиіс. Өйткені, адам баласы өзіне жақсылық пен бақыт тілейтін және оны жақын тұтатын ізгі де шыншыл адамдармен әрдайым бірге бола бермейді. Ізгі адамдардың сұхбаттарына қатысатын бақытты адамдар санаулы болса да, олардың бірге болулары уақыт әрі мекен тұрғысынан шектеулі. Мұндай ізгі адамдар санаулы әрі олармен бірге болу шектеулі болғандықтан, жаман мінезді адамдардың ортасында қалай өмір сүру керектігін үйрену керек. Сондай-ақ Перғаунның сарайында өскен Мұса аләйһиссәләм мен сол залым Перғаунның мү'мин әйелі Әсия анамыз күшті тақуалықтары себепті негізгі тұлғалық қасиеттері мен имандарын қорғай білгендері тарихи шындық. Бастарынан өткерген қиындықтары мен машақаттары олардың имандарын әлсірете алмаған, керісінше күшейте түскен еді.

Сондай-ақ іштен және сырттан келетін теріс ықпалдармен әрдайым қарма-қарсы келетін адамдар әр уақыт ояу да сақ жүрулері тиіс. Әйтпегенде бұл мәселеге немқұрайды әрі бейқамдықпен қараудың соңы материалдық және рухани ауыртпалықтарға апарып соқтыруы мүмкін. Аллаһтың қаһары немесе разылығы пенденің қайсы амалы себепті көрініс табатындығы беймәлім болғандықтан, пенденің әрбір іс-әрекетіне сондай мұқият болғаны жөн.

Пайғамбарымыз саллаллаһу әләйһи уә сәлләм үйіндегі мысығына жақсы қарамай, оның өліміне себеп болған бір әйелдің күндіз-түні гибадат еткеніне қарамастан, жәһәннәмда отқа жанатындығын айтқан еді. Осы мысалдан байқағанымыздай, жай ғана іс деп көрілген мақлұқатқа мейірімді болу деген сезімнің әлсіреуі Аллаһқа берілген жанның аяғын шалыс басып, тозаққа қарай тайдырған. Олай болса, адам баласы Аллаһ берген нығметтер мен жақсылықтарын мақлұқаттың ұлысы-төмені, үлкені-кішісі демей, әрбіреуіне тиісті мөлшерінше таратуы зәрулік іс.

Ақтық демге дейін жалғасатын бұл өмір белестері тайғақ жолда көлік жүргізгендей қатерлі сапар. Адамның жәннәтқа кіруіне сәл-ақ қалып, алайда оның қас қағымдық бейқамдығы себепті аянышты азапқа душар етуі әбден мүмкін. Тарихта бұған ұқсас мысалдар көптеп кездеседі. Сондай-ақ, Қарұн бір кездері салих бір жан еді. Уақыт өте келе ол шіріген байлыққа қол жеткізді. Тіпті, Құран Кәрімде оның байлығы жайында:

«... Біз оған кілттерін аса күшті адамдар әрең көтере алатын қазына-байлық берген едік...» - дейді. (Қасас сүресі, 76 аят)

Бірақ, бұл байлық пен мал-мүлік оған жақсылық пен тыныштық сыйлай алмады. Ол қол жеткізген байлығына шүкіршілік етудің орнына, дәулетіне сеніп және онысына сүйеніп, Хазіреті Мұса аләйһиссәләмның пайғамбарлығын көре алмай, оны бейне бір жекпе-жекке шақырғандай болып, Оған қарсы келді. Ақыры оның тәкәппарлығы мен мақтаншақтығы өзінің түбіне жетті. (Қараңыз: Қасас сүресі, 82 аят)

Сондай-ақ, Хазіреті Мұса аләйһиссәләмның дәуірінде өмір сүрген Бәлғам бин Баура¹⁴ деген кісі де руханият әлемінің шыңына жеткенімен нәпсіқұмарлығына берілгендіктен Аллаһтың қаһарына ұшыраған бір пенде болды. Қарұн байлығына масаттанып, Бәлғам рухани нығметтерге қол жеткізгеніне қарамастан әуесқойлығынан жеңіліп өздерінің обалына өздері қалды. Міне, сол себепті адам баласы әрдайым көкірегі ояу түрде өмір сүруге тиіс. Өзін **«азаптан бір жолата құтылған жан екендігіне кепіл-**

14. Аят Көрімәда былай делінген: «Оларға (Яһудилерге) мына бір адамның хабарын оқып бер: Біз оған аяттармызды бердік, ол одан бас тартты, сонан соң оған шайтан жанасалады да, ол азғындады» (А'раф сүресі, 175 аят)

Тәпсіршілер, аятта есімі аталып көрсетілмеген бұл кісінің Хазіреті Мұса аләйһиссәләмнің дәуірінде өмір сүрген Бәлғам бин Баура екендігін айтқан. Бұл кісі алғашында Хазіреті Мұса аләйһиссәләмға иман келтіргенімен, кейінірек көздеген болмашы бір пайданың соңына түсіп кәпір болған.

деме алғандай» бекерге сеніп жүрмеуге тиіс. Өйткені, пайғамбарлардан басқа ешкімге **«кепілдеме»** берілмеген. Сондықтан өмір бойы тақуалықпен, яғни құдды бір миналы жерде жүргендей өте сақ әрі ықтиятты өмір сүру керек.

Әрбір тіршілік иесі өмірін өз жаратылысына сай жалғастыратыны тәрізді адам баласы да сол қағидадан тысқары емес. Гүлдердің өзегіндегі әлемде азықтанып, тыныс алатын бал арасын үйреншікті жерінен басқа бір жерде өмір сүргізу мүлдем мүмкін емес екені сияқты лас нәрселермен қоректенетін тышқанды гүл бақшасында паналату да әсте мүмкін емес. Жоғары дәрежелі рухтар Мұхаммеди ақиқаттан шағылысқан фәйзбен қоректенсе, жаман, дәрежесі пасықтықпен төмендеген рухтар да ластықпен тынышталып, қанағаттанады. Сондай-ақ, өздерінің оңбаған қылықтарын «бақыт» деп санап, өзіне-өздерін алдаусыратады.

Бұл шындыққа орай, мынадай қорытындыны шығара аламыз: Қоғамды бақа мінезді адамдар билейтін болса қоршаған орта батпаққа айналады. Жылан, шаян мінезді адамдар билесе, бүкіл халық уланып, жер бетінде лаңкестік пен анархия жайылады. Ал, әлемді гүл табиғатты, мейірімді, рахымды, көңіл әлеміне үңілген жандар билейтін болса, адамзат өмір сүрген аймақтың барлық жағы гүлстанға айналып, әлеумет нағыз тыныштық пен бақытқа кенеледі.

Теріс бағыттағы ықпал құралдары қоғамды жаулап, соның салдарынан жаман мінезді, ұятсыз адамдардың саны барған сайын арта түскен қазіргі таңда адамдардың өздерін, жақындары мен айналасындағы адамдарды қорғау үшін аса жігер-қайрат танытулары ләзім. Құран Кәрімде аталып өткен «Асхабұл Кәһф» (үңгір иелері) сияқты қоғамда болып жатқан келеңсіздіктердің шырмауына шырмалмай, жамандықтың етек жаюына қарсы тұрып, «тоқта!» деп айта білуіміз керек. Әуелі өзімізді, сонан соң айналамыздағыларды бірте-бірте түзетуіміз қажет. Имам Ғазали осындай аласапыран қоғамда өмір сүретін адамдар мұндай жағдайларға немқұрайды қараса, біртіндеп олардың да аяқтарының таятындығын мынадай сөздерімен түсіндірген:

«Мұсылман еместермен бірдей пікір, бірдей көз-қарас арқылы жақындасу уақыт өте келе көңілдің жақындасуына апарады. Көңілдердің жақындасуы болса, ол адамның құрып кетуіне себеп болады. Мынаны жақсы білгейсің! Ғапылдықтан туындаған мастық, арақ ішіп мас болғаннан да бетер».

Адамнан бастап, барлық тіршілік әлемі азды-көпті маңайындағыларының ықпалында қалады. Қоршаған ортаның тіршілік иелеріне әсері болатындығы бұрыннан әйгілі жағдай болғанымен, бертін кездерде жасалған зерттеулердің арқасында рухани жағдайлардың да материяларға әсер ететіндігі белгілі болды.

Бір кездері газет-журналдарда жарық көрген «су кристалдары» осының айқын дәлелі. Ыстамбұлдағы

Әзиз Махмуд Іһдайы Қыздар Құран медресесінде осыған ұқсас бір оқиға болған еді. Қатар орналасқан екі бөлмеге қойылған бірдей екі гүлдің біреуіне Құран оқылып, ыдысына Аллаһтың әсем аттары жазылады. Жанына барған сайын оған жақсы сөздер айтылады.

Екінші гүлдің қыш құмырасына жаман сөздер жазылып, сол бөлмеде жиі поп музыкалар қойылады. Бір-екі ай өткен соң қасында Құран оқылып, жақсы сөздер айтылған гүл едәуір өскен. Ал, поп музыка қойылған гүл құрап, сола бастаған екен.

Бұл жайт заттардың төңірегінде болып жатқан құбылыстардан радиация сияқты қалай әсер алатындығын ап-анық көрсетуде. Әрине жандүниесі, түсіну, ойлау, қабылдау сынды түйсіктері мен рухани жағы өзге жаратылыстардан жоғары болуы тұрғысынан адам баласы басқа жануарларға қарағанда маңындағылардан әлде қайда көп әсерленеді. Сондықтан, кез-келген жан өзіне орта, дос таңдауда аса мұқият және абай болғаны дұрыс. Өйткені, сондай аласапыран қоғамда адамның тыныштық пен қуанышқа кенеліп, өмір сүре білуінің бірден-бір шарты осы ғана.

Аят кәримәларда былай делінген:

«Ей, иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар және шыншылдармен бірге болыңдар». (Тәубе сүресі, 119 аят)

«Аяттарымыз туралы (мазақтап, дөрекілікке) салынғандарды көргеніңде, олар онан (Құраннан)

басқа бір әңгімеге көшкенше олардан бет бұр (мұсылмандық кейіп таныт және мұсылмандықтың қажеттілігі ретінде сол жерде тұрма). Егер шайтан саған ұмыттырып (бірге отырып қалсаң), есіңе түскеннен кейін (тұрып кет), ендігәрі сол залым адамдармен бірге отырма!» (Ән'ам сүресі, 68 аят)

«Ол (Аллаһ) Кітапта (Құранда) сендерге: «Аллаһтың аяттары жоққа шығарылып, келеке қылынып жатқанын есітсеңдер, олар (кәпірлер) басқа бір әңгімеге ауысқанға дейін олардың қастарында отырмандар, әйтпесе сендер де солардың кебін киесіңдер» деп (аят) түсірді. Шынында Аллаһ мүнәфиқтарды да, кәпірлерді де түгелдей жәһәннәмға жияды». (Ниса сүресі, 140 аят)

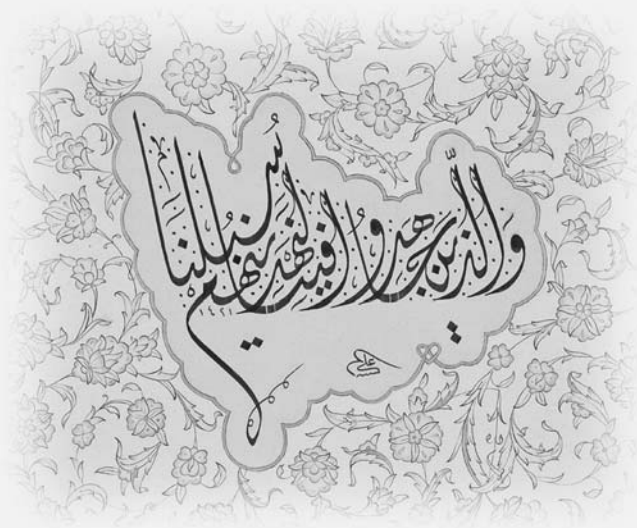
О, Тәңірім! Жамандыққа жетелейтін нәпсіміздің қатерінен сақтай гөр! Бізге арсыздықты емес, тақуалықты насихаттайтын ізгі де шыншыл достар бергейсің! Бізге дүниенің кірлерін жұқтырмай, жаңа туылған нәрестедей бейкүнә қалыпта құзырыңа баруды нәсіп етпейсің!

Әмин!

Жауын сияқты бол!

Береке шап!

Жемістері піскен ағаштар бұтақтарын жерге иіп, өнімдерін адамдарға ұсынғаны сияқты ақылды, білімді, парасатты, дана адамдар да өзгелерге кішіпейілділік пен жомарттық көрсетеді. Сондықтан адам баласы сырт көзге және мақтанишақтыққа негізделген атаққұмарлық пен нәпсіқұмарлықты жойып, өз жандүниесі барлық жаратылысқа пайдасы тиетіндей, барлық жаратылыс тыныштық табатын рухани қазынаға айналдыру тиіс.

ЖАУЫН СИЯҚТЫ БОЛ, БЕРЕКЕ ШАШ!

Мына ұшы-қиыры жоқ ғалам адам баласына қандай жақсы қасиеттермен безенуі керектігін әрі аса көркем де күшті түрде сезіндіреді. Сонымен қатар, қандай жаман қылықтардан аулақ болуды да білдіреді. Өйткені, бұл әлем кітабы жағымды-жағымсыздарымен бастан-аяқ хикмет пен ғибратты құбылыстарға толы көрме іспеттес. Бұл көрмеде ең төменгі сатыдағы шұңқырынан, ең биіктегі шыңына дейін түрлі жағдайлардан хабардар ететін тағылымы мол мысалдарды көру әбден мүмкін. Сондықтан, адам баласы жер мен көкке жандүниесімен үңіле қарайтын болса, талай нәрселерге куә болып, көптеген нәрселерді үйренеді. Сөйтіп, өзіне соған қарай бағыт таңдап алады. Өйткені, кейде бір талдың, кейде жылаған бір киіктің, араның, құстың, сансыз өнім беретін мына қара жердің, дүниеге жарық беріп тұрған күннің және жер бетін жауынымен суаратын көктің бізге айтарын тіпті том-том кітаптар да жеткізе алмас. Сондықтан күллі әлемдегі иләһи өнермен жасалған

ерекше құбылыстарға назар аударған жанның тым өзгеше жақсылықтарға қол жеткізері сөзсіз.

Яғни, бұл ғалам көкірегі ояу, жүрек көзі ашық жандарға үнсіз жырларымен ұстаздық қызмет атқаруда. Сөйтіп, көрер көзге, сезінер жүрекке қам-қорлықты және жомарттықтағы терең сезімді ұқтырары соншалық, басқа бір насихатшының тіпті де қажеті жоқ болмақ. Бұл ақиқатты адам баласы қайткенде де ұғынуы керек. Сондай-ақ, әрбір ісінде өз қамын ойлағаны сияқты басқалардың да қамын жеп, олардың одан пайдалануы үшін Раббысының өзіне берген нығметтерін өзге мұқтаж жандарға да жомарттықпен үлестіруі керек.

Микро (ең күшкентай) әлемнен макро (ең үлкен) әлемге дейін бұл орасан әлемге ғибрат көзімен қараушыларға ондағы шексіз иләһи көріністер мен сырлар қазынасы аян бола бастайды. Әлем үнсіз бір иләһи жыр іспетті олардың құлағына сыбырай бас-тайды. Хақ Тағаланың негізгі мұраты да осы еді. Яғни, Аллаһ Тағала бұл сырлар қазынасын Өзінің ұлылығы мен айбынды күдіретіне терең ой жүгіртіп, оның ұлылығының қасында түкке тұрғысыз екендігімізді ұғынуымыз үшін барлық әлемді көз алдымызға төсеп, жайып қойған. Сондай-ақ, алғашқы бұйрық – «оқы» әмірі де осы иләһи сырларды қамтиды. Өйткені, жүрек көзімен оқудың нәтижесінде терең ойға батып, ғибрат алған адам баласы жаратылыстың сырларын терең ұғынады. Сөйтіп, ол таңырқау мен әлсіздіктің берекелі арнасында кішіпейіл құл болып шыға келеді.

Өйткені, адам Аллаһтың ұлылығын толық аңғарып, білуі үшін өзінің әлсіз екендігін толық түсініп, мойындауы керек.

Аллаһ Тағала құлдарын осындай жоғары дәреже мен деңгейге жеткізу үшін әлемдегі сұлулық пен таңғажайып, кемелді де айбынды күдіретін көз бен жүрекке былай көрсетеді:

«Рахман Аллаһтың жаратуынан ешқандай селкеу таба алмайсың. Қайта бір көз жіберші, әлде қандай ақау көзіңе шалығар ма екен?! Сонан соң (аспан әлеміне) қайта-қайта көз жіберші, көз (ешқандай тәртіпсіздік пен үйлесімсіздік таба алмай) күдер үзе болдырап, талған күйінде өзіңе қайтады». (Мүлік сүресі, 3-4 аяттар)

Расында аспанды безендіріп тұрған сансыз әрі түрлі ерекшеліктерге ие мына жұлдыздар шоғыры, бір сәтке болса да, қуаты таусылмайтын және тәңірлік күнтізбе ретінде жер бетіне өмір сыйлап тұрған Күн мен оның айнасы Айдың ғасырлар бойғы солмаған сұлулығы және олардың бір миллиметрге жаңылыспайтын жүйесі қандай айбынды иләһи өнер туындысы десеңізші! Сондай-ақ, тәттілігі, иісі, түсі және дәмі тұрғысынан сан алуан түрдегі жемістер мен көкөністер өндіріп шығаратын жер айбынды да орасан күдіреттің бейнесі емей немене?! Әсіресе, жер бетіндегі құрғақ топырақтарға жан бітіріп, ортаны көгалдандыратын су өзгеше иләһи бір эликсир, теңдессіз күдірет, ерекше тіршілік көзі, жанданудың негізі...

Негізінде, мұндай теңдесі жоқ, төтенше деңгейдегі керемет құбылыстар әркез адам баласын еріксіз түрде Аллаһ Тағала жайында ойлануға шақырады. Өкінішке орай, көбінесе адам баласының селқостығынан ба, әлде күнде көріп жүргендіктен олар үшін күнделікті қатардағы бір жағдай сияқты болып кеткендіктен бе, адамдар мұндай төтенше құбылыстардың байыбына бара алмауда. Ақыры, қаншама шексіз де шетсіз ғибрат пен хикмет көріністері бейне бір жартасқа жауып сіңбей қалған жаңбыр тамшылары сияқты ақылға қонбастан, сана-сезімдерге ұяламай, ғапыл көздердің алдынан әп-сәтте-ақ ғайып болуда.

Алайда, сәл ғана ой жүгіртіп, толғанудың өзі оларды ұғыну үшін әбден жеткілікті-ақ. Өйткені, ғибадаттағы ықылас пен тақуалықты күшейтетін жалғыз ғана эликсир – тәфәккур, яғни ойлану. Мысалға, намазда оқыған әрбір аятымыз бізді аяттың сөзінен гөрі мағынасымен кемелдікке жетелеуі тиіс. Сонда ғана ғибадатымыз шын болмақ. Аллаһ Тағала аят кәрімәсында **«Сәжде ет те, жақында!»** (Аләк сүресі, 19 аят), деп бұйырған. Мұндағы құлды Аллаһқа жақындататын нәрсе болса, ол – тәфәккур, яғни жүректегі сезімдер.

Ойшылдар үшін барлық нәрсе, тіпті мына ғаламның өзі өз алдына бір дәрісхана іспеттес. Еш білімі жоқ, жазу-сызу танымайтын сауатсыз адамның өзі осы дәрісханада өмірді, ондағы оқиғаларды жан-жақты оқып, түсіну қабілетіне қол жеткізе алады. Бүкіл сырлардан, хикметтерден және ақиқаттардан өзіндік

үлесін ала бастайды. Әрбір жапырақ, әрбір гүл немесе әрбір жеміс ол үшін жеке бір кітапқа айналады. Осы тұрғыда Сағди Ширази былай деген екен:

«Рухани жетілген нағыз жандар үшін ағаштағы тек бір жапырақтың өзі мағрифәтшілігі (Аллаһты тануды) түсіндіретін диуан (кітап) іспетті. Ал, жапылдар үшін бүкіл ағаш бір жапырақ та емес».

Қысқаша айтар болсақ, ғаламдағы сансыз жаратылысқа тек арифтер (Аллаһты шынайы танып білгендер) үшін тіл бітеді және сырларын оларға ғана паш етеді...

Негізінде, осыншама дүние адам баласына бұл тұрғыда қызмет етсін деп жаратылғаны сонша, қаншама мақлұқат өнімдерін әрдайым өз қажеттіліктерінен де анағұрлым артық қып өндіреді. Мұның себебі басқалардың, әсіресе адам баласының қажеттіліктерін қанағаттандыру. Бұл айтылғанның астарында көкірегі ояу, көзі ашық жан үшін ғаламат хикмет жатыр. Мысалы:

Бал арасының өмірі небәрі қырық бес күн екен. Ол осы аз ғана мезгіл жалғасатын өмірін өзіне және нәсіліне бал өндірумен өткізеді. Тіпті, өз қажетінен де анағұрлым көп бал өндіреді. Ал, мұндағы ең көп пайда адамдардыкі болып шыға келеді. Сол сияқты, сиыр да бұзауы үшін өндіретін сүтті артығымен өндіріп, адамның пайдасына ұсынады. Дәл сондай алманың ішіндегі бір дәннің өзінен үлкен бір алма ағашы өніп шығуы әбден мүмкін. Ал, ол ағаш бұтақтары жерге иетіндей дәрежеде мол жеміс береді.

Мұндай мысалдар ғаламның адам баласына берген шексіз ғибратқа толы тәлімдері еді-ау десеңізші!

Жемістері піскен ағаштар бұтақтарын жерге иіп, өнімдерін адамдарға тарту еткені сияқты ақылды, білімді, парасатты, дана адамдар да өзгелерге кішіпейілділік пен жомарттық көрсетеді. Сондықтан адам баласы сырт көзге және мақтаншақтыққа негізделген атаққұмарлық пен нәпсіқұмарлықты жойып, өз жандүниесін барлық жаратылысқа пайдасы тиетіндей, барлық жаратылыс одан тыныштық табатын рухани қазынаға айналдыруы тиіс. Шынын айтар болсақ, берекет пен рахметтің қайнар көзі – Хазіреті Мұхаммед Мұстафа саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның нұрлы жолында сарқырап аққан мөлдір су сияқты болуы керек. Яғни, су сияқты тіршілік көзі, шипалы, рахатқа бөлейтін, көгалдандырғыш болуы қажет. Қасқырдың, құстың, қысқасы барша тіршілік иесі іше алатын құдайдың қара суы сияқты... Немесе адамдардың ғибадатқа деген құштарлықтарын оятатын шатырбан (мешіт алдында дәрет алуға арналған сарқырама іспеттес су) сияқты болу керек.

Енді су жайында ойланып көрейікші! Жаңбыр бұлттарынан тамған әрбір тамшы су да құнарлы жерлерде түрлі өсімдіктердің өсуіне себеп болса, кей кездері тастақ, балшықты жерлерде немесе шөлде ешкім пайдаланбай-ақ босқа ағып кетеді, не сіңіп кетеді. Ал, кейде жер бетінде бір нәрсенің өсіп-өнуіне септігін тигізбегендей көрінсе де, жер астына жиналып, шипалы судың қайнар көзіне айналуға және топырақты жарып шығу үшін күн санауда.

Топырақтың үстінде қалған су болса, адамдарға қызмет етіп, олардың тағамына, сусынына, тазалық және т.с.с. қажеттіліктерін қамтамасыз етуде әрі бұл қызмет барысында су лайланып қалуда. Бірақ, кірленген су күннің ыстығымен буланып көкке көтеріліп, бұлттар шоғырына айналып, жер бетіне берекет болып қайта жаууда.

Бұл турасында Хазіреті Мәуләнә суға тіл бітіріп, оны былайша сөйлетеді:

«Су – жер бетіндегі мұқтаж жандар мен жетімдердің тіршілік көзі. Ол сусыздықтан сусап, қурап қалған тіршілік атаулыға өмір сыйлайды.

Алайда, тазалығы мен тұнықтығын жоғалтып, кірленіп, лайланған кезде су екеш су да адам баласы сияқты жер бетінде кірленгендіктен мазасызданып, таңырқап қалады.

Іштей жанайқайда булығып, «О, Раббым! Сен маған не берген болсаң, олардың бәрін тараттым, бәрін бердім. Ал, енді мен бейшара халдемін.

Байлығымды, қолымда барды тазаға да кірге де бердім... Уа, байлық беруші Патшам! маған бұдан да көбін бере гөр!»

Бұл жанайқай мен жалбарынуға қарай Аллаһ Тағала бұлтқа «Оны жұлқыламастан, жайлы бір жерге апар» деп әмір береді. Ал, күнге болса: «Тез арада оны ыстығыңмен көкке қарай көтер! - деп бұйырады.

Сөйтіп, оны сан түрлі жолдарға салады. Оны көк аспанда тазарту елегінен өткізген соң кейде жаңбыр қылып, кейде қар қылып, кей кездері бұршақ қылып жер бетіне жаудырады. Соңында оны ұшы-қиыры жоқ теңізге жеткізеді.

Хазіреті Мәуләнә әр маусымда өзіміз куә болып жүрген осындай табиғат құбылысын тілге тиек ете отырып, астарлы мағынада адам баласына мынаны меңзеуде:

«Судың көк аспанда тазаланғаны сияқты сен де Ұлы Аллаһқа жақындау арқылы өзіңді барлық кірден арылт! Осылайша, сен де жаңбыр сияқты бол, айналаңа береке мен рақым шаш!»

Сондай-ақ Аллаһ Тағала судың рахмет бұлты халінде жер бетін тірілтетіндігін және оның адам баласы үшін ғибратты бір мысал екенін төмендегі аятта былай баяндайды:

«Расында желдерді жіберіп, бұлттарды қозғайды. Біз бұлттарды өлі жерге айдаймыз. (Сөйтіп жаңбыр жауады) Сол жаңбырмен жансыз қалған жерді қайта жандандырамыз. Өлілердің тірілуі де құдды осы тақылетті». (Фатыр сүресі, 9 аят)

Адам баласы анасының құрсағында бір тамшы су кейпінде өмірге «Сәлем» деп, туылып, өсіп өнген, ақыры адамдарға қосылған жан иесі. Дегенмен, болмысында жасырылған әдеміліктер мен сұлулықтар нәпсіқұмарлық пен күнәләрдің кірлерімен былғана

бастайды. Егер, ол істеген істеріне өкінсе және шын көңілімен Раббысына жалбарынып, көз жасымен күнәларын жуып-шайса, арылуға қажыр-қайрат танытса, ол рухани тазалық пен кемелдікке жетеді. Сөйтіп, бұл деңгейге жеткен тұлға Аллаһ Тағаланың өмірі және қалауымен «рахмет шуағы» ретінде адамдардың көңіліне береке мен рақым шаша бастайды. Енді ол адамдардың түзелуі әрі жетілуі үшін рахмет пен һидаят көзі болып табылады.

Айтпағымыз, адам баласының түп-негізі кіршіксіз әрі тап-таза. Нәжіс, кір, дақтар оған кейіннен жұғады. Бірақ, бұлар өткінші жағдайлар. Ал, мәңгі қалушы – рухтағы асылдық пен пәктік. Сол себепті, бойындағы кірді тазалау арқылы кемелдік сатыларымен көтеріле отырып, рухани дәрежесін жоғарлатады. Белгілі бір дәрежеге жеткеннен соң адамдардың қажеттілігіне қарай Аллаһ Тағала оны қолы, тілі және көңіл дүниесі арқылы өзге жандарға қызмет етсін деп оған міндет жүктейді.

Аллаһ Тағала баршамызға осындай дәрежеге жетуді нәсіп еткей! Амалдарымыз бен мінез-құлықтарымыздың жаңбыр сияқты таза, пайдасы мол, береке мен һидаят дәнекері болуын жазғай! Осы дүниеде жұқтырған кірлер мен күнәлардан тазарып, рухымыздың да, көңіліміздің де көкке көтерілген су сияқты тап-таза күйде Өз құзырына баруымызды нәсіп қылғай!

Әмин!

Ғрынақты Тәрбиелеу

Балалар – Аллаһ Тағаланың ата-анаға сыйлап берген аманаты. Ислам ғырататы (жаратылысы) бойынша ата-анаға аманат ретінде берілген балалардың кіршіксіз пәк жүректері егіншілікке қолайлы құнарлы жер іспетті һәм игеруге дайын, қам, әлі өңдериеген асыл тас сияқты. Болашақта олардың жабайы тікендей болып немесе жай-қалған гүлдей болып өсуі, сондай-ақ жемісінің тәтті немесе ащы болуы, әрине оған себілген тұқымға байланысты.

«Ананың құқықтарына назар аудар! Оны басыңа тәжеткейсің! Өйткені, аналар толғақ қиыншылығын тартпағанда, сәбилер өмірге келмес еді». (Хазіреті Мәуләнә)

ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Өмірдегі ең қиын да күрделі кәсіп – адам баласының тәлім-тәрбиесі. Өйткені, адамның нәпсісі оның пісіп-жетілуі жолындағы ең үлкен кедергі. Сондықтан да, Аллаһ Тағала адамдарға ең күшті де, ең шебер тәрбиеші ретінде пайғамбарларды жіберген. Осыған орай тасаввуфтың (сопылықтың) негізгі мақсаты да – нәпсіні тәрбиелеп, жүректі оның кері ықпалынан қорғау.

Нәпсіні тәрбиелеу, яғни оның қаталдығы мен дөрекі-оғаштығын жойып, тәрбиелі халге жеткізу ісі бірнеше машақатты кезеңдерден өтуді талап етеді. Қамдықтан құтылу – азапқа төзумен ғана мүмкін болмақ. Юсуф деп аталған адамның жанын нәпсі деген құдықтан құтқару рухани тәлім-тәрбиенің қиындықтары мен машақаттарына сабыр қылып, төзімділік көрсеткенде ғана іске аспақ.

Хазіреті Мәуләнә бұл жағдайды ноқаттың оттың үстінде пісірілуіне ұқсатады. Бұл мәселеде ең дұрыс та, ең пайдалы тәрбиені тек аналар ғана

бере алмақ. Аналар балаларын шынайылықпен, бар ықыластарымен, дәл шикі, қатты ноқатты пісіргендері сияқты пісіріп, тәрбиелейтін болса, сонда ғана кемелді тұлға қалыптасады. Бұл тұрғыдағы қажыр-қайрат шикі темірді ыстық отта қыздырып, жұмсартқаннан соң оны қалаған пішініне келтірумен пара-пар.

Хазіреті Мәүләнә адам баласының тәрбиенің арқасында кемелдікке жететіндігін астарлы жолмен былайша түсіндіреді:

«Қазандағы шикі ноқатқа қара! Отта қайнаған судан жаны күйгені соншалық, шегінен шыққандай, бейнебір иесіне қарсы келгендей жоғарыға қарай секіре бастайды.

(Ноқат өзін пісіріп, ас әзірлеп жатқан әйелге былай деп ұн қатады:)

«Неге мені отқа салып жатырсың? Мені сатып алған екенсің, онда неліктен мені мынадай жағдайға түсірдің? Неге менің жанымды күйдіріп, қорлаудасың?

Әйел болса, ноқатты ожаумен ұра отырып, былай деп жауап береді:

«Жоқ, жақсылап қайна да, әбден піс. Сонда оттан секіріп қашпайсың Мен сені қорлағанымнан, қаламағанымнан немесе жақсы көрмегенімнен қайнатып жатқан жоқпын. Дәмің болсын, ләззәтті боолғайсың, сөйтіп жанға жайлы азыққа айналғайсың деп сені қайнатып жатырмын. Әйтпесе, сені азапқа салып, қорлап нем бар?!»

Бұл жерде біз тәрбиелеп жатқан жанға жалған аяушылық танытып, қате мейірім көрсетілмеуі мәселесіне назар аударғанымыз дұрыс болар. Дұрыс тәлім-тәрбие алу мәселесінде баласын қия алмаған ата-ана оның дүниесін һәм ахиретін қиып, екі дүниенің сорлысына айналдырады. Егер аспаз әйел ноқаттың айтқанына құлақ асқан болса, ол ноқат жеген кезде адамның тісін сындырған болар еді. Дәл сол сияқты рухани тұрғыдан шикі қалдырылған балалар да отбасы һәм қоғам үшін қауіпті бөлекет болмақ. Хазіреті Мәүләнә аспаз әйелдің ноқатқа айтқан терең мағыналы сөздерін әрмен былай деп жалғастырады:

«Ей, ноқат! Сен бақшада су іштің және сол жерде өсіп-өндің. Міне, сол суларды ішуің мына от үстінде қайнап тұрған қазанға түсуіңе себеп болды. Өйткені, саған ол су осы отта пісуің үшін берілген еді... Бұл сүйіспеншілік оты сендегі шикілікті (нәпсіқұмарлықты) жою үшін жағылды.

Аллаһтың мейірімі өзінің қаһары мен ашуынан да үстем келеді. Сондықтан, өз пендесін сынау үшін оны қиындықтарға душар етуі Оның рақымдылығынан. Өйткені, Оның қаһарында жасырын бір сый бар.

Нәпсіні азапқа салмай, нәпсімен күреспей рухани кемелдікке жету және Аллаһтың сүйіспеншілігіне бөлену мүмкін бе?! Аллаһтың жазған тағдыры бойынша басыңа әлде бір пәлекет пен қиындық келсе, мұның артында жасырын бір сыйдың жатқанын біліп, қайғыға салынба! Осы қиындықтардың себебі-

мен дүниеге деген сүйіспеншілігіңді, ләззат алатын барлық нәрсеңді Аллаһтың жолында пайда етесің! Басыңа түскен қиыншылықтардың артынан Оның сый-құрметін көресің. Сондай-ақ, мейірім өзеніне шоғылып, құнарлардан, рухани кірлерден арылып, иләһи сыйға бөленесің. (Өйткені, Аллаһ Тағала «**Әлбетте, қиындықпен бірге жеңілдік бар. Шынында да қиындықтың жанында жеңілдік бар**»¹⁵ - деген. Сен де басыңа түскен бұл ауыртпалықтарға ризашылық білдір. Сонда ғана арты кеңшілікке ұласар)

Хазіреті Мәуләнә жоғарыдағы сөздердің шеңберінде рухани кемелдену жолында басқа түскен қиындықты, қайғы мен машақаттарды бейнебір нығмет деп біліп, аспазшының әңгімесін әрі қарай былай өрбітеді:

«Ей, ноқат! Көктем мезгілінде жер бетіне шықтың, өсіп-өндің. Қазір енді бейнет сенің қонағың болып тұр. Бейнет деген қонағыңа қошемет көрсетіп, сый-сияпат жаса. Сен қонағың болып келген бейнетті жақсы күтіп ал. Сөйтіп, ол саған алғысын айтып қайтсын және ақиқат патшасының алдында сенің көрсеткен қонақжайлығың мен жақсылығыңды тілге тиек етсін.

Ақырында саған нығметтің орнына нығметтерді беруші келсін (яғни, Мүсәббихұл-әсбәбқа – себептерді Жаратушыға жет). Сонда дүниедегі барлық нығметтер саған қызығып, құштарлық танытады.

Сүйіктіңнен келген қиындыққа қарсы әсте қабағыңды шытпа! Оны қуанышпен, шаттықпен қарсы ал! Оған «қош келдің» де. Қам-құсадан құшті, тәтті, одан да мүбәрак ешнәрсе болмақ емес. Оның төлемі шексіз (мәңгілік жәннәт) болмақ».

Бұл жерде Хазіреті Мәуләнә ноқаттан, яғни тәрбиеленіп, кемелдікке жетуді көксеген кісіден Хазіреті Исмайл аләйһиссәләмның құрбан болуға өз көңілімен көніп, бойсұнғанындай тәсілім болуын талап етеді. Өйткені, аспаз Хазіреті Ибраһим аләйһиссәләм сияқты шебер болғанымен, пісуші Хазіреті Исмайл аләйһиссәләм сияқты тәсілім болмаса, нәтиже сәтсіз болады. Сондықтан, аспаз ноқатқа былай деп үн қатады:

«Ей, ноқат! Мен Аллаһтың досы Ибраһиммін. Ал, сен болсаң, пышақтың астында жатқан менің ұлымсың. Пышақтың астына басыңды қой! Өйткені, түсімде сені құрбан етіп жатқанымды көрдім. Абыр-жыма, қорықпа. Азап пышағының астына басыңды қой! Аллаһқа тәсілім болған Исмайл сияқты сенің де тамағыңды кесейін. (Алайда, ол пышақ Исмайлдарды таниды. Оларды мәңгілік бақытқа жеткізеді)

Басыңды кесемін, бірақ бұл кәдімгі бас емес. Бұл бас кесілуден, өлуден аулақ бас. (Өйткені, бұл бас нәпсі мен әуесқойлықтың кесілген басы)

Яғни, Аллаһтың әзәлі (ежелгі) тілегі сенің басыңның кесілгені емес, сенің (нәпсілік қалауларыңнан арылып, Оның жамалының көріністерін тамашалап) Оған

*тәсілім болуың. Сондықтан Оған шын ықыласыңмен
тәсілім болуға тырыс!*

*Тоқетерін айтқанда, ей, ноқат! Бәлекееттерге тө-
зіп, қайнап піс. (Сөйтіп, кемелдікке жет)! Менмендік-
тен арыл да, өткінші дүниелерден құтыл! (Сонда ғана
бақытқа кенелерсің)*

*Өзің өніп шыққан бақшаңда бір мезет тың, жа-
сыл тұске бөленіп шат-шадыман тербеліп тұрушы
едің. Алайда, қазір сен (осыншама азаптан кейін) көңіл
бақшасының, жан бақшасының сирек кездесетін әрі
баға жетпес гүліне айналдың».*

Осы сөздерден кейін шебер әрі тәжірибелі аспаз
ноқатқа оның қадір-қасиетін түсіндіреді. Сонымен
бұл қадір-қасиеттің қалай артатындығын да былайша
айтып береді:

*«Ей, ноқат! Сен сулы, батпақты бақшадан құ-
тылдың. Тағам болдың. Тірілермен араластың. Азық
болып, адамдардың тәніне сіңдің. Осылайша күш-
қуаттың, сана-сезімнің көзіне айналдың. Яғни, бұдан
бұрын өсімдік болған едің. Енді хайуани рухқа айналып
күш-қуат көзі бол! Ормандағы арыстан бол! Сонан соң
бұл күшіңмен де адам рухына қызмет ет!*

*Аллаһқа ант етемін! Сен алдымен Хақтың сипат-
тарынан ажырап келген едің. Енді қайтадан епті әрі
шапшаң әрекет ет те Оның (жамали) сипаттарына
қайта орал!*

*«Ей, ноқат! Сен бұлттан, жаңбырдан, күннен
және көктен келген нығметтер арқылы өмірге келдің.*

Ал, қазір нәпсіңе қарсы жасаған күрестер арқылы иләһи сипаттардан нәр алдың, көкке самғадың.

Сен күннің, бұлттың және жаңбырдың қосынды күшімен жандандың. Сонан соң пісіп, бойыңа ләззәт сіңірдің, кемелдендің. Енді ізгі, салиқалы бір жанның тағамы бола отырып, оның жан азығы, қуат көзі әрі істе, сөзде, ой-пікірде негізгі көзі болдың». (Сөйтіп көк аспанға көтерілдің, ұлық болдың)

Тастай қатты ноқатты пісіруде әбден шебер болып алған бұл қасиетті әйел бейнебір ноқатпен бірге Хақ жолаушысы іспеттес. Аспаз әйел мұндай кемелдік жолында ықыласты болудың және күшпен емес сүйіспеншілікпен әрекет етудің маңызды екендігіне назар аудартады. Хазіреті Мәүләнә астарлы жолмен насихаттарын әрі қарай былай өрбітеді:

«Жағдай осылай болып тұрса, ей, Хақ жолаушысы! О дүниеге хош, жағымды кейіпте (шеб-и арус, тойға бара жатқан кісідей, яғни қалбұ сәлиммен) бар! Дарға асылатын қарақшылар сияқты өкініш пен қайғыға толы кейіппен барма, сондай-ақ оларды жәбірлеп апарғандай сені де жәбірлеп апармасын!

Есіңнен шығарма! (ұйретілмегендіктен) аң ұстай алмайтын иттің қарғы бауы болмайды. Сол сияқты, машақаттарға төзбегендіктен пісіп-жетілмеген кісімен достық құрудың өзі зиян.

Осындай терең мағыналы, хикметті, ғибратты да өнегелі сөздердің нәтижесінде ноқат аспазға

бойсұнады. Қамдықтан (шикіліктен) құтылып, кемелдікке жету үшін шын ықыласымен басын иеді. Құдды Хазіреті Исмайл аләйһиссәләм сияқты тәсілім болды. Міне, барлық мәселе де осында...

Ақыры, ноқат өзін пісіріп жатқан шебер әйелге шын көңілімен ағынан жарылып былай дейді:

«Ей, мейірімді ханшайым! Демек, істің мәні осылай екен! Онда мен өз разылығыммен қайнайыншы! Сен де маған жәрдем бергейсің! Бұл қайнауымда сен менің мигражымсың. Ожауыңмен басыма ұрып тұр, мен онымен түзелейін.

Қандай жақсы ұрасың ей, тәрбиешім! Мендей тұқке тұрмас шәкіртіңді қандай тамаша тәрбиелеп жатырсың! Мен жан-тәніммен саған тәсілім болдым.

Осылайша, әбден қайнап, нәпсімен күрес арқылы хақиқатқа жеткізер жол табайын. Әйтпесе, адам баласы мына жалғанда бір нәрсеге ие болдым деп (менмендікке салынып) азғындап, тұс көрген піл сияқты құтырып кетеді.

Осыған орай мейірімді аспаз өз басынан өткерген шындықты ноқатқа былай деп әңгімелеп береді:

«Бұрын мен де өзің секілді жер бетінің қарапайым ғана бір мүшесі едім. От сияқты күйдіргіш нәпсіммен күреске кірістім. Нәпсіқұмарлығымды тыюдың дәмін татқанымда, әркім қошеметтейтін жан болдым. (өзім тыныштыққа бөленіп, өзгелерге де тыныштық сыйладым)

Біраз уақыт жер бетінде шаттанып, жүрдім, қайнадым. Сәті келгенде тән деген қазанға кіріп, сол жерде пістім, көпірдім, тасыдым, ақыры адам болдым.

Сен жансыздар әлемінде болған кезіңде саған өз халім арқылы былай деген едім: «Анау мәртебеден жоғары қарай жүр, жоғарла, сонда ғана нағыз адамның мәртебесіне жетесің, рухани қасиеттерге бөленесің» Сен жансыздықтан құтылып, бойыңа жан кіргенде, «енді қайнашы!» дедім. Сондай-ақ хайуандықтан өтіп, (нағыз адам мәртебесіне) көтеріл!

Айтылған мына хикметті сөздерді, терең мағыналы астарлы ишараттарды қате түсініп, шалыс басып, аяғыңның таюынан, адасушылыққа түсуден сақтауы үшін де бір Аллаһқа сыйын!»

Шындықтың айнасын астарлы жолмен түсіндіріп баққан Хазіреті Мәуләнә ұрпақты тәрбиелейтін және оларды тура жолға бастайтын аналарды бейне-бір кәміл мүршидтерге, яғни «хақ жолының ұлағатты ұстаздарына» ұқсатады. Яғни, ана деген аяулы жан кәміл тәрбиеші ұстаздардың сезімталдығымен, олардағы ынта-қабілетпен, олардың нәзіктігімен тәлім-тәрбие беріп, ұрпаққа хақиқат жолын көрсетуге мәжбүр.

Бұл үшін жан ананың маңызды екі міндеті бар:

Біріншісі: тәрбиелейтін адамын разы етіп, оны көндіре отырып тәрбиелеу.

Екіншісі: тәлім-тәрбие беру ісін аса жоғары деңгейдегі шеберлікпен жүргізу.

Негізінде, кәміл мүршидтер атқаратын қызмет те осы екеуінен тұрады. Бұл да олардың өздерін барлық тұрғыдан көркем, толық дәрежеде жетілдірулеріне байланысты. Әйтпесе, шала дәрігер адамның өліміне себеп болатыны, дүмше молданың да дін бұзатыны сияқты шала-дүмбілез тәрбиешілер ұрпақты бетпақ қылады.

Балалар – Аллаһ Тағаланың ата-анаға сыйлап берген аманаты. Ислам фытраты (жаратылысы) бойынша ата-анаға аманат ретінде берілген балалардың кіршіксіз, пәк жүректері егіншілікке қолайлы құнарлы жер іспетті һәм игеруге дайын қам асыл тас сияқты. Болашақта олардың жабайы тікендей болып, не жайқалған гүлдей болып өсуі, сондай-ақ жемісінің тәтті немесе ащы болуы, әрине оған себілген тұқымға байланысты.

Бақуат қоғамдар бақуат отбасылардан құралады. Күшті отбасылар болса, рухани тәлім-тәрбие алған, яғни нәпсі деген асудан аса алған ардақты аналардың арқасында құрылмақ. Мұның ең тамаша мысалы сахаба әйелдер. Олар балаларына жан-тәнімен беріліп қызмет етуді, мал-мүліктерін құрбан етуді және жанқиярлықты үйреткен еді. Сондай-ақ, балаларының жүректеріне Расулұллаһ саллаллаһу әлейһи уә сәлләмның сүйіспеншілігін ұялатқан еді.

О, Раббымыз! Сахабалар сияқты жәннат бағының гүліндей жайқалатын көркем ұрпақ тәрбиелеуді баршамызға нәсіп еткейсің!

Әмин!

Шалағайлық

Өмірдегі барлық нәрсеміз керемет болуға тиіс. Әсіресе, ішкі жандүниеміз... «Дүмше молда дін бұзар, шала дәрігер жан алар» деген шындық баршамызға аян. Дәл сол сияқты қандай іс-жағдай болмасын, ондағы шалағайлық оны қайткенде де апатқа соқтырады. Иманның, ғибадаттың, адамдардың өзара мәміле-қатынастарының отбасылық өмірдің, қысқасы «өмір» деген бейне бір зәулім ғимаратты құрастырған бөлшектердің қай-қайсысында да, қандай да бір шалағайлық материалдық және рухани бәлекеттің қайғылы хабаршысы болмақ.

ШАЛАҒАЙЛЫҚ

Мына әлем мен жалған өмір ғибратқа толы. Жаратушы Иеміз осы ғибратты құбылыстар арқылы мыңдаған белгілі жайттардан мыңдаған белгісіз жайттарға қарай перделер ашады. Сөйтіп, мына өткінші өмірде кейде дауыл, кейде жер сілкінісі, кейде цунами, кейде өрт, ал кейде жол апаты сияқты түрлі табиғи апаттардан үнемі сабақ алуымыз үшін бізге перденің арғы жағын көрсетеді. Ақыры, бізге иліһи тағдыр көрсетіледі, яғни қандай жағдайда кім отқа күйеді, кім суға батады, кім құлайды, кім құрдымға кетеді, кім құтылады, қысқасы барлық жағдайға өз көзімізбен куә боламыз.

Демек, өмірді және онда болып жатқан оқиғаларды дұрыс аңғаруымыз, яғни, алғашқы түскен аяттағы «икра» (оқы) деген бұйрықты жүрегіміздің төрінен сезіне отырып оқи білуге әрқашан да зәруміз.

Мысалға жер сілкіністері: Жер астындағы жарықтардың салдарынан болатын зілзала апаты бізге нені айтқалы, нені ұғындырғалы тұр?

Мұндағы тағдырға байлаынсты сансыз хикметтермен қатар, ауылдар мен қалаларда тұрғызылған үйлердің, ғимараттардың қаншалықты мықты немесе қаншалықты сапасыз салынғандығының көрсеткіші емей мемене? Түркиядағы, Ирандағы және Пәкістандағы жер сілкіністерінің салдарынан болған жағдайға бәріміз куәміз. Сол зілзалаларда кейбір ғимараттар жермен жексен болды. Кейбірі ауыр, ал кейбірі жеңіл-желпі зиянға ұшырады. Ал, кейбіреуі түк болмағандай өз қалпын сақтап қалды. Халық басынан өткерген жақсы, не жаман оқиғалардың сансыз себеп-салдарының ең басындағы бір ғана шындық – ісімізді толық меңгеру немесе шалағайлық жіберу... Сондай-ақ, зілзалалардан кейін анықталған тым ауыр нәтиже: керек-жарақтар толық немесе кем...

Барша адамдар куә болғанындай, керек-жарақтары мен құрал-жабдықтары толық әрі жүйелі түрде қолданылған кейбір ғимараттар құламай, өз қалпын сақтап қалды. Ал, құрал-жабдықтары кем әрі сапасыз тұрғызылған ғимараттар қирап, жермен-жексен болды. Онымен қоса, құлаған үйлердің астында қалған мыңдаған адамдар аянышты түрде өз өмірлерімен қош айтысты. Кейбір жермен-жексен болған ғимараттардың мердігерлері іздестіріліп, жазаға тарылғанымен, көбісінің берер есебі ахиретке қалды.

Қысқасы, ғимараттардың сапасыз тұрғызылып, керек-жарақтарының кем қолданылуы қоғамды тым ауыр қайғы-қасіретке ұшыратты. Сөйтіп, «құрылыстардың

зілзалаға төзімді болуы қажет” деген шарттың маңыздылығын тым кеш болса да түсіндік.

Бұндай шындықтар сыртқы көрінісі тұрғысынан қоғамның әрі адамның өміріне байланысты аса мәнді болғанындай, рухани ғибраттар мен хикметтерге де толы. Яғни, мұндай табиғат құбылыстары бізге жандүниемізде болатын зілзалаларға қарсы төзімді болу үшін ішкі жандүниемізді қалай қалыптастыруымыз керек екендігін, Ислами болмыс пен мінез-құлықты өз бойымызға дарытудың аса маңызды мәселе екендігін меңзейтін оқиғалар. Өйткені, адам баласы өміріндегі ең үлкен сілкіністерді ішкі жандүниесінде басынан өткереді. Ішкі жандүниесін мықты қалыптастыра алмаған адам сырттан соғатын әлсіз бір желдің өзімен-ақ құлап түседі. Дәл сол секілді, кімде-кім өзін жан-жақты әрі мықты қалыптастыра алмаса, басына түскен сынақ сынды кішкене сілкіністің өзінде-ақ мәңгілікке қираған үйдің кейпін киюі ғажап емес.

Сондықтан, сыртқы әлемімізден гөрі ішкі жандүниемізде болатын зілзалаға, өрттерге, цунамилер мен алай-дүлей дауылдарға қарсы төтеп беретін төзімді әрі мықты тұлға қалыптастыруға зоруміз. Исламның әдеміліктері өміріміздің барлық тұстарына қаншалықты шағылысып тұр? Иманымыз, ықыласымыз, адамдармен қатынасымыз, саудасаттығымыз, құлшылығымыз бен отбасылық өміріміз қаншалықты мықты? Кішкентай ғана бір сілкіністе сықырлай ма, әлде төзімділік танытып, өз қалпын сақтап қалады ма?

Осы сауалдарға дұрыс та толық жауап беру үшін жай, құрғақ сөздерден гөрі ішкі жандүниемізге тиісті керек-жарақтарды қалай қолданғанымызбен тікелей байланысты. Бұрынғылар: **«Кісінің өз кемшілігін білгенінен артық көрегендік болмас»** дей отырып, осы мәселеге баса назар аударған. Өйткені, өз кемшілігін көрген кісі оны түзетеді және түзетуге дайын жүреді. Ал, өз кемшілігін көре алмаған кісі кемшілігінен туындаған төзімсіздіктің салдарынан ойламаған жерден зілзалаға тап болуы мүмкін. Аллаһ Тағала былай дейді:

«Әлиф, Ләм, Мим. Адамдар «иман келтірдік» деумен ғана сыналмай, «емін-еркін қала береміз» деп ойлай ма?

Расында, Біз олардан бұрынғыларды да сынағанбыз. Аллаһ әлбетте (дін және иман тұрғысынан) шыншылдарды да, өтірікшілерді де толық біледі».

(Анкәбут сүресі, 1-3 аяттар)

Демек, біз иманымызбен, ықыласымызбен, құлшылықтарымызбен, адами қатынастарымызбен, сауда-саттығымызбен немесе қоғамдық өмірімізбен т.с.с. үнемі сынақтан өтіп отырамыз. Яғни, рухани зілзалалармен әрдайым сыналмақпыз. Мұндай сынақтардан сүрінбей өткендер мықтылардың тобына, ал, өтпей қалғандары әлсіздердің тобына қосылады. Қала берді адам баласы жасап шығарған техниканың құны да сапасы тұрғысынан белгіленбей ме?

Олай болса, қандай жағдайда болмасын өз нәпсімізді сын тезіне салуымыз керек. Әсіресе,

махшар күніндегі есеп беруден бұрын өз нәпсімізді есепке тартуымыз қажет. Сонда ғана беріктігіміз, мықтылығымыз, шынайылығымыз бен құндылығымыз одан әрі арта түспек.

Ең алдымен өзімізге мына сұрақтарды қоюымыз шарт:

Раббымызға деген құлшылықтарымызда жүрек әлемімізге тән ерекшеліктердің және бізге берілген сансыз нығметтердің қаншасын Хақ жолына жұмсап, қаншасын нәпсіқұмарлығымыз үшін заяға жіберудеміз?

Құлшылықтарымызда оған дайындығымыз, құлшылық барысындағы жүрек деңгейіміз, тереңдігіміз бен сезімталдығымыз қаншалықты дәрежеде? Намазда, қажылықта, оразада және қайырымдылық істерде болуға тиісті шарттардың қайсысын, қаншалықты дәрежеде орындап жүрміз? Бұларды орындап жатқанда жүрегімізді қандай сезім билейді? Құлшылықтарымыздың қаншасы қабылданып, қаншасы жарамсыз болып қалады екен?! Өміріміздің сценаріі қияметте алдымызға қойылып: **«Өз кітабыңды оқы! Бүгін есептесуші ретінде өзіңе-өзің жетесің!»** (Исра сүресі, 14 аят) деп айтылмай ма? Ол жерде өзіміз өз сезімдеріміз бен ниеттеріміздің куәсі болмаймыз ба?

Қоғамдық өмірдегі міндеттерімізді кемшіліксіз атқарып жатырмыз ба?

Отбасылық өміріміздің негізгі бағаналары бекем бе? Шаңырағымыздың іргесі мен төбесін қалай салдық?! Жауапкершілігіміз, үйдегі жандарға көрсетуге тиісті болған қызметіміз бен сүйіспеншілігіміз қайсы деңгейде?! Жеткілікті ме, әлде жоқ па? Опагершілік пен адалдық ұйытқымыз темірдей күшті ме, әлде құм секілді шашыраңқы ма?

Осы сұрақтарға дұрыс жауап беру тек өзіміз үшін ғана емес, өзгелер үшін де маңызды. Өйткені, жоғарыда тілгетиекетілген мәселелерде рух ғимараты құлаған кезде тек бір кісі ғана қирап, күлі көкке ұшпайды. Мұнда ең әуелі бала-шаға үлкен зиян шегеді. Кейін бұл зиян қоғамға кері әсерін тигізіп, нәтижесінде әлеуметті құрдымға итереді.

Сондықтан, өмірдегі барлық нәрсеміз керемет болуға тиіс. Әсіресе, ішкі жандүниеміз... «Дүмше молда дін бұзар, шала дәрігер жан алар» деген шындық баршамызға аян. Дәл сол сияқты қандай іс-жағдай болмасын, ондағы шалағайлық оны қайткенде де апатқа соқтырады. Иманның, ғибадаттың, адамдардың өзара мәміле-қатынастарының отбасылық өмірдің, қысқасы өмір деген бейнебір зәулім ғимаратты құрастырған бөлшектердің қай-қайсысында да, қандай да бір шалағайлық материалдық және рухани бәлекеттің қайғылы хабаршысы болмақ.

Жаратушы Иеміздің бізге сыйлаған нығметтерінде және оның шексіз құдіретіне куәлік етіп тұрған мына ғаламның үйлесімділігінде қандай да бір

кемшілік бар ма? Мұны бір ойланып көрейікші, ағайын! Керісінше аят кәрімәда: **«Егер Аллаһтың нығметтерін санамақ болсаңдар, санай алмайсыңдар (сан жеткізе алмайсыңдар)!»** (Нахл сүресі, 18 аят) делінгендей, Аллаһтың бізге сыйдаған нығметтерін санауға сан жеткізе алмаймыз. Барлық нәрсе толық, мінсіз және кемшіліксіз!.. Сондықтан, мұның жауапкершігі де ауыр болады. Сол үшін мына шексіз нығметтерді сыйлаған әлемнің Раббысын ешуақытта естен шығармауымыз керек және осы нығметтерге бола Оған хамд, шүкір, зікір етуге тиіспіз. Өйткені, Аллаһ Тағала бізге былай деп ескерткен: **«Соңында, сол күні дүниеде пайдаланған нығметтер үшін әлбетте жауапқа тартыласыңдар!»** (Тәкәсур сүресі, 8 аят)

Олай болса, адам баласы өзіне берілген әрбір нығметті тиісінше және Аллаһтың разылығы бойынша қолдануы тиіс. Әйтпегенде, керек-жарақты кем қолданған болады да шалағайлық жасап, өзінің һәм өзге жандардың зиян тартуына себепкер болады.

Осыған орай пайғамбарлар да иләһи жауапкершіліктен тыс қалдырылмай, олардың да есепке тартылатындығы бұлтартпас шындық. Бұл жайлы аят кәрімәда былай делінген:

«Әлбетте, өздеріне пайғамбар жіберілгендерді де, пайғамбарларды да сұраққа аламыз». (А'раф сүресі, 6 аят)

Жәннәтқа баратындықтары әлі дүниедегі кездерінде белгілі болған және ол жайында Аллаһтың

кепілдемесіне ие пайғамбарлардың өзіне мұндай иләһи ескертудің жасалуы ойландыратын жағдай. Ал, соңымыздың не болары белгісіз мына біздер Аллаһ Тағаланың сый ретінде берген қабілеттеріміз бен мүмкіншіліктерімізді қалай пайдалануымыз керек екендігі жайында тағы бір рет жан-жақты ойланып, толғануымыз қажет емес пе?

Бұл жайында ойлану өміріміздің қыр-сырларын жан-жақты, тереңінен қамтуы керек. Әсіресе, қазіргі таңда шайқала бастаған отбасымызға, шаңырағымызға тағы бір рет шынайылықпен үңіліп, оның беріктігін одан әрі нығайтуымыз керек. Сондай-ақ оны барлық жағынан бақыт пен тыныштықтың ошағына айналдыруымыз қажет.

Өйткені, отбасылық өміріміз – бұл дүние мен о дүниедегі бақытымыздың яки қасіретіміздің ең басты себебі болмақ.

Мықты да бақытты отбасы – ірге тасы Құран Кәрім мен Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның сүннетімен қаланған, береке мен фәйзге тұнған Жәннат ұясы.

Бұл құтты ұяда ер мен әйел неке арқылы Аллаһтың атымен уәделесе отырып, бір-біріне адал болады. Неке келісімі бойынша тараптарға бір-бірінің алдында атқаруы тиіс міндеттер мен жауапкершіліктер жүктеледі.

Бұл отбасыда ер мен әйел бірін-бірі толықтыратын негізгі екі бөлшек. Өйткені, Аллаһ Тағала әр

қайсысына әр түрлі ерекшеліктер мен қабілеттер берген. Сондықтан да, әр қайсысына бөлек-бөлек міндеттер жүктеген.

Бұл қасиетті отбасыда әйел өзіне жүктелген міндеттерінің талабына сай арлы, әдепті және өте сезімтал болғандықтан бала тәрбиелеуге бейім жаратылған. Сондықтан, ұрпақты тәрбиелеу мен оларды қорғауда әйелдердің алатын орны ерекше.

Бұл қасиетті отбасыда әке ақыл, логика және жігерлілік қасиеттері жағынан әйелдің сезімталдығына қарағанда әлде қайда басым болып келеді. Сондықтан, отбасының абыройы мен намысына кір келтірмеу және отбасының нәпақасын халал жолмен табу әкелердің жауапкершілігінде болмақ.

Бұндай отбасыдағы ер мен әйел жайында аят кәрімәда:

«...Олар (әйелдерің) сендерге киім, сендер де оларға киім (іспеттісіңдер, әр жағынан бір-біріңе жамылғысыңдар)» делінген. (Бақара, сүресі, 187 аят)

Бұл аят Аллаһ тарапынан сый ретінде берілген фытри (болмысындағы табиғи) қасиеттерді отбасылық өмірде тамаша түрде қолдану керек екендігіне назар аудартады. Осы фытри қасиеттер өз орнында қолданылғанда ғана отбасыда жәннат тыныштығы орнайды. Бұл үшін отбасындағы қатынастарда руханият басым да үстем болуға тиіс. Сонымен қатар, **салмақтылық пен төкәппарлық, кішіпейілдік пен**

қорлану және **шынайылық** пен **ожарлық** арасындағы өте жұқа өлшемдерге аса мән беруіміз қажет. Тек сонда ғана отбасындағы сүйіспеншілік қатынастар өз деңгейіне де, мәресіне де жетеді.

Екіншіден, жаңа шаңырақ көтерген жас жұбайлардың баса назар аударуға тиісті болған екі маңызды жауапкершілігі бар:

1. Қартайған ата-анасына қызмет ету.
2. Иманды, қайырлы ұрпақ өсіру.

Қартайған ата-анасына немқұрайдылық танытпай, оларға қызмет ету діни әрі адамгершілік міндет. Өйткені, олар сәбилері әлсіз, ешнәрсеге шамасы келмейтін бишара күйде дүние есігін ашқан кезінде оларды құшақтарына алып, бауырларына басты. Ал, енді сол ата-аналар дауасыз қарттық дертіне тап болған шағында Аллаһ Тағала тарапынан өз балаларына аманат етіліп, олардан ата-ана алдындағы опагершіл болып, парыздарын өтеулері талап етілуде.

Ата-анаға қалай қызмет ету керек екендігі жайында аят кәрімәда былай бұйрылған:

«Раббың тек өзіне құлшылық етулеріңді және ата-аналарыңа жақсы қарауларыңа үкім шығарды. Олардың біреуі немесе екеуі сенің қасыңда қартайған болса, оларға «уф» (түһ) деп те айтпа (кейіме). Оларға ұрыспа, екеуіне де жылы сөздер айт».

(Исра сүресі, 23 аят)

«Оларға қамқорлық жасап, кішіпейілдікпен құшағыңды жай, және: “Раббым! Кішкентай кезімде олар мені бағып-қақты, өсірді, сен де сол үшін оларды рақымыңа бөлей гөр!” деп дұға ет!» (Исра сүресі, 24 аят)

Хазіреті Мәуләнә ата-анаға қамқорлық жасаудың маңыздылығы жайында былай дейді:

«Анаңның құқықтарына назар аудар! Оны басыңа тәж ет! Өйткені, аналар толғақ қиыншылығын тартпағанда, сәбилер өмірге келмес еді».

«Адамның мойнында Аллаһтың құқығынан кейін ана хақы келеді. Өйткені, жақсылық иесі Аллаһ саған анаңның құрсағында пішін берді. Сені құрсағында көтеругі үшін оған сүйіспеншілік, жанашырлық сезім бағыштады және оған ыстық махаббат пен аса мейірімділік сезімін сыйлай отырып, оны сенің арқаңда тыныштыққа бөлеген».

«Осылайша, анаң сені өзінің ажырамас бір бөлшегі деп білді. Алайда тоғыз ай өткеннен соң Аллаһтың өзгермес заңы бойынша сені ол жерден ажыратты».

«Аллаһ Тағаланың сансыз құдірет белгілерінің бірі болып табылатын ана жүрегі – Аллаһ Тағаланың саған деген сүйіспеншілігінің айнасы іспеттес. Сол махаббаттың арқасында аналар сәбилерін бауырына басты, әр түрлі жамандықтардан қорғады және мейіріммен құшағына алды».

«Бұл мәселе осылай болғанымен, мынаны есіңнен шығарушы болма! Аллаһтың сенің мойныңдағы

хақысы ана хақысынан әлде қайда бұрын келеді. Кім-де-кім Жаратушысының хақысын білмесе және Оған құлшылық етуден жалтарса, онда оның адамгершіліктен жұрдай болып, өзге мақлұқаттың деңгейіне түскені».

Адал ұрпақ тәрбиелеп өсіру ата-ананың ең негізгі мақсаттарының бірі әрі ол Аллаһ Тағаланың алдындағы сыйы мен сауабы шексіз ғибадат. Екіншіден, салиқалы ұрпақ тәрбиелеп, өсіру – адамгершілікті талап ететін ұлы сезім.

Балалардың ата-анаға берілген сый әрі Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләм айтқандай «көңіл жайдары» ретіндегі иләһи аманат екендігін естен шығармау керек. Ислам фытраты (жаратылысы) бойынша ата-анаға аманат ретінде берілген балалардың кіршіксіз пәк жүректері егіншілікке қолайлы құнарлы жер іспетті һәм игеруге дайын қам, әлі өңделмеген, шикі асыл тас сияқты. Болашақта олардың жабайы тікендей болып немесе жайқалған гүлдей болып өсуі, сондай-ақ жемісінің тәтті, не ащы болуы, әрине оған себілген ұрыққа байланысты.

Аллаһтың бір уәли құлы:

«Надандар соңында көретін нәрсені ақылды ата-аналар алдын-ала көріп қояды» - деген екен.

Сондықтан, балалардың материалдық қажеттіліктерін һәм арман-қалауларын орындағанымыздай, олардың рухани қажеттіліктерін де орындауымыз

керек. Ата-ана Аллаһтың өздеріне нәсіп еткен мұндай нығметті зая жібермей, оларды Жаратушы Иеміз разы болатындай тәрбиелеп өсірулері тиіс. Әйтпесе, өздері мен балаларының обалдарына қалып, есеп бере алмайтындай қасіретте қалады.

Сонымен қатар, балаларымызды тәрбиелеу барысында ең әуелі мына нәрсені шындықты естен шығармауымыз керек:

«Егер баламыздың кемшіліксіз болғанын қаласақ, кемшіліксіз ата-ана болуымыз шарт».

Қорыта айтар болсақ, күн өз сәулесін дүниенің әр тарапына шашатыны сияқты, Ислам да адам баласының бесіктен көрге дейінгі өмірінің әр тұсына жарық түсіреді. Осы жарықтың аясында үйіне халал рызық апару үшін маңдай терін төккен әке де құлшылық жасағандай сауап алады. Отанын дұшпаннан қорғау үшін шекарада күзетте тұрған әскер де солай. Адал да салиқалы ұрпақ өсіру үшін күйіп-жанып жүрген ата-ана да қоғамдық өмірге қатысты құлшылық борышын атқарған болып саналады. Қысқасы, дүниеде тыныштық, қабірде тыныштық, соңында ахиретте рахатқа бөлену үшін Хақ Тағаланың бізге сыйлаған нығметтерін босқа жібермей, дұрыс қолдана білуіміз құлшылықтың ең басты шарты. Бірақ, ол нығметтер нәпсі мен тән рахаты үшін жұмсалатын болса, онда **«керек-жарағымыздың зая кеткені»**. Сондай ақ:

«Ант етемін, сендер малдарың жайлы, жандарың жайлы сөзсіз сыналасыңдар...» (Әлү Имран сүресі, 186 аят) деген аятта айтылған иләһи сынақтан өкінішке орай өте алмай, қасіретке ұшырағанымыз деген сөз.

Бүкіл нығметтердің Аллаһтан келетіндігін және тек Оған ғана тән екенін естен шығармау керек. Сондықтан Аллаһты шынайы түрде танушы арифтер:

*«Алушы да Сен, беруші де Сен, қылушы да Сен!
Не берген болсаң, сол ғана, басқа неміз бар!»*

-деген өлең жолдарында баяндалғанындай ақиқатқа бойсұнып күн кешкен.

Алайда, көптеген адамдардың аз ғана уақытқа жолаушы ретінде келген мына дүниеде алдарына жайылған хикметтер мен ғибраттарға қарамастан, ғапыл, салғырт жүрулері таңқаларлық жайт емес пе?! Екі күннің бірінде жаназаға куә болып жүрсе де, өлімді өзінен аулақ деп санаулары өкінішті. Кез-келген сәтте уысынан шығып кететін өткінші аманаттардың «мәңгілік иесімін» деп ойлайтыны сұмдық. «Дүние» атты қонақ үйде өзіне сый ретінде берілген сансыз нығметтердің қадірін түсінбейді. Түсінбегені де. Сондай-ақ, бұл нығметтердің асыл Қожайынын ұмытып, опасыз күйде өмір сүре береді. Апыр-ай!! Мұндай өмірдің соңы, яғни берілген аманаттарды орынсыз жұмсап, зая жіберудің нәтижесі «ахирет зілзаласында» қайта қалпына келтірілуі әсте мүмкін емес қираған үйдің астында қалудан басқа не болмақ?!

О, Раббымыз бізді мұндай аянышты ахуалда қалудан сақтағайсың! Бізге мына дүниеде жүргенде-ақ нығметтердің асыл Қожайыны – Өзіңді тануымызды нәсіп еткейсің! Дүниеде қол жеткізген мал-мүлкімізді ахиреттік пайдаға айналдыратындай бойымызда жомарттық пен инфақ мінездерінің болуын нәсіп еткейсің! Ақысын өтей алмаған нығметтеріміз үшін бізге рақымшылық танытқайсың! Әуелі отбасымызды, сонымен қатар ішкі көңіл сарайларымызды жәннәт сарайларына айналдырғайсың!

Әмин!

Шынайы Жүрекпен Харамайнеға

(Мекке-Мәдинаға) Бару

«(Ей, Қағба!) сен қандай ұлысың! Сенің даңқың қандай асқақ. Алайда, шынайы мұминнің Аллаһтың жанындағы дәрежесі сенен де жоғары». (Ибн Омар радияллаһу анһүмә)

«Қағба – Әзәрдің ұлы Ибраһим тұрғызған үй. Ал, жүрек – құдіреті күшті Аллаһтың назар салатын жері». (Хазіреті Мәүләнә құддисә сирруһ)

ШЫНАЙЫ ЖҮРЕКПЕН ХАРАМАЙНҒА (Мекке-Мәдинаға) БАРУ

Адам баласы қандай да бір сапарға аттанар алдында баратын жеріне дайындығын ерекше жасайды және өзімен бірге ең маңызды, ең қажетті заттарын міндетті түрде алып шығады. Сапардың ұзақ жалғасатындығына және баратын жерінің қадір-қасиетіне қарай материалдық және рухани қоржындарын толтырады.

Ал, қарапайым, жақын жерге сапарға аттанатын болса, жай қарапайым ғана дайындық жасайды.

Ал, бұл сапар Қағбаның Раббысына әрі Оның Пайғамбарына қарай болсашы?!

Онда, өзімізбен бірге алып баратын керек-жарағымыз аса мәнді де маңызды болмақ қой! Өйткені, Харамайнүш-Шәрифәйнға (Мекке мен Мәдинаға) жеткізетін сапар соңғы баратын жер – ахирет жұрты үшін, яғни жәннәт пен жамалұллаһ үшін дайындық іспеттес. Хижазға аттанарда өзімізбен бірге апаратын

керек-жарағымыз бақилық өміріміздің қалай және қай жерде жалғасатындығын белгілейтініндей дәрежеде маңызды. Сондықтан, Омар бин Абдүлөзиз:

«Қиямет күні қай жаққа баруды қаласаңдар, дайындықтарыңды сол жаққа қарай жасаңдар!» деген.

Хазіреті Мәуләнә осы хақиқатты нұсқай отырып, өзінің «Мәснәуи» атты еңбегінде қасиетті мекендерге сапарға шығуды көздейтін жолаушыларға ауық-ауық үндеу салады. Ол Хижазға ең әуелі тәрбиеленген, тәзкия етілген (жаман қасиеттерден тазартылған) жүрек пен барудың аса зәрулік іс екендігіне назар аудартады. Қағбаның Раббысын зиярат ету үшін Хижазға барғанда ішкі жандүниені қалай дайындап, апару қажеттігін былай түсіндіреді:

«Сапарға шығатын кезіңде таусылмас иләһи қазына болып табылатын кәміл адам болу талабымен жолға шық, сөйтіп, көңіліңнің өрісі кеңейсін!»

«Кімде-кім егін егетін болса, оның мақсаты бидай алу. Ал, сабан бидаймен бірге шығады және ол бидайдың қалдығы».

«Сабан ексең, бидай шықпайды. Олай болса, сен де кәміл адам болуды көзде, ондай болуды талап ет!»

«Қажылықтың уақыты келгенде Қағбаны зиярат ету және оны тауаф ету мақсатымен бар. Осы мақсатпен баратын болсаң, Қағбаның ақиқатын көресің!»

Қажылыққа барудағы негізгі мақсат – осы ақиқаттың куәсі болу. Сондықтан, адам баласының осы ақиқатқа жетуі үшін аят кәрімәда «**рафәстан**», яғни «мә лә я'ни» деп аталатын дүниелік бос істерден сақ болу керектігі ескертілген. Дегенмен, бұл әдептілікті көрсете білуіміз үшін қажылық сапарына шықпастан бұрын рухани дайындықтан өтуіміз қажет. Мұндай рухани дайындық болса, ол ішкі жандүниеңде айқындала бастайды және сол жерде жалғасын табады.

Хазіреті Мәуләнә Хазіреті Баязид Бистамидің Хижазға шығар алдындағы ішкі жандүниесіндегі дайындығын былайша түсіндіреді:

«Баязид қажылық үшін сапарға шыққан кезінде жаңа туған айдай қалжыраған, ұзын бойлы бір пірді көреді. Ол кісіде Аллаһтың достарына тән руханият байқалатын.

Көздері дүние үшін соқыр, ал жүрегі болса құпия сияқты еді. (Ұқбаға яғни ахирет әлеміне ашық еді)

Баязид бұл пірдің алдына келіп отырды. Пір оған:

«Әй, Баязид! Қайда барасың? Тән аманатыңды қайда әкетіп барасың?» - деді.

Баязид:

«Қажылыққа барайын деген ниетім бар еді. Жанымда екі жүз дирһам ақшам да бар...» - деді.

Пір Баязидқа былай деді:

«Әй, Баязид! Сол дүниелік теңгеңнің бір бөлігін Аллаһ жолында жүрген мұқтаждарға, міскіндерге, шарасыздарға тарқат! Олардың көңілдерін жұбатып, дұғаларын ал, рухыңның өрісі кеңейсін! Ең әуелі жандүниеңе қажылық жасат! Содан кейін барып, жұмсақ бір көңілмен сол нәзік қажылық сапарыңды жалғастыр!

Өйткені, Қағба Аллаһтың тақуалық үйі болғаны сонша, оны зиярат ету парыз әрі онысына сауап беріледі. Ал, адамның жүрегі – сырлар қазынасы.

Қағба – Әзердің ұлы Ибраһим тұрғызған үй. Жүрек болса – Аллаһтың назар салатын жері.

Егер, сенде ақыл болса, көңіл Қағбасын тауаф ет! Тас пен топырақтан тұрғызылған деп ойлап жүрген Қағбаның негізгі мағынасы – ішкі жандүние, көңіл.

Аллаһ Тағала көзге көрінетін, білінетін Қағбаны тауаф етуді кірлерден тазаланған жүрекке ие болуың үшін парыз қылды.

Мынаны жақсы білгейсің! Сен Аллаһ назар салатын жер – көңілді ренжітсең, Қағбаға жаяу барсаң да тапқан сауабың көңілді ренжітудің күнәсін шая алмайды.

Сен қолыңдағы бар-жоғыңды, мал-мүлкіңді беріп, бір көңілді жұбат! (Сөйтіп, қажылық жаса!) Сол жұбатқан көңілің мазарда, қап-қараңғы түнде алдыңнан шырақ боп жағылсын!

Егер, Аллаһтың құзырына алтынмен толтырылған мыңдаған дорба ала барсаң Аллаһ Тағала:

«Бізге бірнәрсе әкелмек болсаң, өзгені жұбата білген жүрек әкел! Өйткені, алтын мен күмістің біз үшін еш қадірі жоқ. Егер Бізді, Біздің ризашылығымызды қаласаң, бұл тек көңіл жұбатумен ғана мүмкін екендігін ұмытпағайсың!» - дейді.

«Хақ Тағаланың нұрының адамдағы көрінісін тамашалау үшін жүрек көзің барынша ашық болсын!»

Хазіреті Баязид пірдің айтқандарын жақсы түсінді. Оның көңілі сұхбаттың әсерімен мейірімділік сырларына толды. Жандүниесі тыныштыққа кенеліп, ыстық ықыласпен қажылық сапарына аттанды.

Осындай рухани кейіпке ие болу – қажылық сапарында қажет болатын ең үлкен азық. Алайда, мұндай дәрежеге қол жеткізу үшін тасаввуфи (сопылық) тәлім-тәрбиеден өту қажет. Яғни, нәпсіні тыйып, жүректі сафтандырып, тазалау шарт. Өйткені, тәрбие көрмеген адам жыртқыш аңнан да қауіпті нәпсіні арқалап жүр деген сөз. Немесе ол – кір ыдыс іспетті ішіне құйылған таза тамақтың өзін ластайды.

Адамның рухани тәрбиенің маңыздылығын түсінуі үшін күнделікті тұрмыста пайдалануға арналып үйретілген кейбір жануарларға бір сәт назар аударуының өзі жеткілікті. Адам баласы өз қажетіне пайдалану үшін түрлі жануарларды баулып, үйретеді ғой! Мысалы, адам баласы атты өзіне үйреткені соншалық, оны соғыс кезінде өзі сияқты асау мінезді

қып, соғыс құралы ретінде пайдаланған. Көгершінді хат тасушы ретінде, иттерді күзетші ретінде, тіпті жабайы аңдарды да цирктерде пайдаланған.

Егер, сол жануарлар иелерінің қолында үйретілмегенде адам баласына ешқандай пайдасын тигізбес еді. Керісінше, қауіпті болар еді. Алайда, дұрыс тәрбиелеу арқылы ең жабайы да жыртқыш аңдардың өзін пайдаға асыруға болады. Қысқаша айтар болсақ, үйретілген жануар адамға өмір сүру құралы, ал, үйретілмеген жануар болса, адамның өміріне қауіп төндіретін құрал болып табылады. Өте қауіпті кобраның өзі тәрбиеленсе, оны қарапайым сыбызғының күшімен-ақ бағындыруға болады. Яғни, тәрбиеленіп, үйретілген кезде пайдасы қаншалықты басым болса, үйретілмеген кезде зияны соншалықты көп болады. Осы тұрғыдан алғанда дініміздің өзі «аң аулағанда үйретілген иттерді қолдануды шарт» деп алға қойған. Әйтпегенде, ауланған аң халал болмайды. Аят кәрімәда былай делінген:

«(Ей, Расулым!) Олар сенен өздеріне не нәрсенің халал қылынғандығын сұрайды. (Оларға) айт: «Сендерге (барлық) жақсы да таза нәрселер халал қылынды. Аллаһтың өздеріне үйреткені бойынша аң аулауға үйретілген (бүркіт, тазы, сұңқар сияқты) жыртқыштардың (өздеріне емес), сендерге ұстап бергендерін жеңдер және (осыларды аңға жібергенде) Аллаһтың атын еске алыңдар (бисмилләһ деп айтыңдар). Аллаһтан қорқыңдар. Шынында Аллаһ – жылдам есеп алушы». (Мәидә сүресі, 4 аят)

Аң аулайтын жануардың үйретілген, үйретілмегендігі осыншалықты дәрежеде маңызды болса, адамның тәрбиеленуі қаншалықты дәрежеде маңызды екендігі айтпаса да түсінікті.

Бұл мәселе өте маңызды болғандығынан Аллаһ Тағала адам баласын жаратқан күннен бері оны тәрбиелеу үшін көптеген пайғамбарлар мен кітаптар жіберген.

Әйтпегенде, адам баласы жаратылыстың ең залымы, ең өзімшілі, ең мейірімсізі, ең жыртқышы, яғни ең кесірлісі болар еді. Сондай-ақ, тарих беттері адам баласының жауыздығын көрсететін сансыз зұлымдық жайттарға толы. Бағдатты жаулап алып, Тигер өзеніне жазықсыз қырық мың адамды батырған Хулағудың жасаған бұл зұлымдығын басқаша қалай түсіндіруге болады?! Сол сияқты коммунизм жүйесі де жазықсыз жиырма миллион адамның қанымен құрылған. Қарнын тойдыратындай ғана мөлшерде азық аулайтын жыртқыш аңмен салыстырғанда, адам баласының осыншалықты тойымсыздығы мен адамдарды жазықсыз қыру жауыздығы – жан түршігерлік жағдай емес пе?! Міне, сондықтан бұл дүниеде тәлім-тәрбиеге ең мұқтаж жаратылыс, ол – адамзат баласы. Дүниенің жауыздыққа тап болып, қанға бөгілмеуі үшін адам баласының міндетті әрі тамаша түрде тәрбиеленуі шарт.

Осы тұрғыдан алғанда бұл әлем бір дәрісхана іспеттес және барлық нәрсе адам баласының тағлымы үшін жаратылған. Әсіресе, тасаввұф – осы

қажеттілікті қамтамасыз ету үшін құрылған ішкі жандүниені тәрбиелейтін мектеп. Бұл ерекше тәлім-тәрбие әдісінің ең үздік, білікті де шебер ұстаздары болған пайғамбарларды Аллаһтың өзі тәрбиелеген. Бұл жайында Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Мені Раббым тәрбиеледі және қандай тамаша тәрбиеледі» - деген. (Сүюти, 1, 12)

Негізгі мәселе – осы тамаша тәрбиеге, яғни Аллаһ тарапынан мадақталған «мақтаулы мінез-құлыққа» ие болу. Міне, сонда ғана ғибадат нағыз мәнін табады. Намаз нағыз намаз, ораза нағыз ораза, қажылық та нағыз қажылық болады. Яғни, сол уақытта ғана адам баласы «нағыз адам» болады.

Міне, мәңгілік сапар барысында адам баласына қажет болатын ең үлкен дайындық – осы. Яғни, иләһи тәрбие аясында жетілу, кәмілдікке қол жеткізу. Сонда ғана өміріміздегі әдеміліктердің, ғибадаттардың, басқа да ізгі істеріміз бен қайрымдылықтарымыздың мән-мағынасы айқын бо-лар еді. Ел үшін, Отан үшін, Дін үшін атқарған қызметтеріміз Аршү Алаға көтеріледі (Аллаһ Тағалаға жетеді). Оқыған намазымыз қабыл, жа-саған қажылығымыз да мәбрур (қабыл) болады. Яғни, бізді Аллаһ Тағаланың разылығына бөлейтін «қалбү сәлимге» (таза жүрекке) қол жеткіземіз. Осындай қалбү сәлиммен басқа көңілдердің дерт-теріне дауа, қиындықтарына да шара таба отырып,

Аллаһтың құзырына өзгені жұбата білген көңілмен бару мүмкіндігіне ие боламыз. Міне сонда Аллаһ Тағаланың разылығы мен махаббатына кенелген боламыз.

Міне, кімде-кім сол қасиетті аймаққа жүрегі қалбұ сәлим деңгейіне жетіп, сонымен қатар өзгелердің көңілін аулап баратын болса, оған «не әкелдің?» деп сұрақ қойылмайды. Сондай-ақ, мұндай бақытты жандар ғибадаттарының қабыл болуымен қатар өзге де пенделер жасаған құлшылықтардың қабыл болуына себепкер болады.

«Тэзкиратұл-Әулия» – атты еңбекте мынадай бір оқиға риуаят етілген: Табиғиннан (сахабалардан кейінгі нәсіл), ғалым, дана, мұхаддис әрі сопы тұлға Абдұллаһ бин Мүбәрак қажылық міндетін орындаған соң Меккедегі Харам аймағында ұйқылы ояу отырғанында көктен екі періште келеді. Бірі екіншісіне:

«Бұл жылы алты жүз мың кісі қажылық жасады. Барлығының жасаған қажылығы Шамда тұратын бір аяқ киім ұстасы Әли бин Муаффақ деген кісінің ізгі амалының құрметіне қабыл болды. Ол кісі қажылыққа баруға ниет еткен, бірақ келе алған жоқ. Оның істеген тек бір амалының құрметіне осыншама адамның қажылығы қабыл болды» деді.

Абдұллаһ бин Мүбәрак осы ұйқылы ояу халден оянған кезде ойланып, таңырқап қалады. Сөйтіп, Шам керуенімен Шамға қарай бет алады. Ол жерде

Әли бин Муаффақты тауып алып, одан:

«Сен қажылыққа бармаған екенсің! Сонда не істедің?» деп сұрайды.

Әли бин Муаффақ Абдүллаһ бин Мүбәрак сияқты мәшһүр кісіні өз алдында көргенде сасып қалады. Қобалжығаны соншалық есінен танып қалады. Есін жиған соң былай деп түсіндіре бастайды:

«Отыз жыл бойы қажылыққа баруды армандап жүрген бейшара бір жан едім. Майда-шүйде тірлік жасап үш жүз дирхам жинадым. Солақшамен қажылыққа баруға ниет еттім. Бір күні аяғы ауыр жұбайым:

«Көршінің үйінен еттің иісі келіп тұр. Маған бір тілім ет сұрап әкелші» - деді.

Көршіме барып, жағдайды түсіндіріп едім, көршім көзіне жас алып жылап қоя берді:

«Жеті күн болды, балаларым аш. Жолда келе жатып, бір өлексе тауып алдым. Соның бір санын кесіп алған едім. Қазір соны қайнатып балаларымды жұбатып жатырмын. Егер, халал азық таба алмасам, лажсыз соны жегіземін. Қаласаңыз, сізге де берейін. Бірақ, бұл қайнаған ет өлместің қамы болғандықтан балаларым үшін халал, ал сізге харам болады» деді. Мен оның бұл сөзің естігенде төбеме тас түскендей болды. Талай қиыншылықарды өткеріп әрең дегенде жинаған үш жүз дирхамымды сол кісіге бере салдым. Сонан соң:

«О, Раббым! Ниетімді қабыл алғайсың!» - деп, Раббыма мінәжат қылдым».

Сол кезде Абдұллаһ бин Мүбәрак:

«Раббым маған түсімде ақиқатты көрсеткен екен!» - деді.

Демек, Хазіреті Мәуләнәның қиссасында, сол сияқты Абдұллаһ бин Мүбәрактың қиссасында да қасиетті аймаққа барарда көңіл бөлуіміз тиіс маңызды үш қағида бар екен. Олар мыналар:

1. Сапарға шықпас бұрын салих жандарды зиярат ету

Кісі баратын жерінің маңыздылығына қарай материалдық, әсіресе рухани дайындық жасауы керек. Сапар дайындығын ең алдымен салих жандардың батасын, өсиетін, насихатын алу үшін сол кісілерді зиярат етумен бастау қажет.

2. Инфәқ

(Мал-мүлкіңнен Аллаһ разылығы үшін жұмсау)

Баратын жердің қасиеттілігіне қарай, ішкі дүниені тәрбиелеп, сезімтал, жұмсақ әрі нәзік күйге жеткізу үшін жағдайы нашар мұқтаж жандарды қуанышқа бөлеу керек. Шынайы көңілмен молырақ қайырымдылық жасау керек. Сондай-ақ, аят кәримәда Хазіреті Пайғамбар саллаллаһү аләйһи уә сәлләмды зиярат етушілерге Аллаһ разылығы үшін мал-

мүліктерінен мұқтаж жандарға инфақ етулерінің әмір етілуі назар аударарлық жайт. Құран Кәрімде Аллаһ Тағала былай дейді:

«Ей, иман келтіргендер! Пайғамбармен оңаша сөйлеспек болсаңдар, алдымен (жоқ-жітікке) садақа беріндер. Бұл сендер үшін хайырлы әрі тазарақ болады. Егер, садақа беретін ешнәрсе таба алмасаңдар, мұңаймандар. Күмәнсіз Аллаһ тым кешірімшіл, аса рақымды». (Мүжәддәлә сүресі, 12 аят)

Расулұллаһ саллаллаһү аләйһи уә сәлләм былай деген:

«Садақа беруге асығыңдар! Өйткені, бәлекет садақадан аттап өте алмайды (садақа пәле-жаланың бетін қайтарады)». (Хәйсәми, III, 110)

Расулұллаһ саллаллаһү аләйһи уә сәлләм келесі бір хадисінде былай деген:

Күндердің бірінде Хазіреті Иса аләйһиссәләмға бір топ кісі жолыққан екен. Хазіреті Иса:

«Бұлардың біреуі Аллаһ қалайтын болса, бүгін өледі!» - деді.

Сосын олар өз жөндерімен кете барады. Кешқұрым барлығы арқалаған отындарын көтеріп, Хазіреті Исаның жанына қайта келді. Иса аләйһиссәләм оларға, «отындарыңды жерге қойыңдар» деді. Сосын сол күні өлетіні жайында хабар берілген кісіге:

«Отынның жібін шеш!» - деді. Әлгі кісі жіпті шешті. Сөйткенде ішінен бір қара жылан шыға келді.

Хазіреті Иса:

«Бүгін қандай жақсы амал істедің?» деп сұрады одан. Ол кісі:

«Бүгін ешқандай да жақсы амал істемедім» деді. Иса аләйһиссәләм:

«Жақсылап ойлан, не істеген едің?» деп қайта сұрады.

Ол кісі:

«Ешқандай амал жасағам жоқ. Бірақ, қолымда бір үзім нан бар еді. Жаныма бір міскін келіп тіленген соң, соған нанның жартысын үзіп бердім» - деді. Хазіреті Иса:

«Міне, сол амалың үшін саған бәлекет жоламапты» деді. (Хәйсәми, III, 109-110, Ахмед, Зүһд, I, 96)

Бала-шаға, дүние мен мал-мүлік Аллаһ жолына бағытталмаса, олар адам баласы үшін зияннан басқа ешнәрсе алып келмейді. Алайда, Аллаһ жолына жұмсалған болса, қандай бақыт!.. Дегенмен, барлығы да фәни және осы дүниеде қалып қояды.

3. Өзгенің көңілін жұбату

Кез-келген көңілге тек инфақ етумен ғана жұбаныш бола алмайсың. Шын мәнінде көңілдерге жұбаныш болу мұқтаждарға инфақ етумен қатар, науқас жүректерді де рухани әрі истиқамет (туралық) тұрғысынан емдеу арқылы болмақ. Өйткені, құлды Раббысының разылығына кенелтуден артық үлкен

жетістік болмас. Әрине, бұл жерде негізгі мәселе – әуелі кісінің өз ішкі жандүниесін тазалауына байланысты. Бұл жайында аят кәрімәда былай делінген:

«Сол күні мал да, бала-шаға да пайда бермейді. Бірақ, Аллаһқа қалбү сәлиммен (таза жүрекпен) келгендер (ғана құтылады)». (Шұара сүресі, 88-89 аятар)

Енді, мұндай жүректер иләһи назар түсетін орынға айналу тұрғысынан шыңға көтеріледі. Хазіреті Мәүләнә осындай дәрежеде сафтанған жүректің қадір-қасиетін көркемдеп төмендегі сөздерімен былайша жеткізген:

*Қағба бұняд-ы Халил-и Әзер-ест
Діл назаргах-ы Жәлил-и Әкбәр-ест*

«Қағба – Әзердің ұлы Ибраһим тұрғызған үй. Ал, жүрек – құдіреті күшті Аллаһтың назар салатын жері».

Сопылық туралы әдебиеттерде адам көңілі Қағбаға теңеледі. Бұл жағдай жүректің адам болмысындағы орнының Қағбаның ғаламдағы орнына ұқсайтындығынан туындаған еді. Расында, екеуі де иләһи назар түскен орын болу тұрғысынан «орталық» болып табылады. Сонымен қатар, кейбір қиссаларда көңілдің Қағбадан артық екендігі жайында айтылуы ғашықтық сезімінің асып-тасуынан, не көңілді сондай дәрежеге жеткізудің маңыздылығын ұқтыру әрі осы жолда жұмсалатын күш-жігерді ояту мақсатымен айтылған болса керек.

Көңіл дүниесі иләһи назар түсетін мекенге айналған кісілер жайында Ибн Омар радяллаһу анһу-дың Қағбатүн Мұаззамаға қарап айтқан мына сөздері аса назар аударлық:

«(Ей, Қағба!) Сен қандай ұлысың! Сенің даңқың қандай асқақ. Алайда, шынайы мұминнің Аллаһтың жанындағы дәрежесі сенен де жоғары». (Термези, Бирр, 85)

Хазіреті Абдүлқадир Гейлани құддисә сирруһ мұндай ұлы дәрежеге жетудің шарттарын былай деп түсіндіреді:

«Көңіл – тек нәпсіқұмарлықтан арылып, пәк күйінде Аллаһ Тағалаға мойынсұнғандар үшін Қағба болмақ».

Реті келгенде мына нәрсені айтып өткен жөн болады:

Жоғарыда айтылған мысалдар қажылыққа көңілді сезімтал кейіпке ендіріп, әрі рухани азыққа толтырып баруды қамтамасыз ету үшін айтылған. Әйтпесе, қажылықтан бастартқызу үшінемес. Өйткені, қажылық – әл-ауқаты бар кісілер үшін парыз етілген құлшылық. Парыз өтелмейінше, әл-ауқатты кісілердің мойнында қарыз болып тұра бермек. Жоғарыда келтірілген мысалда Әли бин Муаффақтың қолындағы ақшасын пақырға беріп, қажылықтан қалуы мәселесінде қажылықтың оған парыз еместігі шындығына да сілтеме жасалған. Өйткені, қажылық шамасы келмейтіндерге парыз емес. Бірақ, шамасы келетіндерге тез әрі міндетті түрде өтеулері тиіс құлшылық болып табылады. Сонымен қатар, қажылық өзіне парыз болған кісі

оны дер кезінде орындамай, кейін кедей болып қалса, бұл міндетті жағдайы бар кезде өтемегені үшін оның мойнында қарыз болып қала береді. Тіпті, бұл жайында Пайғамбарымыз саллаллаһу әләйһи уә сәлләм былай деп ескерту жасаған:

«Кімде-кім ішіп-жем мен көлік шығындарын өтей алатындай қаражатқа ие болып, Аллаһтың үйіне баруға шамасы келе тұра қажылық жасамаса, оның яһуди, не христиан болып өлуіне ешқандай кедергі жоқ!» (Термези, Хаж, 3)

Бұл хадис қажылықтың маңыздылығын және оны шынайы ықыласпен орындау керектігін ұғыну тұрғысынан айқын бір өлшем. Яғни, қажылық міндетін бір жаққа ысырып қойып, «мен бір көңілге жұбаныш болайын, сол ісім әкбәр қажылық болсын» деу дұрыс емес әрі бұл қабыл етілмейтін әрекет. Қолдан келгенше екеуін де орындаған жөн. Өйткені, екеуі де өз алдарына екі бөлек құлшылық болып саналады. Намаз оқу ораза ұстамауға себеп бола алмайтындығы сияқты пақырға жәрдем беру де қажылыққа бармауға ешқандай себеп бола алмайды.

Тағы бір айтар жайт, намаздың, оразаның нәпілі болғаны сияқты қажылықтың да нәпілі бар. Нәпіл қажылық құлшылығы жайында айтылған негізсіз сын сөздер бір ұшы күпірлікке барып тірелетін сөздер. Аллаһ ондайдан сақтасын. Бұлар ешқандай негізге сүйенбейтін надандықтан туындаған сөздер. Сондай-ақ, құлшылықтың ләззатынан мақрұм қалған пенделердің қараңғы сөздері.

Асрү саадаттан бері (Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләм өмір сүрген ғасыр) нәпіл ғибадаттар иман құлшынысының ерекше бір көрінісі ретінде бүгінге дейін жалғасын тауып келеді. Шынайы ықыласпен жасалған нәпіл ғибадаттар құлды Аллаһқа жақындатады. Рухын тереңдетеді. Соның нәтижесінде мейірімділік, жомарттық сезімдері ашыла бастайды. Аллаһ Тағала ол құлдың көретін көзі, еститін құлағы болады. Яғни, олардың көрулері, естулері, ойлаулары және сөйлеген сөздері иләһи нұрдың шағылысы болмақ.

Ондай дәрежеге жету нәпіл ғибадаттарға деген ықыласты ояту және жаратылғандарға мейірімділікпен қарау арқылы мүмкін болмақ. Имам Ағзам Әбу Ханифаның елу бес мәрте қажылық жасағаны мұның ең айқын мысалы емес пе?! Не дейсіз, ағайын?!

Ұлы Раббымыз көңілімізді Қағбаға айналдыратындай иләһи тәрбиесін нәсіп еткей! Өз құзырына өзгеге жұбаныш бола білген көңілмен баруды және Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмның көңіл дүниесінен үлес алып, хақиқи, мәбрур, рухани қажылық жасау арқылы баруымызды баршамызға нәсіп еткей!

Әмин!

Уақыт Әтпестен, Күн Әтпастан...

Өзекті өртер өкініш себептерінің басында уақытты босқа өткізу тұрады. Өйткені, уақытты сатып ала алмайсың, бір жерге жинап сақтай алмайсың, қарызға сұрап та ала алмайсың. Күндердің күнінде өлетінін білетін кісі өткініші дүние қызықтарына, мәңгілік сапардың жолаушысы екенін білетін кісі де дүние атты қонақ үйдегі өткініші ойыншықтарға алданбайды. Бүкіл өткініші нығметтер бір кісіге берілсе және ол кісі бақыттан басы айналып мың жыл өмір сүрсе де одан не пайда?!.. Соңында 95 баратын жері қара топырақтың асты, бауыры суық, қара жердің бір шұңқыры емес пе?

УАҚЫТ ӨТПЕСТЕН, КҮН БАТПАСТАН...

Адам санасы өмірдің иірімдерінде, яғни өрі мен еңісі арасында **«өмір сүру құштарлығы»** мен **«өлім қорқынышы»** сияқты екі қарама-қайшылықтың арасында өмір бойы шайқалып тұрады. Су сияқты үнемі сарқырап ағып жатқан өмір мен өлімнің хақиқи мағыналарын ұғынбайынша, жаратылыстың сыры мен хикметін және адамзаттың шын мән-мағынасын түсіну әсте мүмкін емес. Ғаламның кішкене бір баламасы болып табылатын тәнімізде бір сәтте мыңдаған жасушалар пайда болып, қаншамасы өлуде? Ол құдды мына орасан ғалам іспетті бір тұсымен перзентхана, ал, екінші тұсымен болса қабірстан... Мына өткінші өмір сахналарында болып жатқан нәпсілік табыстар теңіздің жағасында ойнап жүрген кішкене балалар құмнан тұрғызған, артынан толқын шайып тып-типыл болған үйлер мен ойыншықтар іспеттес.

Өмірге келу мен өмірден өту көріністеріне жандүниемізбен үңіліп қарайтын болсақ, өмірдің шексіз қасіретке, жаныңды күйзелтетін жайттарға, түрлі

қиялдар мен бос армандарға толы екенін байқаймыз. Мына біз басып жүрген жер бетінде қаншама буын өкілдері өмір сүрді және олар қазір қайда десеңізші! Сондықтан тек ғапылдық пердесін жыртып, бұл жалғанның шынайы жүзін көре алатын асыл рухтар үшін **«өмір – сынақ, өлім – салтанат кеші, яғни мәңгілік бақытқа жету»**. Адамның жаратылу мақсаты Раббысына құлшылық ету. Оны тану және жамандықты бұйыратын нәпсіні тыйып, бақылауда ұстау. Сонда ғана өлім қорқынышымыз жойылып, керісінше оны аңсап тұратын халге жетеміз.

Адам баласы өзіне һәм айналасына шын мәнінде зер салып, ғибрат көзімен қарағанда, оның дер кезінде байыбына баратын түсінетін шындық – мына сынақ әлеміндегі иләһи күдірет белгілері мен иләһи көркем өнерге қарап, ахирет әлемінің болмайтындығын айтудың күлкілі әрі әбес іс екендігі. Өйткені, көкірегі ояу жандар үшін бұл әлем сансыз ғажайыптарға толы.

Ғаламдағы барлық нәрсені тек бір дәннің бұршік атуынан көктем шаттығына, туылулардан өлімдерге және микро әлемнен (ең кішкентайынан) макро әлемге (ең үлкеніне), түйіршігінен алып жаратылыстарға дейін ғаламдағы күллі болмысты толығымен аңғару мүмкін емес, әрі күллі әлем айбынды да тым орасан тәртіп пен жүйе арнасында аса кемелді үйлесімдікпен жалғасатындығын ақылы бар адам баласы ойланбай ма екен?! Расында мұндай мінсіз үйлесімдіктің, шайқалмас жүйенің ұстасы мен өнерпазы, жаратушысы кім? Өз

алдына мына ғалам, тіпті оның кішкентай әрбір бөлшегі де адамның санасын әрі әлсіз, әрі таң қалдыратындай хикмет пен ғибрат жүйесі емей мемене?!

Мұндай айбынды көріністер арнасында өлім жұмбағы ежелден бері адам баласының басын қатырған ең өзекті әрі өмірлік маңызы бар мәселе болып келген. Олар пайғамбарлар тарапынан дұрыс жолға бағытталса да, осылай жалғасып келген. Жии-жиі адамның жанын күйзелтіп, сұсты да улы жылан сияқты санамыздан орын тепкен бұл мәселе мәйіттердің көгерген еріндерінде түйінделіп қалған және терең үнсіздіктің сырында жасырылған. Әрбір жан иесін өмір мәселесінде лаулап тұрған жалын іспетті қоршап алған өлім – күмәнсіз кез-келген адамның басына келетін ең ауыр қасірет. Сондықтан, оның сырын ашу тек пайғамбарлардың көрсеткен дұрыс тәлімі, яғни уахидың аясында ғана мүмкін болмақ.

Бүкіл аспанды діндер хабар берген «ахиретті» Құран Кәрім ақли (ақылға сүйенетін), хисси (сезімдерге сүйенетін) және ахлақи дәлелдермен жан-жақты түсіндірген. Ұлы Аллаһ дүние өмірінде тіршілік сахнасына шығуымыздың хикметін Мүлік сүресінің екінші аятында былай деп баяндайды:

«Ол қайсыларыңның жақсы амал жасайтындарыңды сынау үшін өлім мен өмірді жаратты».

Дүние алдамшы бір сағым. Ал, ахирет болса – өлімсіз өмір. Өлім – кез-келген жанның жеке қияметі. Сондықтан ақырында өкініп жүрмейік десек, қияметіміз келместен бұрын оянайық, ағайын!

Өлімнің суық бетін һәм қорқынышын мағынасы шекті сөздер толық жеткізе алмас. Өлімнің алдында барлық өткінші күштер тәсілім болып, жоқ болып құрып кетеді. Қабірстанның насихат беріп тұрған үнсіз жан айқайы сезімтал көңілдерге өксік пен көз жасы болып шағылысады.

Аят кәрімәда былай делінген:

«Жер бетіндегі барлық нәрсе фәни». (Рахман сүресі, 26 аят)

«Әрбір жан иесі өлімнің дәмін бір татады». (Әнбия сүресі, 35 аят)

Олай болса, қайткенде де әркімнің есігін қағатын өлім – ақыл-есі дұрыс барлық адам баласы шешуге зәру болған аса үрейлі бір жұмбақ. Хазіреті Мәуләнә бұл жұмбақтың сырын былай түсіндіреді:

«Мазар тұрғызу не таспен, не тақтаймен немесе киізбен емес, кіршіксіз көңіліңде, өзіңнің ішкі тазалық әлеміңде өзіңе бір қабір қазуың керек. Ол үшін Аллаһтың ұлы болмысының алдында өзіңнің қам нәпсіңнің қиқарлығы мен менмендігін жоюың қажет».

Адам баласы мына өткінші өмірде қанша ұзақ өмір сүрсе де, ахиреттегі өмірмен салыстырғанда аз ғана уақыт өмір сүргендей болады. Осы тұрғыда аят кәрімәда былай делінген:

«(Олар) қиямет күнін көрген кездерінде (бү дүниеде) тек бір ақшам мезгіліндей немесе сәске

мезгіліндей-ақ уақыт қалған екенбіз деп ойлайды».

(Назиат сүресі, 46 аят)

Хазіреті Пайғамбар саллаллаһү аләйһи уә сәлләм ахиретке қарағанда бұл дүние өмірінің мерзімі, қадірі және ауқымдылығы жайында мынадай бір салыстырма жасаған еді:

«Ахиретпен салыстырғанда бұл дүние сендердің қайсы біріңнің саусақтарыңды теңізге батырғандарына ұқсайды. Ол кісі саусағының қанша су алыт шыққанына қарасын!» (Мұслим, Жәһәннәт, 55; Термези, Зүһд, 3; Ахмед, IV, 229)

Міне, шексіздік дариясындағы сабын көбігінен еш айырмашылығы жоқ мына қысқа өмірде өлімнің адам баласын қашан және қай жерде алқымынан алатыны беймәлім. Өйткені, өлім үшін қандай да бір кезек пен күзеттің болмағаны сияқты, қандай да бір себептің немесе сылтаудың болуы да шарт емес. Туылған әрбір жан иесі кез-келген сәтте о дүниеге аттанатын бір үміткер. Кез-келген кісі бейне бір өлім сәтінде жүр. Одан қашып құтылар не уақыт, не мекен жоқ. Адам баласының өлім алдындағы шарасыздығы төменгі аят кәрімәда былай деп суреттелген:

«Қай жерде болсаңдар да, өлім сендерді тауып алады. Тіпті мықты биік қорғандардың ішінде болсаңдар да...». (Ниса сүресі, 78 аят)

Өлім осыншалықты жақын әрі кез-келген жанның одан қашып құтыла алмайтындығы бұлтартпас

ақиқат бола тұра, адам баласының мына өмірде мәңгілік қалатындай пайдасыз істермен шұғылданып, өмірін зая кетіруі қандай өкінішті десеңізші! Адам баласының бұл бейқамдығын **Сүфян Сәури** құддисә сирруһ мынадай бір мысалмен тілге тиек еткен:

«Егер бір жерге жиналған жамағатқа жаршы:

«Бүгін ақшам уақытына дейін өмір сүремін дейтін кісі орнынан тұрсын!» - деп жар салса, ешкім орнынан тұра алмайды. Таңқаларлық тағы бір нәрсе осындай ақиқатқа қарамастан, бүкіл халыққа:

«Кімде-кім өлімге дайындық жасаған болса, орнынан тұрсын!» деп жар салынса, бұл кезде де ешкім орнынан тұра алмас!»

Адам баласы өмірінің әрбір сәтінде сансыз мәрте өліммен бетпе-бет келгендігін ойланбайды ма екен?! Душар болған аурулар, күтпеген жерден пайда болған оқиғалар, болып жатқан апаттар, сондай-ақ өмірдің кез-келген сәтінде болатын, бірақ адамның ғапылдығы мен әлсіздігінің себебінен көбіне беймәлім қалып жатқан қаншама қауіп-қатерлер өлім мен адам-ның арасында өте жұқа бір перденің бар екендігін көр-сетпей ме?!

Хазіреті Мәуләнә өлімнің табалдырығында күн кешіп жатқанына қарамастан өмірін бұл дүниеде, һәм ахіретте пайда бермейтін, әбес істермен зая жіберген кісіге былай деп үндеу салады:

«Есіңді жи, ей, жолаушы! Есіңді жи! Кеш болды, өмір күні батқалы тұр...»

*Қуш-қуатың бар кезде, мына қалған екі күнінде
жомарттық қыл, жақсы істер жаса!*

*Қолыңдағы мына аз ғана тұқымыңды дұрыстап
ек, яғни өміріңнің соңында қалған соңғы жылдарыңды
жақсылап өткізіп, екі демдік өткініші дүниеден мәңгілік
жәннатты ұтып алғайсың. Қадір-қасиеті тым жоға-
ры мына өмір шамшырағы сөнбей тұрғанда, ақыл-
есіңді жиып, білтесін дұрыстап, тез арада майын құй,
яғни қайыр-хасанат жасай отырып, соңғы күндеріңді
салих амал және ғибадатпен өткіз, көңіл шамын жақ!*

*Есіңді жи да, бұл істі ертеңге қалдырма! Қаншама
ертеңдер келіп, өтіп кетті. Тез арада тәубе және
истиғфар ете отырып, іске кіріс, егін маусымы, жақ-
сылық істейтін күндер түгелімен өтіп кетпесін.*

*Насихатыма құлақ асқайсың! Нәпсі – қишті кісен.
Бізді жақсылық жасаудан қайтарады. Ақиқат жо-
лында саған кедергі жасайды. Жаңадан қалыптасқың,
өзіңді түзеткің келсе ескі қылықтарыңды тәрк етуің
керек. Тәнге қатысты қалаулардан баз кеш! Рухани
рахатты, құлшынысты және ләззатты ізде!*

*Өсек-аяннан, бос сөздер мен мылжыңдықтан ті-
ліңді аулақ ұста! Ақшаң болса, оларды жоқ-жітімдерге
тарқату үшін қол үшінды соз! Нәпсіңнің өзімшілдігінен
баз кеш, жомарт бол, өзгенің қамын ойла!»*

Демек, әрбір фәни жанның белгісіз бір уақытта
және белгісіз бір мекенде Әзірейіл аләһһиссәләм-
мен кездесетіндігі және өлімнен қашып құтылатын

ешқандай жердің де жоқ екендігі ақиқат. Олай болса, адам баласы «(уақыт жоғалтпай тұрып) **Аллаһқа асығындар...**» (Зәрият сүресі, 50 аят) деген бұйрықтың сырынан нәсіп ала отырып, тек Аллаһтың рақымдылығын ғана паналауы керек.

Өлім – үнсіз, тілсіз дәріс іспеттес. Ол сезімтал жандарға ең мықты уағызшыдан да әсерлі, ғибрат аларлық хикметтер мен хақиқатты үйретеді. Өлімнің түсінікті бір тілі жоқ. Алайда, ол терең үнсіздіктің тереңінде қорқынышты мағыналар халінде жасырып тұр. Әрбір мазар тасы – өлімнің тілі мен үнсіздігі арқылы сөйлейтін әсерлі насихатшы. Сондай-ақ, Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм өз хадисінде:

«Сендерге екі насихатшы қалдырдым. Бірі үнсіз сөйлемейді, екіншісі сөйлейді. Үнсіз насихатшы – өлім. Ал, сөйлейтіні – Құран Кәрім» - деген.

Қабірстандар өткінші өмірлерін тәмамдаған ата-ана, бала-шаға, туған-туыс және жора-жолдастардың ендігі мекен-жайлары.

Мына жалған өмір мейлі сарайларда сайран салып өтсін, мейлі сабанның үстінде бейшара күй кешіп өтсін, бүкіл жолдар мен қиылыстардың әйтеуір тоғысар жері – қабір. Бұл бауыры суық қара жер осы уақытқа дейін өмірден өткен бай мен кедейдің, құл мен патшаның, жас пен кәрінің, яғни барлық адамның

әуелі мекені, сонан соң қабірі болған. Бұл ақиқатқа тарих куә. Әйгілі ақын Юнус Әмре бұл ақиқатты мына шумақтары арқылы тамаша жеткізе білген:

*Бұл жалғанға қонып көшкендер,
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!..
Үстеріне әртүрлі шөп өскендер,
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!
Қайсы бірінің басына ағаштар шығар,
Қайсы бірінің басында шөптер сарғаяр,
Кейбірі күнәсіз, кейбірі жайсан жігіттер
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!
Топыраққа батқан нәзік тәндері,
Тіл қата алмай қалған тәтті тілдері,
Келіңіз, дұғадан қалдырмайық оларды,
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!
Кейбірі төрт, кейбірі бес жасында,
Кейбірінің тәжесі жоқ басында,
Кейбірі алты, кейбірі жеті жасында,
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!
Юнус айтар, бұл тағдырдың істері,
Түсіп қалған кірпіктері, қастары,
Бастарында қабір мазар тастары,
Не сөйлемейді, не хабар бермейді!*

Хазіреті Мәуләнә Жәләләддин әр-Руми келесі бір жырында адам баласын дүние құдығына түскен Хазіреті Юсуф аләйһиссәләмға ұқсатқан:

«Ей, Хақ ғашығы! Сен сұлу Юсуфтайсың. Ал, мына дүние бір құдық сияқты. Аллаһтың жазған тағдырына қарсы келмей, сабыр етіп, оған мойынсұнуың сені бұл құдықтан шығаратын, сені құтқаратын жіп.

Ей, дүние құдығына түскен Юсуф! Жіп жіберілді, оны екі қолыңмен мықтап ұста. Жіптен ғапыл қалма, ұстап тұрғаныңда оны жіберіп қойма! Өйткені, өмір таусылды, ақшам болды».

Адам баласы қандай қызық жандар десеңізші! Бір күнге қонақ болып келген мына дүниеге өзіне-өзі алданып қалады. Әр күні жаназаға куә бола жүріп, өзін өлімнен аулақпын деп санайды. Өзін кез-келген сәтте уысынан шығарып алуы мүмкін өткінші аманаттардың «мәңгілік иесімін» деп санайды. Алайда, адам баласы рухына тән киімі кигізіліп, өмір есігінен аттатылғаннан кейін өлім жолаушысы болып саналады. Сол жолдың дайындық мекеніне кіргенін еш ойына түсіргісі келмейді де. Келер күні, рухты тәннен ажыратады. Сонда ахиреттің есігі – қабірге келесі бір үлкен сапар үшін шығарып салады.

Адам баласы не өмірде өлімнен қашып құтылатын уақыт пен мекеннің жоқтығын, не қабірден кері қайтуға мүмкіншіліктің болмайтынын, сондай-ақ қияметтегі үрейлі күннен қорғанып, паналайтын бір орынның болмайтынын жақсылап ойлануы тиіс.

Аллаһ Тағалаға жәһәннамға тасталған күнө-һарлардың былайша жалбарынғандарын тілге тиек етеді:

**«Олар сол жерде, «Раббымыз! Бізді шығара
гөр, (қайтадан дүниеге жібер, істеген жаман) істе-
гендеріміздің орнына салих амалдар істе-йік!» деп
ойбай салады. (Оларға былай делінеді:) Сендерге ой-
ланатын кісі насихат аларлықтай уақыт өмір сүргіз-
бедік пе?! Сендерге ескертуші де (пайғамбарлар)
келмеді ме! (Неге иман келтірмедіңдер?) Ал, енді
азапты тартыңдар! Залымдарға жәрдемші жоқ».**
(Фатыр сүресі, 37 аят)

Бұл аят кәрімә маңызды екі мәселеге назар ау-
дартады:

Біріншісі, адам баласының өмір мен өлім ақиқаты
жайында ойланатын уақытының болып, болмағаны.

Екіншісі, өздеріне ахирет хабарын жеткізе от-
ырып, ескерту жасаған пайғамбарлардың келген, кел-
мегендігі.

Осы екі сұраққа көпір мен күнәһардың ортақ жа-
уабы өкінішке толы, аянышты халде өз күнәларын
мойындау ғана болмақ. Алайда, бұдан не пайда, бәрі
де кеш!

Хазіреті Мәуләнә дүниенің шындығын былай
түсіндіреді:

*«Бұл жалған өмір түсіңде қазына тауып алғанмен
тең. Таңертең тұрғанда қазына түгілі түк те жоқ.
Терең батқан ұйқысынан өліммен оянған адам баласы
сол уақытта ақиқат пен ұйқыны ажыратады. Бірақ
бәрі де бос! Бәрі уыстан шығып кеткен...»*

Мәснәуиде мына дүниенің соңына түскен бейбақтардың пайдасыз арман-тілектермен баға жетпес өмірлерін босқа өткізгендері жайында былай деп айтылған:

«Дүниенің соңын қуғандар көлеңке аулаған аңшыға ұқсайды. Көлеңке қалайша олардың мүлкі болмақ? Сондай-ақ, ақымақ аңшы құстың көлеңкесін құс деп ойлап, оны ұстамақшы болды. Алайда, талға қонған құстың өзі де сол ақымақтың әрекетіне аң-таң болды».

Негізінде көлеңкеден еш айырмашылығы жоқ мына жалған өмірді мақсат тұту және көлеңкелерді асыл мәселе деп ойлау, адамның бүкіл қажыр-қайраты мен еңбегін жоқ боп құрып кететін көлеңкеге жұмылдыруы қай ақылдың ісі болмақ десеңізші?! Осы жағдай көлеңкелерді аулап, өзін-өзі алдаған ғапыл аңшыға ұқсайды. Алайда, бұл аңшының ауына өкініш пен қасіреттен басқа ешнәрсенің түспесі анық.

Өзекті өртер өкініш себептерінің басында уақытты босқа өткізу тұрады. Өйткені, уақытты сатып ала алмайсың, бір жерге жинап сақтай алмайсың, қарызға сұрап та ала алмайсың. Күндердің күнінде өлетінін білетін кісі өткінші дүние қызықтарына, мәңгілік сапардың жолаушысы екенін білетін кісі де дүние атты қонақ үйдегі өткінші ойыншықтарға алданбайды. Бүкіл өткінші нығметтер бір кісіге берілсе және ол кісі бақыттан басы айналып мың жыл өмір сүрсе де одан не пайда?! Соңында баратын жері қара топырақтың асты, бауыры суық қара жердің бір шұңқыры емес пе?

Уа, Раббым!

Бізді өткінші «уақытымыз аяқталмай тұрып»,
«өмір күніміз батпай тұрып» ақыл-есін жигандар-
дың қатарынан қыла гөр! Дүниенің соңына түсіп,
өздерін бір шыныаяқ суда тұншықтырғандардың
өкінішке толы өмірлерінің соңын бізге бере көрме!

Ей, рақымдылардың ең рақымдысы Раббым!
Өміріміз бен өлімімізді салих құлдарыңа нәсіп ет-
кендей берекет, нығмет, ұлы әдеміліктер және Өзі-
ңе қауышу бақытымен әсемдеп, әрлендіргейсің!

Әмин!

Тәубе & туге Асығу

Тақуалық – адам өзінің фәнилік екендігін ұмытпауы. Өйткені, қам нәпсі фәнилікті ұнатпайды. Нәпсі мәңгі болуды қалайды. Сондықтан, мына дүниедегі шеткі де, өткінші өмір оны ешқашан қанағаттандырмайды. Ол мәңгі болуға деген құштарлығынан фәнилікті жақ-тырмай, одан қашқандай кейіп танытады. Ал, ақыл мен жүрек иесі болу құр өлім қорқынышының орнына нәпсіқұмарлықтарды жойып, ізгі амалдар жасау арқылы өлімді әрлендіруді қажет етеді.

«Өлім келмес бұрын тәубе етуге асығыңдар....»

(Мүнәуи, Фәйзүл-Қадир, V, 65)

ТӘУБЕ ЕТУГЕ АСЫҒУ

Аллаһ Тағала адам баласын тумасынан жақсылық істерге бейімді етіп жаратқан. Алайда, адам баласы дүние есігін ашқан күннен бастап-ақ, қоршаған ортасы оның жаратылысының қалыптасуына ықпал етеді. Бүлдіршіндер – кіршіксіз жаратылыс күйінде ата-аналарға тапсырылған Жаратушының аманаты. Бұл ақиқат Құран Кәрімде былай баяндалады:

«(Ей, Расулым!) Бетіңді ауытқымай хақ дінге бұр! Аллаһ адам баласын сол дін үстіне (хақ дінді мойындайтын кейіпте) жаратқан Аллаһтың жаратқанында өзгеріс болмайды! Міне, түп-тура дін осы. Бірақ, адамдардың көбісі мұны білмейді».
(Рум сүресі, 30 аят)

Ата-аналар тап-таза жаратылыспен (фытрат) жаратылып, өздеріне аманат ретінде берілген бүлдіршіндерін ізгі амалдармен әшекейлеулері зәру. Олар өздеріне тапсырылған бұл иләһи аманаттарды жақсылық және әдемілікпен безендіре алатындықтары сияқты, оларды жаман және күнә істерге де

үйретулері мүмкін. Бұл жайында Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм былай деген:

«Әрбір туған сәби Ислам фытратымен (таза, кіршіксіз, құнәдан пәк, тәухидқа бейім болып) дүниеге келеді. Сонан соң ата-анасы оны (сенім тұрғысынан) не христиан не яһиуди немесе мәжуси қылады». (Мүслим, Қадар, 22; Бұхари, Жөнәйз, 92)

Кез-келген адамның ішкі жандүниесінде жақсы-жаман қасиеттер бір арада болғанымен, оның тумасынан жамандықтан гөрі жақсылыққа бейім болуы асқан хикметтерге толы. Бұл ерекшелік ең әуелі Аллаһ Тағаланың рақымының ашуынан гөрі басым болуының құлдарындағы бірден-бір көрінісі. Екіншіден, жоғарыдағы хадис шәриф қоғамның және өзге де шарттардың жас балаларға тигізер әсерінің қаншалықты екендігін аңғартқаны соншалық, жас балалардың балалық шағындағы кіршіксіз, пәк, таза жаратылыстары дұрыс қорғалмаған жағдайда, уақыт өте келе кірлене бастайды, тіпті жоқ болып кетуі де ғажап емес.

Сондықтан, бүлдіршіндердің тәлім-тәрбиесі ең алғаш ана құшағында басталады. Ананың аузынан шыққан әрбір сөз сәбидің жеке тұлғасын қалыптастыруда қаланатын алғашқы кірпіш іспеттес. Ана жүрегі – сәби тәлім алатын сынып іспеттес. Арабтардың бір мақалында былай делінген: **«әл-Үммү – мәдрәсәтүн: Ана – мектеп»**. Мейірімділіктің ең үлкен қайнаркөзі де - аналар. Сондай-ақ, ана тәрбиесінен жүрдай қалғандарды кейін тәрбиелеу аса қиын іс. Тамаша мінез-

құлыққа ие біртуар тұлғалар көбіне салихалы аналардың тәлім-тәрбиесін алған жандар.

Мұндай салихалы ата-ананың тәрбиесінде өскен балалардың алғаш үйренген іс-әрекеттері, оларды қайталай келе бойларына сіңіп, әдетке айналады. Ал, нашар отбасы мен немесе нашар ортада өскен балалардың бойына жаман қасиеттер сіңеді. Ақыры бұл әдеттер адам баласын белгілі бір кейіпке түсіреді. Сөйтіп, адам қайталай келген әдеттерінің тұтқыны болып өмір сүре бастайды.

Хазіреті Мәүләнә рухани әлемнен алыстап, жалған қиялдар мен нәпсіқұмарлықтың соңына түскен пенделердің жағдайын хикая ретінде былайша әңгімелейді:

«Бал сөзді, бірақ қатал мінезді бір кісі жолдың үстіне тікендері бар бір бұтақ егеді. Жолдан өтушілер оны сөгіп:

«Мыналарды жұлып таста!» - дейді.

Бірақ, ол ұмытып кетіп, оны жұлмайды. Тікенді бұтақ құн санап өсе бастайды. Тіпті, өскенімен қоймай көбейіп, өркен жая бастайды. Халықтың аяғына тікен кіріп, қанға малынады, жолдан өткендердің киімдері тікенге ілініп, жыртылады. Жалаң аяқ жүрген кедейлердің аяқтары қанап, соңында жараға айналады. Бір уәли құл (Аллаһтың досы) келіп, ол кісіге:

«Мыналарды жұлып таста» - деп бұйрық бергенде, ол:

«Иә, жұлып тастаймын» деп жауап береді. Бірақ, ол «ертең, арғы күні» деп жүріп тағы да ұмытып кетеді. Осы аралықта тікен ағашы тамырын тереңге жайып, бойына қуат алады. Уәли құл тағы да келіп:

«Ей, уәдесінде тұрмаған кісі. Мұнда кел! Уәде берген екенсің, кейінге қалдырма! Міндетіңді орында, немқұрайды қарама! (Құрдымға жақындаудасың!)» дейді.

Тікенді еккен кісі:

«Алаң болмаңыз, жұлып тастаймын» дейді.

Уәли құл:

«Тез бол! Салғырттық жасама, уәдеңді орында! деп насихат айтады. «Сен бұл істі ертең тындырамын дейсің. Алайда, күн өткен сайын тікендер көбейе түсуде және қуаттануда. Ал, оны жұламын деп жүрген сен болсаң, қартайып барасың, құш-қуатың да азаюда. Мынаны білгейсің; тікеннің қуаты артуда, бойы да өсуде. Ал, тікенді жұлатын мына сен қартайып барасың, барған сайын бойыңнан әл-қуат кетуде... Жылдам бол! Уақытыңды босқа өткізіп алма! Өзіңе-өзің ор қазба!» - дейді.

Хикаяда айтылып өткен тікен астарлы мағынада қолданылған. Ол адам баласының бойындағы өзімшілдікті, дүниеқұмарлықты, ашкөздікті, орынсыз шашып-төгуді, ысырапшылдықты және күнәлар мен жаман әдеттерді меңзеп тұр. Мұндай күнәлар адамның рухани өміріне орасан зиян келтірумен қатар, оны мейірімсіздік, сезімнен жүрдай болу, Аллаһтың

жаратқандарына қызмет етуден аулақ тұру және өзін басқалардан жоғары қою сияқты жаман қасиеттерге итермелейді. Бұл – адам жүрегінің жазылмас дертке шалдығуы деген сөз. Жүректің күнә тікендерінен құтылатын бірден-бір жолы – тақуалық екендігін төмендегі мына мысал қандай көркем жеткізеді:

Хазіреті Омар бір күні Үбәй бин Ка'б радияллаһу анһудан тақуалықтың не екендігін сұраған еді. Үбәй радияллаһу анһу оған:

«Ей, Омар! Сен өміріңде тікенді жолмен жүрдің бе?» - деді.

Хазіреті Омар:

«Иә, жүрдім» деп жауап береді.

Үбәй радияллаһу анһу оған:

«Сол кезде не істедің?» - деп өзіне қайтадан сұрақ қояды.

Хазіреті Омар:

«Киімімнің етегін жиып алып, тікендерді баспау үшін бүкіл күшімді сарп еттім» деп жауап береді.

Осы кезде Үбәй бин Ка'б:

«Міне, тақуалық деген осы» - деп жауап қайтарады.
(Ибн Кәсир, Тәфсир, I, 42)

Тақуалық – адам өзінің фәнилік екендігін ұмытпауы. Өйткені, қам нәпсі фәнилікті ұнатпайды. Нәпсі мәңгі болуды қалайды. Сондықтан, мына дүниедегі

шекті де, өткінші өмір оны ешқашан қанағаттандырмайды. Ол мәңгі болуға деген құштарлығынан фәнилікті жақтырмай, одан қашқандай кейіп танытады. Ал, ақыл мен жүрек иесі болу құр өлім қорқынышының орнына нәпсіқұмарлықтарды жойып, ізгі амалдар жасау арқылы өлімді әрлендіруді қажет етеді.

Мынадай бір сөз бар:

«Дүниеден мәңгілікті сұрама. Өйткені, ол өзінде жоқ, саған қайдан берсін!»

Хазіреті Омар дүниенің шынайы сипатын білдіретін және осы фәни дүниеде азат өмір сүрудің жолын көрсететін бір дана сөзінде:

«Дүниеге аз көңіл бөл! Сонда нәпсіңнің тұтқындығынан құтылып, азат өмір сүресің» - деген.

Күнәлардың жәннәт тыйымдары екендігін еш-уақытта ұмытпауымыз керек. Адам баласы күнәларын көбейткен сайын оның жәннәтқа кіру мүмкіндігі азая түседі. Сондықтан, күнәлардан аулақ тұратын, көптеп ізгі амалдар істейтін уақыт – жастық шақ. Өйткені, жастық шағыңда Аллаһқа жақындау оңай әрі берекесі де зор болмақ. Алайда, бұл туралы тездету әрі ізгі ниет пен амалдарды кешіктірмеу керек. Өйткені, өмір қамшының сабындай қысқа, уақыт болса зуылдап өтіп бара жатыр. Сондықтан:

«*Ертең, ертең! дегендер құрыды*» - деп, салғырттық жасап, кешіктіру мен ұмытудың нәпсінің ең үлкен тұзағының бірі екендігіне баса назар аударылған.

Адамның өлімді жиі-жиі есіне алып, әрі тереңірек ойлануы тәубенің кемелін арттыра түседі.

Хазіреті Имам Раббани былай дейді:

«Өлу бәлекет емес, нағыз бәлекет өлгеннен кейін басқа не келетінін білмеу».

Хазіреті Әли кәррәмаллаһу уәжһәһу (Аллаһ оны керемет дәрежеге көтерсін):

«Дүние артына бұрылып алып, кетіп барады. Ал, ахирет бізге қарай бет алып келе жатыр. Бұл екеуінің де өздеріне тиісті балалары бар. Сендер ахиреттің баласы болыңдар. Әсте дүниенің баласы болмаңдар. Өйткені, бүгін амал бар, есеп жоқ, ал ертең есеп бар, амал жоқ» деген. (Бұхари, Рикақ, 4)

Адам баласының жаман қасиеттерді әдетке айналдыруында жоғарыда айтқанымыздай, қоршаған ортаның ролі өте үлкен. Өйткені, адамдар айнала-сындағы адамдарға қарай қалыптасады. Нашар ортаның әсерінен алғашқы қателіктерін істеген адамдар сол жасағанына қандай да бір ескерту алмаған немесе қарсылық көрмеген жағдайда, істеген күнәлары құлаққа жағымды бір әуен сияқты өздеріне ұнай бастайды. Онымен қоймастан, оларды салғырттыққа душар етіп, рухани өмірлерін қасіретке айналдырады.

Сондықтан да, адам баласы ақылы, ерік-қалауы және ішкі жандүниесі арасындағы рухани үйлесімділікті сақтап қалуы үшін өзіне зиян келтіретін жаман ортадан бойын аулақ ұстамаса, жүрегі бірте-бірте сол

ортаның бояуымен бояла бастайды. Бұл жайында Хазіреті Ғазали былай дейді:

«Ғапылдармен бірдей пікір, бірдей көзқарас арқылы жақындасу уақыт өте келе көңілдің жақындасуына апарады. Ал, көңілдердің жақындасуы адамның құрып кетуіне себеп болады».

Адам деген мағынаны беретін «инсан» сөзінің түбірі «үнсиет» яғни, дағдылану, достық құру мағыналарымен тығыз байланысты. Сол себептен, адам баласының ішкі жандүниесі өзі өмір сүретін ортаның деңгейіне қарай не рухани байлыққа кенеледі, не құлдырап құрдымға кетеді.

Қысқаша айтар болсақ, Аллаһтың көріне ұшыраудан құтылудың жолы шынайы әрі ізгі амалдардан қуат алған истиғфардан (Аллаһтан кешірім сұраудан) өтеді. Сонымен қатар тиісінше тәубе ету тек жүректің деңгейіне ғана байланысты. Өйткені, Хазіреті Омар радиаллаһу анһү:

«Күнә істеуден бас тарту, тәубе қылып әуре болудан анағұрлым оңайырақ» деген.

Сондықтан, тәубе етуде назар аударарлық жайттар мыналар:

Ең алдымен, жасаған қателіктерінің байыбына бару керек. Өйткені, нәпсі мен шайтан адамға жасағандарын әсем де әшекейлі етіп көрсетеді. Жасалған қандай да бір жамандық атаулы әуел баста тұрпайы болып көрінгенімен, адам оны қайталаған сайын

күнделікті қарапайым әдетке айналады. Сондықтан, ең алдымен жасалатын нәрсе жақсы мен жаманның не екенін ұғынып, толық аңғару болмақ.

Осы тұрғыда адамның қателіктің кіші, не үлкен болуынан гөрі ол қателікті кімге қарсы жасағандығына зер салуы керек. Оған сан жетпес нығметтер берген Раббысына қарсы ұмытушылық, қарсы шығушылық және опасыздық сынды әрекеттер жасау, әлбетте қателіктердің ең үлкені болып саналады. Олай болса, жасалған қателікті кішкентай, не үлкен деп ажыратудан бұрын, біздерді әрдайым бақылап тұрушы, әртүрлі қажеттілігімізді қамтамасыз етуші Аллаһқа тағат қылып, құлшылық етуіміздегі жағдайымыз бәрінен де маңызды. Абдұллаһ бин Мәсуд радиаллаһу аһу мұмин жанның күнә іске деген көзқарасын былай деп баяндайды:

«Мұ'мин өзінің күнәсын былай деп ұғынады: Ол өзін әп-сәтте, кез-келген уақытта үстіне құлап кететін бейне бір таудың етегінде отырғандай сезінеді де, “Тау үстіме құлап кетер ме екен?” деген қорқынышпен жүреді. Ал, күнәһар болса, жасаған күнәсын мұрнының түбінен ұшып кеткен шыбын сияқты сезінеді».
(Бұхари, Дәуаут, 4; Мұслим, Тәубе, 3)

Екіншіден, жасаған қателіктеріне өкіну керек. Алайда, тек тілімен ғана тәубе етіп, өкіну жеткіліксіз. Шын көңілден және «ендігәрі жасамаймын» деп шынайы өкініш білдіріп, тәубе ету қажет. Өйткені, аят кәримәда былай деп бұйырады:

«Ей, адамдар! Раббыларыңа қарсы келуден сақ болыңдар. Әкесінің баласы үшін, баласының әкесі үшін ешнәрсе бере алмайтын күннен қорқыңдар. Мынаны біліңдер, Аллаһтың уәдесі – күмәнсіз ақиқат. Абай болыңдар, мына дүние өмірі сендерді алдамасын. Шайтан сендерді Аллаһтың кешіретініне сендіріп, алдап жүрмесін!» (Лұқман сүресі, 33 аят)

Егер, жасалған қателіктер адамдарға зұлымдық түрінде болса, ол адамнан кешірім сұрап, ақысын өтеуі қажет.

Сонымен қатар, Аллаһтың алдында шын тәубе бешіл жан болу үшін тәубе еткен кезде Аллаһтың ризалығынан басқа мал-мүлік пен дүниенің және жанның қайғысы сынды қандайда бір дүниелік мақсат көзделмеуі тиіс. Тек адамдардың өсек-аяңы мен айыптауларынан қорқып, күнә жасаудан тыйылу жақсы болғанымен, мұндай пиғылдың Аллаһ Тағаланың ризалығына бөленуге кедергі болуы да мүмкін. Сондықтан ондай пиғылдан да сақтанғанымыз жөн.

Үшіншіден, өзін жаман жолға итермелейтін ортаны немесе жора-жолдастарды тастап, жаңа әрі жақсы бір ортамен араласу қажет. Тамаша, шынайы әрі қуанышқа толы бақытты өмір сүрудің бірінші шарты – шыншыл, ізгі ниетті адамдармен бірге болу. Өйткені, аят кәримәда:

«Ей, иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар және шыншыл, тура адамдармен бірге болыңдар!» (Тәубе сүресі, 119 аят) деп бұйырған.

Негізінде адамдардың шыншыл да ізгі адамдармен бір ортада болуы және сол арқылы шыншыл әрі ізгі ниетті адам болуы қиямет күнінде пайдасын тигізеді. Өйткені, келесі бір аят кәрімәда:

«Бұл күн (қиямет күні) – шыншылдық шыншылдарға игілігін тигізетін күн. Оларға іргесінен бұлақтар ағып жататын жәннәттар бар, олар онда мәңгі тұра береді. Аллаһ оларға разы, олар да Аллаһқа разы. Міне бұл – ең ұлы жетістік/бақыт». (Мәидә сүресі, 119 аят) делінген.

Имам Шафии бұл тұрғыда:

«Сен Хақпен (Аллаһпен, шындықпен) уақыт өткізбесең, бәтыл (теріс, жалған нәрселер) сені жаулап алады» - деген.

Төртіншіден, істелген қателікті, не күнәні қайтадан істеуді отқа түсетіндей қорқынышты, жиіркенішті нәрсе деп ұғыну керек. Әрі сол күнәға итермелейтін себептерге де жоламау қажет.

Күпірліктен (имансыздықтан) яки күнәдан тәубе етіледі. Күпірліктен тәубе қылып, иман келтірген кісінің тәубесі міндетті түрде қабыл болады. Ал, істеген күнәсына тәубе еткен кісінің тәубесі тек шынайы түр-де және істегеніне өкініш білдірген жағдайда ғана қабыл болмақ. Мұның шарты пенденің қайтадан сол күнә іске бет алмауы. Сондай-ақ, *«Күнәдан тәубе ету – өкініш білдіріп, кешірім сұраудан (истигфардан) тұрады»* (Ахмед бин Ханбәл, VI, 264) деген хадис күнәға қайтадан баруға бөгет болатын күштегі тәубеге ишарат етеді.

Әнәс бин Мәлік радияллаһу анһу риуаят еткен бір хадисте Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм былай дейді:

«Үш қасиет бар. Бұлар кімнің бойынан табылса, ол кісі иманның дәмін татады. Аллаһты және Оның Елшісін басқалардан артық жақсы көру. Жақсы көрген нәрсесін тек Аллаһтың разылығы үшін жақсы көру. Аллаһ оны күпірліктің шырмауынан құтқарғаннан кейін қайтадан күпірге түсуді отқа түсетіндей жиіркенішті және қауіпті деп білу». (Бұхари, Иман 9, 14; Мұслим, Иман 67; Термези, Иман 10)

Яхия бин Мұаз былай дейді:

«Күнә істен бас тартпай, Аллаһтан ғафу, кешірім тілеу өтірікшілердің кешірім сұруымен пара-пар».

Тәубе немесе истиғфар жасау үшін күнә істеу де шарт емес. Сондай-ақ, Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Ей, адамдар! Раббыларыңа тәубе қылыңдар. Аллаһтың атымен ант етемін, мен Раббым Тәбәрака уа Тағалаға күніне жүз мәрте тәубе қыламын» - деген.¹⁶ (Мұслим, Зікір, 42)

Аллаһ Тағалаға осыншалықты мінәжат қылған Аллаһтың Елшісі саллаллаһу аләйһи уә сәлләм адамның қате істер туралы әлсіздігін және оған қарсы тұру жолын мына хадисінде былайша айтып өткен:

16. Кейбір хадистерде «жетпіс мәрте» деп риуаят етілген. (Бұхари, Дәуат, 3; Термези, Тәфсир, Мұхаммед сүресі)

«Кез-келген адам баласы қателік жасайды. Бірақ, қателік жасағандардың ең қайырлысы – тәубеге келгендері». (Термези, Қиямет, 50; Ибн Мәжә, Зүһд, 30)

Осыған орай, кейде бір күнәнің кешірілуі үшін түні-күні көз жасын төгу қажет болады, ал, кейде бір тамшы жас мыңдаған күнәні жойып жібереді.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні ретінде айтар болсақ, Аллаһ Тағаланың тәубе есігі баршаға, кез-келген уақытта және кез-келген күнә үшін ашық екендігі ұмытылмауы тиіс. Дегенмен, тәубенің шарттарына көңіл аулару қажет. Сондай-ақ, аят кәрімәда Аллаһтың рақымдылығының шексіздігіне назар аудартылған және тез арада Аллаһ Тағалаға қарай бет алу керек екендігі талап етілген:

«Ей, өздеріне зиян келтірумен шектен шыққан құлдарым! Аллаһтың рақымдылығынан үміттеріңді үзбеңдер! Өйткені, Аллаһ барлық күнәларды кешіреді».

«Сендерге азап келмей тұрып, Раббыларыңа қайтыңдар, Оған тәсілім болыңдар. Кейін сендерге ешқандай жәрдем берілмейді». (Зүмәр сүресі, 53-54 аяттар)

Тәубеге келіп, истиғфар (кешірім сұрау) үшін Аллаһтың мейірімі асып-тасып, бейне бір жаңбырша нөсерлетіп жауатын «сәресі» уақытын «үлкен олжа» деп білу керек. Күндіз де, түнде де, яғни кез-келген уақытта да тәубе етуге болатындығымен, әсіресе сәресі уақытында тәубе және истиғфар жасаудың өзіндік үлкен маңызы бар. Аят кәрімәда былай делінген:

«Сол тақуалар түнде аз ұйықтап, таңсәріде истигфар етеді». (Зәрият сүресі, 17-18 аяттар)

Қорыта айтқанда, тәубенің өз мәресіне жетуі үшін мына жайттарды назарда ұстау керек:

Тәубе етушінің жүрегінен шыққан ең алғашқы сөз **«дәрменсіздігін»** мойындау болуы тиіс. Бойымызда титтей де болса **«менмендіктің»** болуы – тәубе мен дұғаның мақсатқа ұласпайтындығының негізі. Тәубемен сұрайтынымыз – иләһи мейірімділік пен берекет. Сондай-ақ, тәубемізде шексіз құдірет иесі Аллаһ Тағала бізге жанашырлық танытып, өз рақымдылығына бөлесін деп үміт етеміз. Мынаны жақсы білуіміз тиіс, жоғары дәрежелі рухтар, яғни Пайғамбарлар мен уәли құлдар (Аллаһтың достары) өмірлерінің маңызды бөлігін әрдайым истигфар етумен және дұға қылумен өткізген.

Уа, Раббым! Ғашықтық сезіміміз, құлшынысымыз және шынайы көз жасымыз арқылы бізге иләһи рақымдылығыңа бөлену мен кешірімінді нәсіп еткейсің! Иләһи разылығыңа бөлену үміті арқылы жаратқандарыңа рақымдылықпен қарауды біздің көңіліміздің таусылмас қазынасына айналдырғайсың!

Әмин!

Адам Баласының Өпасыздығы

Пенденің өз қоржайыны, Жаратушы Исесі Аллаһты ұмытуынан асқан ұят нәрсе, ұтылыс пен ғапылдық болмақ емес. Адам баласының шынайы нығмет берушісі Аллаһ Тағаланы ұмытып, фәни себеп-салдарға жабысып, алданып қалуы уақыт өте келе өзін өзгелердің құлы, нөкері болуға итермелейді. Мұншалықты парасатсыздық, нағыз санасыздықтың өзі емес пе?! Және мұндай пиялды имандылықпен қалай үйлестіре аламыз?!

АДАМ БАЛАСЫНЫҢ ОПАСЫЗДЫҒЫ

Өмір жолының қиылыстары мен өр-еңістері айналып келіп қабірде тоғысады. Адам баласы өмірде ұстанған жолы мен ниетіне қарай жан тапсырады. Бұл өмірде қайғы-мұңсыз, ар-ожданы таза халде өмір сүрудің, сондай-ақ, иман саламатымен ақтық демге жетудің, ақыры мәңгілік әлемдегі иләһи қуаныш пен бақытқа қол жеткізудің ең сенімді жолы – **«хамд»**, **«сабырлық»**, **«шүкіршілік»** және **«зікір»** ете отырып, тура жол – сиратұл мүстақимды ұстану.

Өйткені, Аллаһ Тағала Құран Кәрімде жер мен көктегі барлық нәрсені адам баласының өміріне бергендігін баян еткен:

«Ол (Аллаһ) және де өз тарапынан жер мен көктегі барлық нәрсені сендерге бойсұндырып берді. Ой жүгіртетін ел үшін осының өзінде де дәлел-ғибраттар бар». (Жәсия сүресі, 13 аят)

«Аллаһтың расында көк пен жердегі нәрсенің күллісін сендерге бойсұндырып бергенін және

сендерге көрнеу әрі көмес (заттық және рухи) игілік-нығметтерін толықсытып бергенін көрмедіңдер ме?! Сонда да, ешқандай білімі, жөнсілтеушісі, шұғылалы кітабы болмаған адамдардың кейбіреуі Аллаһ хақында таласады». (Лұқман сүресі, 20 аят)

Құлдарына сан жетпес шексіз нығметтерді сыйлаған тағы Аллаһ Тағаланың өзі:

«Ол сендерге сұрағандарыңның бәрін берді. Аллаһтың берген жақсылық-нығметтерін санайтын болсаңдар, оны санай алмайсыңдар. Расында, адам баласы тым залым (ынсапсыз), барынша нашүкір (шүкірсіз)». (Ибраһим сүресі, 34 аят)

«Аллаһ сыйлаған нығметтерін санамақ болсаңдар, санына жете алмайсыңдар. Анығында Аллаһ – ғафур-дүр (ересен жарылғаушы), рахим-дүр (ерекше мейірімді)». (Нахл сүресі, 18 аят)

Адам баласының игілігіне ұсынылған бүкіл нығметтердің шынайы иесі – Аллаһ Тағала. Бұл ақиқатты аят кәрімада былай баян еткен:

«Нығмет ретінде сендерге жеткен барлық нәрсе Аллаһтан...». (Нахл сүресі, 53 аят)

Адам баласына осыншалықты мол әрі сан-алуан нығметтер тарту еткен Жаратушыға және Ол берген нығметтерге бола рақмет айту сезіміне бой алдыру мұмин жан үшін иман байлығының жартысын құрайды. Берілген нығметтер үшін шүкіршілік білдірудің маңыздылығы хадис шәрифте былай деп баяндалған:

«Шүкір ету – иманның жартысы». (Сүюти, әл-Жами'ус-Сағир, I, 107)

Шүкір дегеніміз құлдың Раббысына, Ол берген нығметтер үшін түрлі іс-пиғылдары арқылы өз алғысын білдіруі. Шүкір – нығметтердің Иесін лайықты түрде тани білудің атауы.

Өйткені, нығметті нығмет деп білу иманнан туындайтын сезім. Нығметтердің шынайы Иесіне опагершіл болу Оған сүйіспеншілік танытып, құрмет көрсету – ар-ожданы таза жүректің ерекше соғып, лүпілдеуі деген сөз.

Нығметтердің шынайы иесі – Аллаһ Тағалағаны шын жүректен және тілмен еске алып, Оған мадақ айту, дәріптеу (шүкір мен хамд айту) – мұминдердің аса маңызды құлшылық міндеті.

Осы тұрғыдан Ислам мен иман «шүкір» деп те аталған. Сондықтан, шүкір – Жәннәтқа апарар байлық. Ал, күпірлік пен опасыздық жәһәннәмның билеті. Шүкіршілік етпеу – жақсылықтың Иесіне қарсы келушілік, ақымақтық деген жаман іс.

Хадис шәрифте шүкірлі де сабырлы жандар былай таныстырылған:

«...Діндарлықта дәрежесі өзінен жоғары адамға қарап оның соңынан еру, ал дүние-мүлік тұрғысынан жағдайы өзінен төмен кісіге қарап, Аллаһтың бергеніне шүкір ету... Осылай істеген кісілерді Аллаһ шүкірлі де сабырлы құл деп жазады. Ал, кімде-кім

діндарлықта дәрежесі өзінен төмен кісіге, ал, дүние-мүлік тұрғысынан дәрежесі өзінен жоғары кісіге қарап, қолы жетпегенге өкінсе, Аллаһ оны шүкірлі де сабырлы құл деп жазбайды». (Термези, Қиямет, 58)

Адам баласы бір кесе шай, су берген немесе бір шоқ гүл сыйлаған кісіге тым болмағанда бір ауыз рахмет айтуды өзіне борыш деп санайтыны сонша, бұл – адамгершілік пен ар-ұждан міндеті деп білген. Негізінде бұл өлшем бізге Аллаһ Тағаланың берген сансыз нығметтері үшін Оған қаншалықты қарыздар екендігімізді және қаншалықты алғыс білдіруіміздің қажет екендігін сезіндіреді.

Нығмет пен жақсылық үшін бір-бірімізге айтатын рахмет-алғыстарымыз – бізді Аллаһқа шүкір етуге жетелейтін ахлақ көпірі іспеттес. Жаратылғандарға рахмет айтпайтын адамның Жаратушыға шүкір етпестігі әркімге аян. Алайда, назар аударарлық бір жайт, адамдарға айтылатын рахметтер мен борыштық сезімдер негізінде сол жақсылық пен нығметтің шынайы Иесіне, яғни Жаратушы Тағалаға да айтылуы тиіс. Өйткені, Аллаһ Тағала мына ғаламды жаратқан кезде әрбір оқиғаны белгілі бір себептермен байланыстырған. Сондықтан, себептердің арғы жағында **«Мүсәббихүл-Әсбаб»** (Себептерді Жаратушы), яғни жақсылық пен нығметтің шынайы Иесі Аллаһ Тағаланың Өзі тұр. Әне сол ұлы Аллаһты ешқашан ұмытпауымыз қажет

Өйтпесе, бұл өзіне өте құнды сыйлықтар жіберген кісіге емес, тек алып келген пошташыға ғана рахмет айтқанмен тең болмақ. Бұл – орынсыз, күлкілі әрі опық жегізетін алдану. Сол сияқты, нығметтердің бізге жетуіне себеп болған дәнекерлерге алданып, Аллаһты тәрік ету немесе рызықтың соңын қуып Раззақты (рызык беруші) ұмыту асқан ақымақтық пен опасыздық болып саналады. Өйткені, пенденің өз Қожайыны, Жаратушы Иесі Аллаһты ұмытуы-нан асқан ұят нәрсе, ұтылыс пен ғапылдық болмақ емес. Адам баласының шынайы нығмет берушісі Аллаһ Тағаланы ұмытып, фәни себеп-салдарға жабысып, алданып қалуы уақыт өте келе өзін өзгелердің құлы, нөкері болуға итермелейді. Мұн-шалықты парасатсыздық нағыз түйсіксіздіктің өзі емес пе?! Және мұндай пиғылды имандылықпен қалай үйлестіре аламыз?!

Шүкіршілікке қарама-қарсы болған, нығметтердің шынайы Иесін танымау және Оған немқұрайдылықпен қарау нағыз опасыздықтың өзі және мұның соңы тым аянышты болмақ. Нәпсісі тәрбиеленбеген шикі адамдарда кездесетін осындай жағымсыз қасиеттер жайында Құран Кәрімде былай дейді:

«Расында, адам баласы Раббысына тым опасыз. Өзі де бұған куә». (Адият сүресі, 6-7 аяттар)

«...Егер шүкірлік қылсаңдар, нығметтерімді арттырамын. Ал, күпірлік етсеңдер (опасыздық

танытсаңдар), **біліп қойыңдар, азабым бек ауыр болмақ».** (Ибраһим сүресі, 7 аят)

«Егер опасыздық танытатын болсаңдар, біліңдер, Аллаһ сендерге мұқтаж емес (ешкімге де, ешнәрсеге де мұқтаж емес)». (Зүмәр сүресі, 7 аят)

Опасыздық — адамның өзіне жасалған жақсылықтың қадірін түсінбеуі.

Адам баласының ең шегінен шыққан опасыздығы — Раббысына қарсы жасалғаны. Өйткені, ол осы дүниеде Аллаһтың мүлкімен өмір сүріп және Оның нығметтерінен пайдаланып, азықтанғанына қарамастан, осы нығметтердің негізгі Иесін ұмытып, нәпсісіне жеңіліп, Оның әмірлері мен тыйымдарына қарсы әрекет жасайды. Тіпті, Раббысын жекпе-жекке шақырарлықтай дәрежеде қарсылық көрсетеді. Бұл жалған дүниенің нығмет дастарханынан ішіп-жегеннен кейін немқұрайдылық танытып, дастархан Иесінің жақсылығын ұмыту адамгершіліктің, адами қасиеттердің жойылған сәті болмақ. Аллаһ Тағала мұндай кісілер жайында аят кәрімә да былай дейді:

«Адам баласы көрмей ме, Біз оны бір тамшы судан жараттық. (Сөйте тұра) қарасаң, (Раббысына) нағыз дұшпан болып шыға келген». (Йәсин сүресі, 77 аят)

Мұндай опасыз пенделерден құралған қауымдардың шексіз азғындық әрекеттері оларды сан соқтырып, азапқа душар еткендігіне және нәтижесінде қираған үйінділерге айналғандарына тарихтың

ғибратқа толы беттері куә. Өздерін барлық нәрсенің бас-қарушысы, иесі және істеушісі ретінде көретін опасыз адамдар иманнан мақрұм қалуларымен қатар, өздерін де, өзі өмір сүріп отырған қоғамын да құрдымға итермелей түседі.

Адамдарға нығмет пен қасіреттің шынайы жүзін ашып көрсеткіш – тек діни баяндар ғана. Сондықтан, кей кездері нығмет сияқты болып көрінетін нәрселер шын мәнінде бәлекет болып шығуы мүмкін. Дәл сол сияқты, бәлекет пен қасірет болып көрінетін кейбір нәрселердің жақсылық болуы да ғажап емес. Кейбір нығметтер бағзыбір адамдардың Аллаһқа жақындауына ықпал етсе, ал, нәпсісіне құл болған кейбіреулерін қайғылы жағдайға апарып соқтыруы әбден мүмкін. Мысалы, зекеті мен садақасы берілмеген мал нығмет деген өзіндік қасиетін жоғалтып, иесі үшін қасіреттің, тіпті бәлекеттің көзіне айналады. Сол секілді, шектен тыс ысырапшылық және күнә жасау арқылы жиналған байлық нәпсіқұмарлығына берілген адам үшін сырт көзге нығмет болып көрінгенімен, шын мәнінде ол үшін нағыз бәлекеттің өзі болып табылады.

Ал, керісінше кедейлік, қиындық және қайғылы жағдайлар кейде қайырлы болуы да мүмкін. Мысалы, болмысында азғындық пен тәкәппарлық бар кісінің кедейлігі, сол қасиеттеріне кедергі бола отырып, өзі және айналасы үшін нығмет болғаны сияқты...

Нығмет пен қасіреттер пенделердің рухани дәрежесіне қарай әртүрлі көрініс табады. Мысалы, өзгелерге қамқор бола білген кісінің науқастануы кедей-кепшіктер үшін қасірет пен мақрұм қалу болса, қанішер, залым адамның науқастануы да адамдар оның зұлымдығынан аман қалғаны үшін оларға нығмет пен рахмет болады. Ғалым бір кісінің дүние салуы бөлкім өзі үшін нығмет пен рахмет болса да, Мұхаммед аләйһиссәләмның үмметі үшін орны толмас қасірет болып табылады.

Ұлы ойшыл, уәли құл Хазіреті Мәуләнә адам баласының болмысындағы жағымсыз кері сипаттардың бірі «опасыздықты» хикая түрінде былай деп өңгімелейді:

«Аллаһ Тағала Әзірейілге:

«Ей, жоғары мәртебелі періштем! Сен қайғымұңға салынған кісілердің жанын алғанда ең көп кімге жаның ашиды?» деп сұрады

Әзірейіл:

«Барлығына бірдей жаным ашиды. Бірақ, Аллаһтың әміріне қарсы келуден қатты қорқамын. Тіпті, жанын алатын кісі, егер жас жігіт болса, оған жаным ашитыны соншалық, “Аллаһ оның орнына менің жанымды алса екен!” дейтін кездерім де болады.

Күндердің бір күнінде бір кеме күшті дауылдың әсерінен пайда болған асау толқынның арасында қалып

қойды. Сол кезде маған бұйрық келді, мен кемеңі тасталқан еттім. О, Құдайым! Сол күні Сен маған:

“Кемедегілердің барлығының жанын ал!” деп әмір етіп, “Бірақ, жолаушылардың арасындағы бір әйел мен бір баланың жанын алма” деген едің.

Екеуі де бір тақтайдың үстінде бейшара күйде қалып қойды. Құтырған толқын оларды дегеніне көңгізіп алып бара жатты.

Сол сәтте:

“Анасының да жанын ал!” деп бұйрық бердің. «Күн: Бол!» әміріне бойсұнып, баланы жалғыз қалдыр” деп әмір еттің. Баланы анасынан айырдым. Бірақ, Аллаһым, Өзіңе де мәлім, менің бұған қатты жаным күйзелді.

Міндетім бойынша көптеген азалы көз жастарына, қайғылы сәттерге куә болдым. Алайда, сол баланың қасіреті жүрегімді өртегені соншалық, сол сәт әлі күнге дейін есімнен шығар емес.

Сол кезде Аллаһ Тағала былай деді:

«Мен ол балаға кеңшілік жасап, толқындарға оны ағашты жерге апаруларын бұйырдым. Райхандармен, гүлдермен, тәтті әрі жесең тоймайтын жеміс ағаштарымен толтырылған бір бақшаға. Мөп-мөлдір, балдай шырын сулар атқылаған бұлақтары бар, түрлі ағаштарға толы көркем жерде еркелетіп, нығметтерге бөлеп, бағып қақтым. Ол бақшада жүз мыңға жуық

әсем дауысты құстар сайрады. Оған гүлдерден жатын төсек дайындадым. Оны фитнелардың, қайғы-қасіреттің әсерінен сақтадым. Күнге «ыстығыңмен оны күйдірме, көңіл күйін бұзба!» дедім. Желге «соққан кезінде оның үстінен жай өт, оны жұлқылама» деп ескерттім. Бұлтқа «жаңбыр жаудырған кезінде оның үстіне жаума, үсті басын сулама!», найзағайға «табан астында жарқ ете қалып, оның көзін шағылыстырып, ауыртпа!» деп бұйрық бердім. «Ей, қыс! анау бақшаға жақындама. Мына көгал мен жасыл шөптерді солдырма! Ей, жаз! «Сенде мына бақшаға бас салып, ыстығыңмен қуырып жүр ме!» дедім. Өлімнен құтылған баланың қол жеткізген бақшасы арифтердің бақшасы секілді дауыл, борандардан аман еді. Оны көптеген нығметпен, сыймен бағып өсірдім. Сосын бір періштеге оған сөйлеуді, әділдікпен үкім беруді ұйретуін әмір еттім. Осылайша, анасынан айрылып қалған әлгі балаға көп көмек көрсеттім. Ешнәрсенің септігінсіз-ақ, Менің жақсылығымды көрсін, білсін деп оны көптеген сыйға бөлеп, жақсылық жасадым. Менің кеңшілігімді көріп, куә болып, себептерге ақылы шатаспасын, талас-тартысқа түспесін, барлық жәрдемді тек Менен ғана күтсін.»

Бірақ, осыншалықты сыйлыққа бөленіп, нығметтерге қол жеткізгеніне қарамастан, рахмет айтар жерде әлгі бала әп-сәтте залым Нәмруд болып шыға келді. Халил Ибраһимді лаулаған отқа салмақшы болды. Залымдығы соншалық надандығынан, көр соқырлығынан Аллаһтың жасаған кеңшілігін,

жақсылықтарын аяқ асты етіп, таптады. Осылайша, өзіне сыйланған жақсылықтарға опасыздық жасап, қарсы шықты. Тәкәппарлық танытты, тіпті бейне бір жол қарақшысындай бүкіл жақсылықты торауылдап, алдын кесті. Азғындағаны соншалық, өзінің тәңірлігін жариялады! Үш құспен шексіз аспанға көтеріліп, Аллаһпен күресуге кірісті.

Хазіреті Ибраһимді тауып өлтіру үшін жүз мыңдаған бейкүнә, пәк сәбиді бақилыққа аттандырды. Өйткені, оған бір мүнәжжим (жұлдыз арқылы бал ашушы) сол жылғы жұлдыз жорамалына қарап:

«Осы жылы сенімен күресетін бір ұл бала туылады. Ол бала сенің түбіңе жетеді. Сондықтан, оны өлтіруің керек!» деп кеңес берген еді.

Бұл жаман кеңеске құлақ асқан Нәмруд жауыздықпен сол жылы туылған барлық нәрестені өлтіртті». (Мәснәуи, 6, т. 4797-4853 шумақтар)

Хазіреті Мәуләнә хикаясында тілге тиек еткендей, кеме суға батқаннан бастап сан түрлі қиындықтардан Аллаһтың жәрдемінің арқасында құтылған бала өсіп, ержеткен соң өткінші атақ-мансапқа арқа сүйеп тәкәппарланды. Тіпті, өзінің «тәңірі» екендігін алға тартты. Алайда, көрген түсі оның тынышын қашырды. Хазіреті Ибраһимнің дүниеге келуіне кедергі болуға тырысып бақты. Осындай сылтаумен жүз мыңдаған бейкүнә сәбидің қанын төкті. Ол өз нәпсісіне құл

болғандықтан, қол жеткізген нығметтердің шынайы Иесін ұмытты. Сөйтіп, ол жер бетінде тәкәппарлыққа, опасыздыққа, қарсы келушілікке толы өмірін тауысып, ақырында құрдымға кетті.

Фибрат алушылар үшін адамзат тарихы иман мен ахлақтан жалтарған азғындардың бастарына бөлекет болып келген иләһи қаһар мен азап көріністеріне толы. Нух, Ад, Сәмуд қауымдарының тәкаппар, залым адамдары, пайғамбарлармен күрескен әрі өзін «тәңірмін» деп жариялап, соңында бір қасық суда тұншығып өлген Перғауын, ажалы бір шыбыннан болған Нәмруд, өмір салттары хайуандардан да төмен, ахлақсыз Лут қауымы және тағы сол сияқтылардың өмірлері опасыздықпен, зұлымдықпен, қорлықпен, қасарысумен өткен.

Олар өлген кезде арттарынан көк жүзі жыламады. Көздерден жас ақпады. Көңілдер сыздаған жоқ. Керісінше, олар зұлымдықтарына құрбан еткендердің қарғыстары мен теріс баталарына душар болып, тарихтың қоқсығында шіріп, жоқ болды. Кезінде салтанат құрған жерлері енді иттер мен құстарға пана болып қалды.

Осы тұрғыдан жағымды немесе жағымсыз естеліктердің көрмесі іспеттес тарих пен алдыңғы буын өкілдері кейінгі өскелең ұрпақ үшін тағылымы мол уағыз әрі сабақ болып қалды. Төбеміздегі аспан – Аллаһсыздарға қасірет пен бөлекет жаудырған сол баяғы аспан. Көктегі Күн де Перғауын, Һаман,

Нәмруд сияқты залымдардың ордалары мен сарайларына нұрын шашқан, кейін қираған үйіндіге айналған кезде де солардың үстінен туған сол баяғы Күн. Дегенмен, оқиғаларды көкірек көзімен көре алатындар ғана уақыт пен мекендердің Аллаһтың ұлылығы көрініс тапқан ғибратты дүниелерге толы екендігін байқай алады.

Мәснәуиде айтылып өткен ғибратты хикая бар-шамызды иләһи нығметтер жайында ойлануға шақырады.

Мысалы, иман нығметінің құндылығы мен оған шүкір ету борышымыздың маңыздылығын қаншалықты елестете аламыз?

Мұсылман қоғамында өмір сүруіміз Аллаһтың бізге берген қандай үлкен, керемет сыйы десеңізші! Мұсылман отбасыда дүниеге келуіміздің өзі біз үшін қандай үлкен бақыт. Өйткені, төрткүл дүниенің басқа бір бұрышында немесе доңыз баққан бір үйде дүниеге келуіміз әбден мүмкін еді ғой...

Денеміздің әрбір мүшесі өз алдына бір нығмет болып саналады. Олардың біреуінен айрылып қалғанымызды ойласақ, оның қаншалықты құнды екенін түсінер едік. Мысалы, күнделікті жұмысымызда бір күн бойы бас бармағымызды жоқ деп есептеп, оны қолданбасақ, бұл жағдайдың жұмысымызға едәуір кері әсерін тигізері анық. Басқа мүшелеріміз де,

тіпті мүшелеріміздің кішкене бөлшектері де осылай өзінің жоқтығын сездіреді. Жоқ болғандары үшін қаншалықты қиналсақ, аман-сау орнында тұрғандары үшін де соншалықты шүкіршілік етуіміз керек. Өйткені, аят кәрімәда ахирет күнінде осы дүниеде бізге берілген барлық нығметтен жауапқа тартылатынымыз жайында былай айтылған:

«Соңында, сол күні (дүниеде пайдаланған) нығметтерден міндетті түрде сұраласыңдар!» (Тәкәсур сүресі, 8 аят)

Олай болса, нағыз шүкіршілік ақылымызды, руханиятымызды, қабілеттерімізді, дене күшімізді және басқа да мүмкіншіліктерімізді Аллаһ Тағала көрсеткен бағытта қолданумен ғана жүзеге аспақ. Ал, сол бағыттанауытқу шүкірсіздіктің, яғни «опасыздықтың» белгісі болмақ.

Ахиретті бір шетке ысырып қойып, тек дүние байлығы мен рахатына қол жеткізу үшін жылтыраған дүниенің әшекейіне алданып, өмірін өткінші ләззаттардың соңын қуумен өткізген кісінің жағдайы қандай аянышты десеңізші!

Бесік пен табыттың арасындағы байланысты түсінбей, сынақ дәрісханасында жүргендігінің парқына бара алмай және мазарға тартатын бұл сапардың хикметі мен сырын түсіне алмай өткізген өмір мәңгілік бақыттың бірден-бір кілті болып табылатын бұл өмір

нығметін ғапылдыңтың күл-қоқсығында өткізуден басқа не болуы мүмкін?!

Өмірді осылай босқа өткізуден сақ болу қажет екендігі жайында мына аят кәрімәда баса көрсетілген:

«(Ей, адам баласы!) Біз Сендерді босқа жараттық» және «Біздің алдымызға қайтарылымаймыз» - деп ойлайсыңдар ма?» (Мү'минун сүресі, 115 аят)

«Адам баласы өзін «емін-еркін жіберілеміз» деп ойлай ма?» (Қиямет сүресі, 36 аят)

Көңіл бақшасының шырайлы көктемі тек шүкіршілік бұлттары мен хамд-у сәна нұры арқылы гүлденетінін ұмытпаған жөн.

О, Раббымыз! Бізге сыйлаған нығметтеріңнің қадірін түсініп, лайықты түрде шүкіршілік етуімізді нәсіп еткейсің! Бізді ғапылдығымыздың салдарынан кез-келген сәтте төнуі мүмкін азабыңнан сақтағайсың!

Әмин!

Тілдегі Қанжар – Ғайбат

Адам баласының кемелдігінің ең белгілі көрсеткіші – аузына ие болып, тілін көркем бағытта қолдануға үйреншікті болуы. Хикмет назарымен қарайтын болсақ, оның айналасына тілдің сүрініп, жөн-жосықсыз сөйлеуіне тосқауыл болуы үшін бейнебір қамал салынғанын байқар едік. Оған қоса Аллаһтың өзгеше құдіреті екі ерінді бірінші қамал – тістердің алдына екінші қамал іспетті қойып қойған. Қарап тұрсақ, мұның барлығы тілге сақ болудың маңыздылығын көрсетіп тұрғандай емес пе?

ТІЛДЕГІ ҚАНЖАР – ҒАЙБАТ

Адам баласының бойындағы қабілет пен қасиеттер бір тұсымен жақсылыққа жетелейтін, ал, екінші тұсымен жамандыққа итермелейтін ерекшелікке ие. Бұл адамның кемелдігінің деңгейіне байланысты көрініс табады. Яғни, Аллаһ Тағала біздерге берген қабілеттер мен ерекшеліктерді жақсы, не жаман екі жаққа да бейімді және сол екі бағыта қалыптастыруға қолайлы түрде бейнебір шикі зат бергендей. Сонымен қатар, адам баласына берілген әрбір нығмет өзімен бірге белгілі бір жауапкершілікті де талап етеді. Жауапкершіліктің дәрежесі берілген нығметтің қадірінше болмақ. Сондықтан, адамға тиесілі болғаны – өз бойындағы барлық қабілеттер мен мүмкіндіктерді ең дұрыс бағытта және дәл орнында қолдана білу шеберлігін көрсету әрі оларды шын мәнінде өзіне тапсырылған нығметтер ретінде бағалауы. Әйтпесе, өз басын апаттар мен бәлекеттерден әсте құтқара алмас.

Бұл шындық Аллаһ Тағаланың кәләм (сөз, сөйлеу) сипатының бір көрінісі ретінде берілген

және ол ең көп мөлшерде қолданылатын тіл, сөйлеу қабілетінде басым түрде екендігі байқалады. Егер, кімде-кім тілді Аллаһты зікір-шүкір етіп, қайырлы істерде қолданатын болса, ол кісі жұмақтың бұлбұлына айналады. Ал, егер тілді өтірік пен жалғанның, өсек-аяң мен ғайбаттың құралына айналдырған жағдайда, ол кісі тозақтың үрейлі оты болып шыға келеді.

Осы тұрғыдан қарағанда, тілдің қандай қызмет атқарары, яғни нығметке яки апатқа айналмағы ішкі жандүниемізге тікелей байланысты. Өйткені, тіл – жүрек пен іштегі сезімнің тілмашы іспеттес. Халық арасындағы «Қапта не болса, сыртына сол шығады» деген сөздің төркіні осы бір шындықты еріксіз еске түсіреді. Сондықтан да, жүректегі сезіммен қалыптасатын жақсылықтың да, жамандықтың да ең күштісі және ең қорқынышы болған Раббыға жақындай түсу немесе Одан алыстау мәселесінде тілдің атқарар ісінің маңызы орасан зор. Яғни, тіл – мәртебенің өсуі мен төмендеуіне ықпалды себепші.

Иманның дұрыс болуы оны жүрекпен растаумен қатар, тілмен де айтып жеткізудің шарт екендігіне назар аударатын болсақ, тілдің қаншалықты үлкен нығмет екендігін аңғарамыз. Оны теріс бағытта қолдану болса, аянышты халге апарады. Шынтыуайтына келгенде, адам баласының басына келетін қайғы-қасіреттің басым көпшілігі осы тілді дұрыс қолданғанбағандықтан туындайды. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм бір хадисінде бұл мәселе туралы:

«*Басқа бәле тілден!*» - дейді. (Сүюти, әл-Жамиус-Сағир, I, 110)

Адамның екі дүниесін де құрдымға итеретін жаман мінез-құлықтардан болған күмәндану, адамдардың бойынан кінә-кемшілік іздеу, күнdestік, адамдардың арасына іріткі салып, шағыстыру, араздастыру бәрі де улы жүректің, әсіресе осы тілдің кесірінен болады. Осылайша, дүние мен ахиреттегі бар жақсылықтан жүрдай болып, Аллаһтың сыйынан құралақан қалады. Аталмыш жаман қасиеттер жеке адам мен қоғамды іштей шірітетін және барша адам баласын ауыр бәлекеттерге душар ететін ең қорқынышты да қауіпті істер болып табылады.

Санына сүрініп жығылатын жағымсыз қасиеттердің бастауы тіл. Ол тіпті өлімге душар қылатын у да. Ол иесін де, айналасын да улайды...

Сондықтан, тілді тәрбиелеу адам өміріндегі ең маңызды тәлімдердің бірі. Өйткені, апат төндіріп, у шашып тұратын тілді жақсы жолда қолданам десеңіз де бәрібір ол зиянын тигізбей қоймайды. Ал, жақсылықтың жаршысына айналған тіл болса, ол әрдайым береке мен жақсылықтың қайнар көзі болып табылады. Бұл шындықты ескінің көзін көргендер:

«*Жылы жылы сөйлесең, жылан інінен шығады*» - деп тамаша жеткізген.

Мұны Құран Кәрімде Аллаһ Тағала былай баяндайды:

«Адамдарды Раббыңның жолына даналық және көркем үгіт арқылы шақыр. Әрі олармен көркем түрде күрес...». (Нахл сүресі, 125 аят)

Осыған орай Аллаһ достары әсіресе хақ жолға шақырып, дағуат қылғанда тілді қалай қолдану керектігі жайлы:

«Ешқашан улы жыландай шағып сөйлеуші болма!»
- деп ескерту жасаған.

Демек, адам баласының кемелдігінің ең белгілі көрсеткіші – аузына ие болып, тілін көркем бағытта қолдануға үйреншікті болуы екен. Өйткені, тіл – Рабымыз әрбір жанға тарту еткен, иләһи хикмет көрінісі ретінде әрбір жанның сыналуына себепкер болатын құрал. Хикмет назарымен қарайтын болсақ, оның айналасына тілдің сүрініп, жөн-жосықсыз сөйлеуіне тосқауыл болуы үшін бейнебір қамал салынғанын байқар едік. Оған қоса Аллаһтың өзгеше құдіреті екі ерінді бірінші қамал – тістердің алдына екінші қамал іспетті қойып қойған. Қарап тұрсақ, мұның барлығы тілге сақ болудың маңыздылығын көрсетіп тұрғандай емес пе?

Енді бір жағынан «Қылыш жарасы жазылар, бірақ тіл жарасы жазылмайды!» деген сөз де тілдің өте қауіпті құрал екендігін көрсетеді. Сондай-ақ, тіл тәрбиесіне баса назар аудару керектігін байқатады. Сондықтан да, тілден келетін қауіптерге мән бере отырып, оларға қарсы тиісті шараларды алуымыз қажет. Мұндай шараларының ең басында кезі мен реті келгенде үнсіздік сақтау тұрады.

Тіл кеселдері ішіндегі еңбасты назар аударылатыны – **«ғайбат»**. Өйткені, ғайбат – тілдегі ең улы қанжар.

«Ғайбат деген не?» деген сұрақтың жауабын Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның аузынан тыңдап көрсек:

Әбу Һұрайра радияллаһу анһу риуаят еткен бір хадисінде Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм сахабалардан:

«Ғайбат дегеннің не екенін білесіңдер ме?» - деп сұрапты.

Қадірменді сахабалар:

– Аллаһ пен Елшісі тіпті жақсы біледі! деген. Сонда Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Ғайбат – мұсылман бауырың ұнатпайтын нәрселерін оның артынан айтуың» - деген.

Сосын сахабалардың біреуі:

– О, Расулаллаһ! Артынан айтқан сол жаман нәрсе бауырымыздың бойында болсашы? - деп сұрады.

Оған Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Айтқан нәрсең оның бойында болса ғайбат болды; егер жоқ болса, оған жала жапқан боласың!» - деді.

(Мұслим, Бирр 70; Әбу Дәуіт, Әдеп, 40/4874)

Осы хадиске қарайтын болсақ, адамдардың бойындағы әр түрлі кемшіліктерді айтудың ғайбат екендігін білуге болады. Десек, кейбір жағдайларда адамдардың кемшіліктері мен жіберген қателіктерін айтуға тура келетін жайттар да болады. Атап айтар болсақ, болашақ жары туралы сұрастырып жүрген адамға немесе сауда-саттық сияқты жұмыс тураысында ортағы болатын адамын сұрастырған адамға ғайбат болар деген қорқынышпен білетін шындықтарын айтпай жасырып қалу, жағдайды одан сайын ушықтырып жіберуге себепші болады. Олай болса, мұндай жағдайларда қоғамның пайдасы жеке адамның пайдасынан жоғары тұратынын естен шығармаған дұрыс. Зияны мен кесірі көпке тиіп жүрген адамнан басқаларды сақтандыру әрбір адамның басты міндеттерінің қатарына кіреді. Сонымен қатар, сол адамы туралы шындықтар сұраған адамдарға ғана айтылуы тиіс. Ол жайлы кез-келген адамға айтып, оның кемшіліктері мен айыптарын ашып беру – харам.

Сондай-ақ, соттарда мәселенің анық-қанығын біліп, шындыққа жету жолында қазылардың алдында әділеттің толық та кемшілксіз орнатылуы үшін куәгерлер шындықты бұрмаламай айтып беруі аса зәрулік іс. Бұл жерде де «ғайбат бола ма екен?» деп уайымға салынбау керек. Біздің назар аударатынымыз – бір адамның кемшіліктерін айтатын болсақ, сөздеріміз тек дін рұқсат берген дәрежеде ғана айтуға тиіс екенімізді білу.

Ал, бұдан басқа жағдайларда адамдардың кемшіліктерін жасырып, яки кешіру әрбір мұминнің міндеті. Бұл адам баласының бойындағы ең маңызды сипаттардың бірі әрі адамгершілік қасиеттердің асылы. Өзгелердің айыбын ашудан бұрын өз қателіктерімізге көңіл аударуымыз қажет. Әрбір мұмин Аллаһ Тағаланың мейіріміне қауышудың жолы – пенделердің кемшіліктерін жасырып, оларға кешірім беруден өтетіндігі екендігін естен шығармауы керек. Өз кемшіліктерінен құтылудың шарасын іздеп жүріп, өзгелердің айыптарын іздеуге уақыт таба алмай жүрген мұминдер қандай бақытты десеңізші!

Хұжурат сүресінде мұминдердің бір-бірімен дұрыс мәміле жасап, әдепті болуда тілді сақтау мен оны тәрбиелеудің маңыздылығына былай ишара жасалған:

«Ей, мұминдер! Бір ел бір елді тәлкек қылмасын. Бәлкім олар өздерінен жақсы шығар. Сондай-ақ, әйелдер әйелдерді келемеждемесін. Бәлкім, олар өздерінен жақсы шығар. Бір-біріңді міндемеңдер, жаман ат тағыспаңдар. Иман келтіргеннен кейін “пасықтық” деген ат қандай жаман. Ал, кімде-кім тәубе қылмаса, міне солар залымдар».

«Ей, мұминдер! Күмәнның көбінен сақтаныңдар. Өйткені, күмәнның кейбірі күнә. Сыр тексермеңдер, біреуді-біреу ғайбаттамасын. Сендердің біреулерің өлген туысының етін жеуді жақсы көре ме? Әрине, оны жек көресіңдер. Расында, Аллаһ тәубені барынша қабыл етуші, асқан мейірімді».

(Хұжурат сүресі, 11-12 аяттар)

Міне, осы аяттарда:

Ғайбат сөз сөйлеп, адамдардың намысы мен абыройына тіл тигізіп, оны сыртынан даттағандар өлген мү'мин бауырының етін жегенмен пара-пар екендігі айтылған.

Құранның осылай теңеуінде аса нәзік те терең мағыналар бар. Шын мәнісінде, сыртынан датталған адам жанымызда болмағандықтан, ол өзі туралы айтылғандарды естімей, қарсы пікір айта алмағандықтан өлікке ұқсатылған. Сондай-ақ, ол мү'мин болғандықтан бір бауырың есебінде екендігі де айдан анық мәселе.

Сол бауырымыздың жоқтығын пайдаланып, оның артынан ғайбаттап, ар-ұжданына, намысына тиетін сөз айту оның денесін талап жеп жатқан жыртқыш аңды еске түсіреді. Адамның ар-ожданы мен қадір-қасиеті оның қаңқасын қаптап жауып тұрған ет іспетті. Оның айыбын ашып, бар кінәсін тінтіп, жайып салу бір иттің өлексені тіміскілеп жанталаса тістелегендігінен де бетер жаман іс емес пе?

Хұжурат сүресіндегі осы аяттарда:

- Адамдардың бір-бірін келемеждемеуі,
- Өзгелерді менсінбеуден сақтануы,
- Жаман, лақап ат тағыспауы,
- Күмәнды, жаман ойдан сақтануы,
- Өзгелердің кінәсін іздемеуі,
- Артынан ғайбаттамауы бұйырылған.

Міне, байқап отырғанымыздай, аталмыш әдепсіз қылықтардың барлығы тіл арқылы орындалады. Сондықтан, адамның тілін қорғауы діни, ахлақи және бауырластық құқұғы талап ететін міндет. Фұдайыл бин Ияд бұл жайлы:

«Ғайбат араласқан жерде бауырмалдық жойылды» - деген.

Салман Фариси радияллаһу анһу Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның екі сахабасымен бірге болды. Оларға қол жәрдем беріп, тамақтарына ортақтасатын. Бір күні олар жолға шық-қанда Салман ұйықтап қалады да, әлгі екеуінен қалып қояды. Екі дос, оны іздеп таба алмағандықтан, шатырларын өздері құрып тынығады. Сөйтіп:

«Салман дайын асқа тік қасық, дайын шатырға кіріп жатуды ғана жақсы біледі. Бұл дайынға үйреніп алған», деп Салманды менсінбей артынан ғайбаттайды.

Салман келгенде оны достары Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмнан қатық сұрап кел деп жібереді. Салман қолына бір ыдыс алып, Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның алдына барып:

«О, Аллаһтың Елшісі! Мені достарым сізден қатық сұрап кел деп жіберген еді» - деді.

Аллаһтың Елшісі саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Достарың қатықты не қылсын. Олар қатықтарың жеп қойды ғой!» - деді. Салман кері қайтып, әлгі екеуіне Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның айтқан сөзін айтып берді. Мұны естіген олар Аллаһ Елшісі саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның алдына барып:

«Аллаһтың атымен ант етеміз! Біз ол жерге жайғасқаннан бері аузымызға ешнәрсе салғанымыз жоқ» - деді. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Сендер ол туралы айтқан сөздеріңмен Салманды (ғайбаттағандарың үшін) қатық ретінде жедіңдер» деді. *Сосын сөзін сабақтап: «...Сендердің біреулерің өлген туысының етін жеуді жақсы көрме?»* (Хұжурат сүресі, 12 аят) деген аятты оқыды.

Ендігі бір риуаятқа қарағанда Аллаһ Елшісі саллаллаһу аләйһи уә сәлләм сөзінің соңында:

«Мен сол бауырларыңның етін тістерінің арасынан көріп тұрмын» - деген. Сонда әлгі сахабалар:

«Уа, Аллаһтың Елшісі! Біз үшін Аллаһтан кешірім тілеші!» деп өкініп, өтініш білдірді.

Сонда Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Сендер ғайбаттаған жолдастарыңнан өтініп, көріңдер, ол сендер үшін иситиғфар (кешірім) тілесін» - деді. (Ибн Кәсир, Тәфсир, ІҮ, 231)

Ғайбаттаушылармен қарым-қатынаста ұстанатын жолымызды хадис шәриф былай деп түсіндірген:

«Жақсылық жасағандарға жақсылық жасау, жамандық жасағандарға да жамандық жасау ерекшелік емес. Нағыз ерекшелік – сендерге жамандық жасағандарға қасарыспай, оларға керісінше жақсылық жасай білулерің». (Термези, Бирр, 63)

Аллаһ Тағала мұндай батыл қадам жасаған көмілмү'миндерді мадақтай отырып:

«Рахманның құлдары жер бетінде сыпайы, қарапайымдылықпен жүреді, оларға надан адамдар тіл тигізсе (көңілдеріне тиместен) “Сәлем болсын сендерге!” деп айтады (да өтіп кетеді)» (Фұрқан сүресі, 63 аят) - деген.

Хазіреті Әли радияллаһу анһу надандармен қалай қарым-қатынас жасау керектігі жайлы былай деп өсиет қалдырған:

«Шектен шыққан жаман сөзге қарсы ешқашан жауап беремін деуші болма! Өйткені, ол сөзді айтқан адамда ол сияқты сөздердің одан да өткен сорақылары бар. Оған жауап беретін болсаң, ол әлгі сөздерінің тағы бірін айтатын болады. Надандармен ешқашан әзілдеспе! Оның тілі улы болғандықтан, сені ренжітеді».

Салмақтылықтың ең жоғарғы белгісі – өсек-аяң мен жалаларға қарсы шыдамдылық таныту.

Өйткені, кемелдіктің бірінші сатысы – өсек-аяң мен жалаларға қарсы үнсіз қалып, жауап қайтармау.

Екінші сатысы – мұндай өсек-аяң мен жала жапқан адамдар сол адамының күнәсін арқалап алатындығынан, оған қуану. Бірақ, бұнда шикілік, кемелсіздік бар.

Үшінші сатысы – өзінің кешірім мен сауапқа кенелетіндігіне қуана отырып, өсекшілер мен жалақорлардың ахирет күні азапқа душар болатындығына қайғы-ру. Егер, осы қайғысы қуанышынан асып түспесе, ол өзі әлі кемелдікке жетпегені болмақ.

Хазіреті Мәуләнә білместер мен надандардың алып-қашты әңгімелерінен ештеңе өзгере қоймайтындығы жайлы:

«Иттің аузы тигенімен теңіз ластанбайды!» - деген.

Хазіреті Мәуләнә адамдар өздерінің бойындағы кемшіліктер мен міндерді шетке ысырып қойып, өзгелер жайлы не болса соны айтпау керектігін мына хикая арқылы қандай тамаша түсіндіріп берген:

«Үндістандық төрт мұсылман мешітке барды. Олардың әрқайсысы ниет етіп, тәкбір айтады. Өздерінің қателіктері мен кемшіліктерін еске түсіре отырып, ерекше ықыласпен намаздарын бастайды.

Рұқуға барып, сәждеге жығылады. Осы кезде мешіттің азанишысы келеді. Намаз оқып тұрған үнділердің біреуі намазда тұрғанын ұмытып:

«Ей, азанишы! Азан шақырдың ба? Әлде әлі уақыт бар ма?» деді. Екінші үндіс намаз оқи тұра:

«Тыныш бауырым, намазда сөйлеуге болмайды, намазың бұзылды» деді. Үшінші үндіс екіншісіне:

«Ағасы! Одан неге кемшілік іздеп тұрсың? Сен де сөйлеп тұрсың ғой, сен де өзіңе қарасай. Алдымен өзіңді туралап ал!» - деді.

Сонда төртіншісі сөзге араласып: «Аллаһқа шүкірлер болсын! Мен сендер сияқты құрдымға түске-нім жоқ, мен сөйлеп, намазымды бұзбадым» - деді.

Осылайша төртеуінің де намазы бұзылды. Сондай-ақ, ананың-мынаның айыбын тілге тиек еткендер айыбы мен кемшілігі барлардан бетер болып, жолдан тайып адасып кетеді.

Өзінің айыбын көрген адам қандай бақытты адам. Кімде-кім өзгенің айыбын көрсе, оны өзіне сатып алғандай болады. Өйткені, адамның жартысы, яғни нәпсісі мен тәні айып пен кемшіліктен тұратын мына дүние әлеміне тән. Оның екінші бір бөлігі де, яғни рухани жағы ғайып әлеміне тән құбылыс.

Демек, сенің өз болмысыңда нәпсіге және хайуандарға тән көптеген рухани ауру бар екен. Олай болса, дәріңді ең алдымен өзіңе жаққайсың!

Өз кемшіліктерін көру, өзін-өзі кінәлау – сол айыптың емі әрі дәрісі. (Өйткені, өз кемшілігін білуден асқан парасаттылық жоқ).

Бір мұ'миннен көрген айып сенде жоқ болса, өзіңе сенуден, сенім артудан сақтан! Сол кінәні сен де істеуің әрі сол айып халыққа сен арқылы тарауы да әбден мүмкін».

Ғайбат пен өсек-аяң адамның нәпсісін семіртетін күнә. Өсекшіл адамдар айыптап, мін таққан адамдарының істеген күнәларынан өздерін аулақпыз деп санайды. Сөйтіп, олар өздерін жоғары тұтады. Алайда, мұ'мин бауырын менсінбеушіліктің өзі күнә ретінде адамға жететіндігін ұмытпау керек.

Сондай-ақ, адамдардың қателіктерін іздеп, кінәлаушылардың көп уақыт өтпей-ақ сол күнәні өздері де істей бастайтындығы ащы да болса шындық. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Кімде-кім дін бауырын бір күнәсына байланысты кінәласа, өлмей тұрып сол күнәны міндетті түрде өзі де істейді. Яғни, бауырын бір айыпты ісіне байланысты кінәлаған адам сол кінәні істемей өлмейді!» (Жәмиұс-Сағир, т.ІІ, б. 161) деген. Дәл осы жайтты басқа бір хадисте былай баяндайды:

«Кімде-кім бір бауырын істеген күнәсына байланысты кінәласа, сол күнәніөзі де істемей өлмейді». (Термези, Қиямет, 53/2505)

Адамдар ахирет күні барша амалдарының, яғни жеткен жетістігінің, аузынан шыққан әрбір сөзінің, айтатын шындықты айтпай үнсіз қалғандығының, істеген күнәсі мен істемеген ізгі амалдарының есебін беретін болады. Осы ауыр азап күні келмей тұрып, әркім өзін істегендерін есептеп-таразылауы керек. Өйткені, *«Есепке тартылмай тұрып, өздеріңді есепке тартыңдар»* (Термези, Қиямет, 25/2459) делінген. Сол бір машақаты мен қайғысы ауыр күнді еске ала отырып, амал дәптеріміздің беттерін адамдардан кешірім сұрап, олардың разылығын алып, ақтап алған жөн. Аллаһ Талаға адам баласының денесі тұтастай «тіл» іспетті сөйлейтін ауыр күнді былайша суреттеп түсіндіреді:

«Ақыры, сол жерге барғанда (есеп күні) оларға құлақтары, көздері және терілері олардың не істегендеріне айғақ болады. Олар терілеріне: «Не үшін бізге куә болдыңдар?» - дейді. (Терілері): Бізді әрнәрсені сөйлеткен Аллаһ сөйлетті; сендерді Аллаһ жаратқан және сол жаққа қайтарыласыңдар» деп жауап береді.

Сендер өздеріңе құлақтарыңның, көздеріңнің және терілеріңнің сендерге қарсы айғақ болуынан сақтанбайтын едіңдер. Тіпті, Аллаһ істегендеріңнің көбін білмейді деп ойлаушы едіңдер.

Міне, осы Раббыларың туралы ойлаған ойларың, өздеріңді жойды да, зиянға ұшыраушылардың

қатарынан болдыңдар. Олар енді шыдайтын болса, олардың орны от. Олар кешірім тілесе де қабыл етілмейді». (Фұссиләт сүресі, 20-24 аяттар)

Адамдар үрейлі қиямет күнінде өздері де тым мұқтаж болғанымен, сауаптарын жалған дүниеде артынан өсек қылған адамдарына амалсыз беретін болады. Егер, оған беретін сауабы қалмаған болса, сол адамның күнәларын арқалайды.

Қиямет күніндегі осы бір қорқынышты күнді хадисте былай деп суреттейді:

Бір күні Пайғамбарымыз саллаллаһү аләһи уә сәлләм:

«Мүфлис деген кім білесіңдер ме?» - деп сұрады.

Сахабалар:

«Мүфлис - дегенің ақшасы, мал-мүлкі жоқ (банк-рот болған, отырып қалған) адам ғой, деп жауап берген кезде, Пайғамбарымыз саллаллаһү аләһи уә сәлләм:

«Үмметімнің арасындағы мүфлистің кім екенін айттайын. Ол қиямет күні намаз, ораза және зекет сауаптарымен қатар, амал дәптерінде ананы мазақтады, мынаған ойнастық жасады деп жала жапты, ананың мал-мүлкін жеді, мынаны ұрып-соқты деп жазылып, келген адам. Оның істеген жақсылықтарының сауабынан (алашағы бар) анаған-мынаған өтеледі. Егер мойнындағы қарыздар бітпей тұрып, ғибадаттары мен істеген жақсылықтарының сауабы таусылса, олардың

күнәларынан алынып оған жүктеледі. Кейін олардың күнәларымен бірге тозаққа тасталады» деп жауап берді». (Мұслим, Бирр, 59; Ахмет бин Ханбәл, II, 303, 324, 372)

Осыған орай Хазіреті Хасан Басри былай деген:

«Егер, қайткенде де өсек айтқың келіп тұрсаң, онда өз ата-анаңды өсекте! Ең болмағанда ахіретте сауабың соларға беріледі немесе олардың күнәсін арқалайсың!»

Хазіреті Мәүләнә бір насихатында былай дейді:

«Мына дүниенің өсегі тозақ сияқты. Жандүниеңнің айнасын жауып қалады. Сен ақыл-есіңді жина да, үндемей жүруді әдетке айналдыр».

Мынаны естен шығармау керек: кәміл мү'мин қолынан келгенше, әрдайым Аллаһтың барлық жаратқандарына қол ұшын созып, күнә іске деген жиіркеніші күнәһар пендені жек көруге итермелемей, керісінше оларды мейірім құшағына алып, жыланның улы тілімен емес, мейірім тілімен оларға жақындап, олардың жандүниесін баурап алуы қажет.

Иләһи шаттыққа бөленгісі келген жандар өздеріне қарсы істелген неше түрлі қателктерге қарсы гүлстанның иісін аңқыта білген жандар.

Өйткені, кешірім беру арқылы өзіміздің кешірілуімізге жол ашамыз. Кешірім бермей, адамдардың артынан өсек айтқан адамдар болса, негізінде өздерін-өздері құрдымға түсіреді.

Уа, Раббым! Діліміз бен тіліміз иләһи хикмет пен сырларды шағылыстыратын айна болсын. Сөйтіп, ол жерден барша жаратылыс атаулыға мейірім-шапағат, кешірім, игілік пен жақсылық жайылсын!

Бізді дүниедегі өмірін зая етіп, ахиретте жарлының күйін кешетін құлдарының қатарына қосылудан сақтай гөр!

Әмин!

Насихаттың Маңызы

Рухани жетіліп, кемелденген мұмин фәни, өткінші құмарлықтарынан арылып, өзін Хаққа және халыққа қызмет ету керуенінің ең соңындамын деп есептейді. Ол – науқастанғандар мен сырқаттанғандардың қасында, қайғы мен мұң басқандардың айналасында, үмітсіздікке салынғандардың жанында жүретін шынайы дос. Ол – нәпсіқұмарлықтарының ірімінде тұншығып бара жатқандардың жанайқайына құлақ асып, медет берген жанашыр, қараңғы жолға нұр шашатын шырақ, адасқандарды дұрыс жол бастайтын көшбасшы.

НАСИХАТТЫҢ МАҢЫЗЫ

Мәүләнә Жәләлүддин әр-Румидың әйгілі еңбегі «Мәснәуи» аса көркем шығарма болғаны соншалық, білім, тәжірибе және рухани деңгей тұрғысынан ең төменгі сатыдағы қарапайым халық өкілдерімен (ауам) қатар, білімділік пен руханияттың шыңындағы жандарға (хауас, қас құлдар) дейін барлық тың-даушыларын таң қалдырады. Әрине, мұндай ауқымды еңбек жазу оңай емес. Бұл тым ерекше бір көңіл өнері және Аллаһ тарту еткен сый.

Мәснәуидің бұл жетістігіне ең терең ақиқаттарды, адамды ойландыратын жайттарды, рухани сырлар мен шабыттарды қарапайым хикая жолдарымен суреттеп, адамдардың сана деңгейіне сай жеткізуі, сонымен қатар ғибратқа толы хикаяларда адамның өзгермес ішкі жандүниесін қандай керемет шеберлікпен талқылауының аса маңызды орны бар.

«Мәснәуи» осы екі негіз себепті жазылған күннен бастап, адамның ішкі жандүниесін адам баласының өзіне түсіндірген, сондай-ақ атағы өшпей қазіргі таңға

дейін жалғасып келе жатқан дара шығарма. Мәселен, Осман қағанатының дүркіреп тұрған шағында Мәснәуиге ерекше мән берілгені соншалық, мешітерде «Мәснәуи Шәриф дәрістері» оқылатын-ды. Әрине, Осман қағанатындағы қоғамның ұйытқысы болған руханият, ықылас пен шабыттың іргесінде тәбәрік ретінде оқылған бұл дәрістердің арқасында пайда болған рухани арнаны ескере кеткеніміз жөн болар.

Бұл дәрістерден ауам (халық) мен хауастың (қас құлдар) жеткен түсінігінің мәні бірдей. Тек айырмашылық олардың дәрежесінде. Хазіреті Мәүләнә оқырмандарына қарапайым тілмен жеткізген хикаяларының ішінде бірнеше симболдар мен нышандар қолданып, соның арқасында тұңғыық сезімдерге қанат қақтыратын ой-пікір әлемін ұсынады. Мәснәуидегі мұндай хикаялардың бірі былай:

«Бір құс байқаусызда аңшының құрған торына түсіп қалады. Құс аңшыға:

- Ей, мырзам! Сен өміріңде қаншама сиыр мен қойды сойып жеген шығарсың! Онымен қоса көптеген түйені де құрбандыққа шалған шығарсың! Сен сол жануарлардың еттеріне де тоймадың. Енді келіп кіпкішкене ғана менің етіме қалай тоймақсың?! Одан да мені босат, мен саған үш насихат айтып берейін. Сонда менің ақылды, яки ақымақ екенімді білесің. Сол үш насихатымның біреуін сенің қолыңда тұрғанда айттайын, екіншісін анау тұрған дуалдың үстінде айттайын. Үшіншісін талға қонған кезде айттайын. Сен осы үш

насихатқа дән риза болып, рахметінді айтасың! Сенің қолыңда тұрғанда айтатын насихатым мынау:

«Болмайтын нәрсеге, кім айтса да сенуші болма!»

Құс осы насихатын айтқанда аңшының қолы босады, құс азат болып, ұшып барып дуалдың үстіне қонды. Сол жерде екіншісін айтады:

«Өткен іске өкінуші болма! Қолдан кеткен нәрсеге қайғыланып бас қатырма! Өткен іске өкініп, қайғыру дұрыс емес; өткен іс қайтып айналып келмейді! Оны еске алу да бос аурешілік!»

Одан кейін сөзін сабақтап:

- Менің ішімде он дирхам ауырлығындай өте бағалы, теңдесі жоқ інжу-маржан бар! Ол інжу сені де, балаларыңды да қыруар байлыққа кенелтетін еді. Бірақ, саған нәсіп болмаған екен, қолыңа түскен бағалы заттан айрылып қалдың! – деді.

Сонда аңшы қатты өкініп, ашу шақырып әрі-сәрі күй кешеді. Мұны көрген құс:

- Мен саған **«өткен іске өкінуші болма!»** деген едім ғой!? Қолдан кеткен інжуге неге қайғырып отырсың? Сөзімді ұқпадың ба? Әлде кереңсің бе? Тағы да **«Болмайтын нәрсеге, кім айтса да сенуші болма!»** деп айтпап па едім?! Ол сөзін онан әрі жалғастырып:

- Ай, жігітім-ай! Менің өзім үш дирхамға толмайтын торғай болсам, ішіме он дирхам інжу қайдан сыяды? - деді.

Әлгі адам есін жиып:

- Жарайды енді, үшінші насихатыңды айт! - деді.

- Иә! Алдыңғы насихатымды тыңдамадың, ал, үшінші насихатымды саған тегі айтып беремін дейсің бе, солай ма?! Ғапылдыққа тұскен сауатсызға үгіт айту, құнарсыз топыраққа дән сепкенмен тең! Яки шөлейтті суарғандай болады. Ақмақшылық пен надандықтың жыртықан нәрсесін, ешқандай нәрсемен жамай алмайсың! Ей, насихат айтушы! ондай жерге хикметтің дәнін егуші болма!

Хазіреті Мәуләнә осы хикаяда ең алдымен барша адам баласының қандай атақ-мансаптың иесі болса да, барлығының насихатқа мұқтаж екендігін білдірген.

Сонымен қатар, насихатты құлаққа құйып, тиісті нәтиже шығару үшін ақылды дұрыс қолдану керек. Аталмыш хикаямыздағы кейіпкер құстан тыңдаған насихаттарды ақылын дұрыс қолданбағандықтан, тіпті жаңа ғана тыңдаған насихаттардың өзін пайдаға асыра алмай, кері қарай кетеді. Мұның себебі болса, тек ақыл күшімен ғана шындыққа жетудің мүмкін еместігі еді.

Хазіреті Мәуләнә негізінде осы қиссада насихаттың маңызымен қатар оны пайдаға асыру үшін ақылдың өзі жеткіліксіз болатынына ишара еткен.

Ислам діні ақылға ерекше орын беріп, оны көркем әрі қажетті құбылыс деп қабылдаған. Тіпті, діни тұрғыдан жауапкер аталу үшін ең басты екі шарт бар: Біріншісі балиғат жасына толу, екіншісі ақылды болу. Бұл екеуінің біреуі болмаған жағдайда адамға жауапкершілік жүктелмейді.

Діни жауапкершіліктің ең алдыңғы шарты болып табылатын ақыл осыншалықты маңызды болғанымен, уахимен тәрбиеленіп, кемшіліктері толықтырылмаса, иесін сәлеметке жеткізе алмайды. Адамзат тарихында «ақылды» деп есептелген қаншама адам ақылға қонымсыз, хикметсіз әрі қоғамның мүддесіне зиян тигізетін қылмыстар істеп тиісті жазаларын алған. Міне, тек осы бір жағдайдың өзі ақылдың адамды бұрыс жолдан сақтай отырып, дұрыстыққа жетелеу тұрғысындағы жеткіліксіздігін айқындай түседі.

Сонымен қатар, ақыл құдайы сый ретінде барлық адамдарда бірдей дәрежеде болмағаны сияқты адамдар да өз ақылдарын руханиятпен күшейтіп, дамыту тұрғысынан бірдей емес. Кейбір жандар білім мен ғылымға, тәрбиеге ерекше мән беріп, ақыл жүгіртіп парасат пен көрегенділігін арттыра түсіп, болып жатқан оқиғаларға салмақтылықпен, парасаттылықпен жақындаса, енді біреулері барша арман-тілектерін нәпсінің тізгініне беріп, шырайлы гүл бақшасын тікендердің басып кетуіне жол беруде.

Осыған орай, әрбір жан насихатқа, яғни бір мәселені талқылап, қорытындылауда рухани ізденісі тым күшті болған жандардың ескертуіне, жөнсілтеуіне мұқтаж. Өйткені, **«Ақылдыдан да ақылды бар»**. Адамның үгіт-насихатқа деген қажеттілігі аса негізгі әрі жалпыға тән мәні бары сонша Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәләм *«Дін, насихаттан тұрады»* (Бұхари, Иман, 42) деп ақиқатты жария еткен. Хадис шәрифте тілге тиек етілген насихаттың екі мағынасы бар: Біріншісі, шынайылық, екіншісі болса, ол – жақсылыққа шақыру. Олай болса, мұсылмандар да діннің міндеттерін толық атқару үшін ықыласқа ерекше көңіл аударып, адамдарды жақсылық жасауға шақырулары керек.

Екіншіден, Құран Кәрімнің мазмұнына терең үңіліп қарайтын болсаңыз, онда айтылғандардың басым бөлігінің адам баласына үгіт-насихат ретінде айтылғанын аңғарасыз. Исламның негізгі мақсатын жүзеге асыру үшін бұйрылған әдіс-тәсіл – ең әуелі **«тәблиғ»**. Тәблиғ болса, өзегі жағынан насихаттан басқа нәрсе емес.

Тәблиғ – Исламның нұрына бөленбеген адамдарға жасалғаны сияқты, мұсылман болғаннан кейін де **«әмрү бил-мағруф уә нәһи анил-мүнкәр»** (жақсылыққа шақырып, жамандықтан тыю) аранасында өз жалғасын табады. Өйткені, адам баласы пенде болған соң аяғын шалыс баспай қоймайды. Осы тұрғыдан қарағанда насихат айтып, бір-біріне ескерту жасап тұру әрбір мұсылманның қияметке

дейін жалғасатын басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Үгіт-насихат айту міндетін орындау мәселесінде Аллаһ Тағала адамдарға ең көміл де көркем әдіс-тәсілдерді көрсетіп берген. Аллаһ Тағала Мұса пайғамбарды Перғауынға жібергенде оған **«қаулү ләйин»**, яғни жылы әрі сыпайы сөз айтуын әмір еткен. Бұл жайында Құран Кәрімде былай деген:

«Оған сыпайы сөз сөйлеңдер, мүмкін насихат тыңдар немесе Аллаһтан қорқар». (Таһа сүресі, 44 аят)

Барлық нәрсенің сыры мен қырын терең білетін Аллаһ Тағала кімнің иман келтіріп, кімнің иман келтірмейтінін жақсы білсе де, осы аятта Елшісіне үгіт-насихат айтуда қолданылатын тиімді әдісті ұсынған.

Үгіт-насихатты жылы әрі сыпайы түрде айту адамдардың арқасын қоздырып, айқайлап ашу шақырып кетуіне жол бермейді.

Ендігі бір аятта ақиқатты жеткізудің жалпылама әдісі былайша баяндалған:

«Адамдарды Раббыңның жолына даналықпен, көркем үгітпен шақыр. Әрі олармен көркем түрде күрес...». (Нахл сүресі, 125 аят)

Исламды жеткізу әдістерінің ендігі бір маңызды негізі – қандай да бір жағдай болмасын Исламды барша адамдарға насихаттау. Құран Кәрімнің әмірі мен Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмның

Ислам дінін жеткізу әдіс-тәсілдеріне қарайтын болсақ, адамдардың қабылдап-қабылдамайтынына қарамастан, шындықтың айтылуы шарт екенін көруімізге болады. Қызбалыққа салынып, «**Мына адамға насихат айтудың пайдасы жоқ!**» деп қолды бір сілтеу дұрыс емес. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм Әбу Жәһилді қаншама рет Исламды қабылдауға шақырған. Әбу Жәһил болса, Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның айтқандарын іштей мойындағанымен, нәпсінің айдауына жүріп, тәкәппарлықтың кесірінен шындықты қабылдай алмаған. Дегенмен, бұл Хазіреті Пайғамбардың осындай қайсарлық пен табандылық көрсетуінің арқасында бастапқы кезде Исламға қас дұшпан болған Омар бин Хаттаб, Әбу Суфян, Һинд пен Уахши сияқты қаншама адамдардың тура жол табуына себепкер болған.

Міне, бұл көзқарас Ислами қызметтерде һәм адамдар арасындағы қарым-қатынаста жүзеге асырылған жағдайда сөзсіз үлкен жетістіктерге жеткізері анық. Мұтасаввуфтардың (сопылар) ұстанымдарындағы ең кемелді де фәйізге толы тәрбие әдістерінде байқалатын негізгі көзқарас та осы.

Дегенмен, ескерту адамдар мен шарттардың жағдайына байланысты өзгеріп тұруы мүмкін. Өйткені, хикмет лайықтысына беріледі. Расында Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм дінді тәблиғ ісіне бастамас бұрын тыңдаушысының қабілетін, сана-сезімін және басқа да жағдайына

баса назар аударып, оның тұлғалық қасиетімен танысқаннан кейін ғана оған ең керек мәселені тілге тиек ететін-ді. Сондай-ақ Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмның ұлағатты өмірінен мұндай сәттердің көптеген үлгісін кездестіруге болады.

Рууаятқа қарағанда, жаңа мұсылман болғаны үшін Исламның жөн-жоралғыларынан бейхабар болған бір бәдәуи Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмға зияратқа келеді. Ол кісі мешіттің бір бұрышына намаз оқып болғаннан кейін қолын жайып, дұға қылып:

«О, Раббым! Мені және Мұхаммедті мейіріміңе бөле! Екеумізден басқа ешкімге мейірім көрсетпе!» дейді.

Мешітте отырған Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләм әлгінің дұғасын естігенде күлімсірейді. Сосын оған қарай бұрылып:

«Аллаһтың шексіз мейірімін, тым таралтып жібердің ғой!» - дейді. Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмның қасында біраз отырғаннан кейін әлгі бәдәуи кіші дәретін мешіттің бір бұрышына сындыра салады. Бәдәуиден мұндай әрекет күтпеген сахабалар не істерлерін білмей, абыржып қалады. Кейбіреулері отырған жерінен:

«Мұның не!» деп айқайласа, кейбіреулері ашу шақырып бәдәуиді сүйрепек болады.

Мұны көрген Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм дереу:

«Оған тиіспеңдер. Ісін бітіріп алсын!» және бәдәуидің дәрет сындырған жеріне *«бір шелек су төгіңдер!»* - дейді. Сосын сахабаларға:

«Естериңде болсын! Сендер жеңілдету үшін келдіңдер, қиындату үшін емес!» - дейді.

Сосын Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм әлгі бәдәуиді қасына шақырып алады. Оған мешітте дәрет сындырудың және ол жерді ластаудың дұрыс еместігін айтаы. Сондай-ақ, «ол жер Аллаһқа зікір айтылып, намаз бен Құран оқуға арналған жер» деп ескерту жасайды. (Бұхари, Вуду' 58, Әдеп 80; Мұслим, Тахарат, 98-100; Әбу Дәуіт, Тахарат 136)

Әнәс радияллаһу анһу өзі куә болған бір оқиғаны былайша айтып берген:

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләммен бірге келе жатқан едім. Оның үстінде Нәжран матасынан тігілген, шеттері қатты әрі қалың шапаны бар болатын. Кенет алдымыздан бәдәуидің бірі шыға келді де Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның шапанынан мықтап ұстап қатты тарта бастады. Мойнын қатты қысқандықтан мойнына шапанның ізі түсіп қалды. Сосын бәдәуи:

«Ей, Мұхаммед! Қолындағы Аллаһқа тиісті мал-мүліктен маған да берсін деп бұйрық бер!» - деді.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм бәдәуиге қарап күлімсіреді. Сонан соң оған бірнәрсе берілуіне бұйрық берді. (Бұхари, Хұмыс 19, Либәс 18, Әдеп 68; Мүслим, Зекет 128)

Талха бин Ұбайдұллаһ былай деп риуаят етеді:

Біз алыс жерден дауысын естіп, бірақ не айтқанын ұға алмаған үсті-басы жұлмаланып кеткен Нәжидтік бір адам Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның алдына келді. Хазіреті Пайғамбарға жақындады. Сөйтсек, ол Ислам жайлы сұрауға келген адам екен. Пайғамбарымыздан «Ислам дегеніміз не?» деп сұрады. Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Күніне бес уақыт намаз оқу» деді. Әлгі адам:

«Одан басқа оқитын намаз бар ма?» - деп тағы сұрады. Хазіреті Пайғамбар:

«Жоқ! Нәпіл ретінде оқысаң, ол басқа!» - деді.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм сөзін жалғастырып:

«Рамазан айында ораза тұту» - деді.

Әлгі адам тағы да:

«Одан басқа тұтатын ораза бар ма?» деді. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Жоқ! Нәпіл ретінде тұтатын болсаң, ол басқа!» деді.

Расулұллаһ саллаллаһу аләйһи уә сәлләм әлгі адамға зекет беру керектігін де айтты. Ол:

«Берілуі қажет басқа садақа бар ма?» деді.

«*Жоқ! Нәпіл ретінде берсең, ол басқа!*» - деді.

Бұл жолы әлгі адам:

«Осы айтқандарыңнан не артық, не кем жасамаймын!» деп бұрылып кетіп қалады. Сонда Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«*Егер, айтқанын орындайтын болса, құтылды!*» - деді. (Бұхари, Иман, 34, Саум 1, Шәһәдәт, 26; Мұслим, Иман, 8, 9)

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның адамдармен түсінігіне қарай әңгіме қылатындығы жайлы мына бір хадисті де мысал ретінде келтіре аламыз:

Мұаз бин Жәбәл айтады:

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм мені Йеменге әкім ретінде жіберген кезінде Мәдина қаласының сыртына дейін шығарып салды. Онда мен түйенің үстінде болатынмын. Маған біраз ақыл-кеңес бергеннен кейін:

«*Ей, Мұаз! Бәлкім, осы жылдан кейін мені енді көре алмайтын шығарсың! Мүмкін мына мешітім мен қабіріме соғып кетерсің!*» - деді.

Оның бұл сөздерін естігенде, Аллаһтың Елшісі саллаллаһу аләйһи уә сәлләмнан айрылып қалатыныма қатты қайғырып жылай бастадым.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«*Жылама Мүаз!*» - деді де, жүзін Мәдинаға қаратып:

«*Адамдардың маған ең жақын болатындары, қайда болса да тақуалықты ту етіп ұстанғандары,*» - деді. (Ибн Ханбәл, V, 235, IX, 22) Бұл хадисте айтылған тақуалық – жүректі Аллаһтан алыстататын барлық нәрселерден таза ұстау дегені еді.

Әбу Амр Сүфян бин Абдұллаһ былай дейді:

«О, Аллаһтың Елшісі! Маған Исламды сенен басқа ешкімнен сұрамайтындай етіп түсіндіріп бер!» дедім.

Сонда Расулұллаһ саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«*Аллаһқа сендім деп айт та, туралықтан айырылма!*» деді. (Мүслим, Иман, 62)

Сүфян бин Абдұллаһ былай дейді:

«*О, Расулаллаһ! Маған міндетті түрде орындалуы тиіс амалды айтып беріңіз?*» - дедім. Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«*Раббым Аллаһ деп айт та, сосын тура (Кітап пен Сүннеттен айрылма) бол!*» - деді.

«О, Аллаһтың Елшісі! Адамға ең көп кесірі тие-тін не нәрсе?» - дедім. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм тілін ұстап көрсетті де:

«*Міне мынау!*» - деді. (Термези, Зүһд, 61; Қосымша

қараңыз: Ибн Мәжә, Фитән, 12) Яғни, шайқап емес, байқап сөйлеу керек.

Осы мысалдардың барлығынан байқағанымыз – Ислам дінін жеткізу деген тәблиғ-дағуат ісімізде біздердің ең үлгі тұлғамыз – Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләм айтқан әрбір сөзін алдындағы адамының түсіну қабілетіне қарай айтып, сұранысын қанағаттандырып отырған. Мұндай шеберлікпен тәблиғ жасау күшті өнер болғаны сонша, ол лайықты тұлғаға ғана тән қасиет болып табылады. Өйткені, үгіт-насихат айтқан адам онысын алдымен өзі амалға асырғанда ғана басқаларға әсер ететіндігін естен шығармауы қажет. Сондықтан да, кез келген адамның насихат айтуы дұрыс емес. Бұған лайықты, яғни дағуат айтуда Пайғамбари әдіс-тәсілге, Оның мінезін өз бойына дарытқан адамдардың айтқан насихаттары ғана әсерлі болмақ. Баста айтатын сөзбен соңында айтатын сөзді араластыру күтпеген нәтижелерге апарып соқтыруы мүмкін. Мұндай келеңсіз жайттарға тап болмау үшін ең алдымен білім, парасаттылық, хикмет, көрегендік, кемелдік пен тәжірибе қажет.

Сонымен қатар, осындай қабілетке ие бола тұра міндетін орындаудан қашқақтаудың да азабы ауыр болмақ. Насихат айтудан бас тарту Аср сүресінде айтылғандай қасіретке ұшыраушылардың қатарына кіруге себеп болады. Әрине, насихатқа құлақ аспау да қасіретке ұшырауға себеп болады.

Насихат айтушы адам оң саусағынан өнері тамған зергер сияқты болуы керек. Зергерге неше түрлі сынық бұйымдар келеді. Бұйым бұзылмаса, яки зергерге ешкім бармаса ол өз кәсібін іске асыра алмайды. Сондықтан да, бұзылған бұйымдар зергер үшін үлкен нығмет. Зергердің шеберлігі жөндеген бұйымына қарай өлшенеді. Дәл сол сияқты күнәнің батпағына батқан адамдар да насихатшыларға барады. Насихат алу үшін өзіне жүгінгендерге мұрын шүйіріп қарап, менсінбеген сыңай таныту немесе алдынан қуу былай тұрсын, шынайы насихатшы оларды жаралы ақ көгершіндей көріп, бауырына басып, жан жарасына ем тауып беруі қажет.

Дағуатшы алдына келген адамның жандүниесінен орын алуы үшін оның тамырын іздеп табуы шарт. Күнәһарларды кірлерінен арылтумен айналысу адамды Аллаһқа жақындататынын естен шығармау керек. Өйткені, ақиқаттың ақ туынан ұстап, сауапты іске бет бұрған әрбір адамның істеген амалдарынан оның тура жолға түсуіне себепші болған адамға да сауап жазылады.

Егер, істеген ісі кері кетіп, тиісті емін бере алмаған жағдайда, ең алдымен қателікті өзінен іздеу керек. Зергер салақ болса, яғни әлі ісінің шебері болмаса, алдына келген бұйымды бұзғаннан басқа ештеңе бітіре алмайды.

Қысқа қайырып айтқанда, рухани жетіліп, кемелденген мұмин фәни, өткінші құмарлықтарынан

арылып, өзін Хаққа және халыққа қызмет ету керуенінің ең соңындамын деп есептейді. Ол – науқастанғандар мен сырқаттанғандардың қасында, қайғы мен мұң басқандардың айналасында, үмітсіздікке салынғандардың жанында жүретін шынайы дос. Ол – нәпсіқұмарлықтарының иірімінде тұншығып бара жатқандардың жанайқайына құлақ асып, медет берген жанашыр, қараңғы жолға нұр шашатын шырақ, адасқандарға жол көрсететін көшбасшы.

Хазіреті Мәуләнаның жоғарыда келтірген хикаясында айтылмақ болғандарға мына мәселелерді де қосуымызға болады:

Насихат айтушы адамның алдына келген адамнан жасы үлкен болуы шарт емес. Мұнда адамға емес, айтылған сөзге мән беру қажет. Дегенмен, адамдардың көпшілігі өзінен жасы кішілердің айтқан ескертпелерін нәпсіге беріліп, қабылдамай жатады.

Тыңдарман айтылған насихатты түсінсе де, толығымен сабақ алып, дер кезінде амалға асыра салуы әрқашан мүмкін бола бермейді. Сондай-ақ, құсты қашырып алған аңшының тыңдаған бірінші насихаты – болмайтын нәрсеге сенбеу еді. Бірақ, байқұс аңшы өзі үш дирһамнан жеңіл құстың қарнында он дирһам салмағындай інжу болатындығына сеніп қайғырды. Ал, екінші насихат – қолдан кеткен мүмкіндікке өкінбеу еді. Мұнда да аңшы “қап, айрылып қалдымау” деп өкінішке бой алдырды. Мұның барлығы жалпы

адам баласының пендешілігін көрсететін жағдайлар болып табылады.

Хикаяда адамзаттың пендешілікке салынатын тұстарының тағы бірін көрсетіп берген. Құстан айрылған адам жөн-жосықсыз әрі орынсыз қайғыға салынып отыр. Байқасаңыздар, адамның көңілі бейне-бір қонақжайға ұқсайды. Адамның көңіліне түсетін қайғы мен мұң, қуаныш пен бақыт та бір қонақ секілді. Олардың барлығы мәңгілік тұрақты емес. Сондықтан да, болған жайтқа қатты қуанып, яки қатты өкіну адамның қалыпты көңілінің болмашы нәрсеге бұзылуына себепші болады.

Екіншіден, өткен нәрсе қайтып орнына келмейтіндіктен, қолдан кеткен нәрсеге өкінудің пайдасы жоқ. Болар іс болды, оны өзгертуге болмайды. Өйткені, әрбір болған нәрсе тағдырдың жазғаны. Ең дұрысы, өткен іске өкініп, бас қатырғанша, алдағы уақытта сол істен сабақ алған жөн. Өткеннен тек қана сабақ алуға болады. Осы бір шындықты шайыр Мехмет Акиф былай тілге тиек етеді:

*Өткеннен адам үлес алады екен. Қандай ғажап!
Бес мың жылдық қисса, жартылай үлес берді ме
екен?!*

*Тарихты – «қайталану» деп айтады;
Егер гибрат алынса, қайталанар ма еді?*

Болашақ – бұлынғыр, дәл болжай алмайсың. Алда не болатынын білмегендіктен, болашақ жайлы тартысып бас қатырғаннан ақылмен, жүрекпен және

тәжірибемен сақтық амалдарын жасап, дұға қылу арқылы Аллаһқа жалбарыну қажет. Сопылар, өткенге өкінбей, келешекке ұрынбай, дәл өмір кешіп жатқан сәттерін тиімді пайдалануды мақсат тұтып, **«Дем – осы дем, дем – осы дем!»** деп аса маңызды бір нүктеге назар аудартқан.

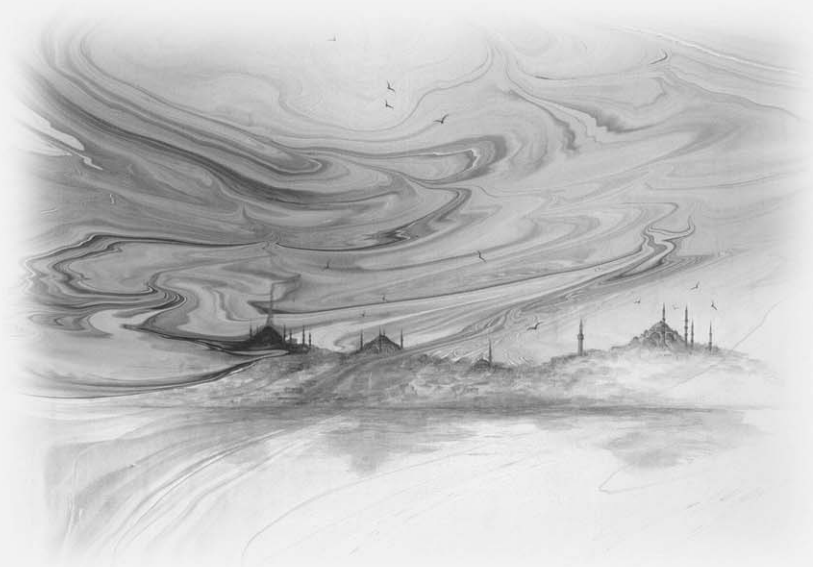
Аллаһым! Дініміздің әрдайым жеңіске жету жолында біздің де қосар үлесіміз болсын. Ғапылдық пен сауатсыздықтан туындаған қателіктерімізді жасырғайсың! Бізге айналамызға терең ой жүгіртіп қарайтындай алғырлық пен көрегенділік нәсіп еткейсің! Бізді иман, ықылас, тақуа, тәблиғ және қызмет деген нығметтеріңмен рызықтандыр! Бізге қасиетті Ислам дінінің бізден бұрынғы дағуатшылары болған пайғамбарлар мен әулиелердің ізімен жүруді нәсіп еткейсің!

Әмин!

Дұғадағы Сыр

Дұғаға әлсіздік пен кемшілігімізді мойындай отырып бастау Аллаһтың мейіріміне бөленуге аса күшті әсер етеді. Өздерін күнәсіз, пәк сезінетін тәкаппарлардың дұғалары емес, күнәлары кешірілсін деп көздерінен жүректеріне қарай жас төккен Хақ ғашықтарының дұғалары қабыл болуға әбден лайық.

ДУҒАДАҒЫ СЫР

Адам баласы өмірдің өр-еңіске толы жолдарында кейде қуанышқа кенеліп, кейде қайғыға батып күн кешеді. Ерекше қуанышқа бөлеп, бақытқа кенелтіп жататын жағдайлар оны Аллаһқа шүкір еткізіп, қарыздар екендігін сездірсе, қайғылы да мұңлы, қаралы күндер оны жалғызсыратып, көңіліне қаяу салады.

Өмірдің қуанышы мен қайғысы иманның дәмін сезген Аллаһтың шынайы құлдарын Аллаһқа одан сайын жақындата түседі. Өйткені, құл бақытты да қуанышты сәттерінде шүкір етіп, қайғылы да қиын сәттерде сабыр танытып, Аллаһты пана тұтады. Сөйтіп, екі жағдайда да жүзі жарқын болады. Мұнда тілге тиек етілген шүкірліктің де, пана тұтудың да іргесі «**дұға**» болып табылады.

Дұға – адам баласының барша әлемді Жаратқан, оны жоқтықтан барлық әлеміне енгізіп, барлығына үстемдік құрып, билігін жүргізген Аллаһ Тағалаға сыйынып, Оған жалынып- жалбарынуы, сондай-ақ, өзінің әлсіздігі мен кемшілігін мойындауы.

Шындығында да, әлемдегі барша құбылыстар Аллаһ Тағаланың өзәли де, шексіз ғылымымен жазып қойған белгілі бір тағдырға байланысты іске асады. Оның ғылымынан тыс қары қалатын ешбір құбылыс жоқ. Оның хабары болмай, жақсылық пен жамандықтардың іске асуы әсте мүмкін емес. Оның еркі мен құдіретінен тыс адамдар мен құбылыстарға үстемдік құрып, билік жүргізе алатын бірде-бір екінші күш жоқ. Сондықтан, адам баласы бұл шексіз Құдіреттің алдында тек қана бас иіп, әлсіздігін мойындап, құл екендігін сезінуі тиіс.

Бұл әлсіздік пен құлдықты мойындаудың ең төте де, ең көркем бейнесі – дұға-дұғада жатыр. Өйткені, дұға – тәкаппарлықты, менмендікті, мақтаншақтықты Хақтың табалдырығында тастау деген іс. Адамның өз шамасын білуі, әлсіздігі мен фәнилігін мойындауы.

Дұға – діннің негізі, құлшылықтың өзегі әрі рухы мен қайнар бұлағы. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм бір хадисінде:

«Дұға – құлшылықтың дәл өзі» деген. Сосын: **«Раббыларың: “Маған жалбарыныңдар! Тілектеріңді қабылдаймын. Расында, Маған құлшылық қылу-дан паңсығандар, олар қор болып, тозаққа кіреді” – дейді»** (Ғафир сүресі, 60 аят) деген аятты айтқан. (Әбу Дәуіт, Уитр, 23/1479; Термези, Тәфсир, 40/3247)

Тағы басқа хадистерде былай деген:

«Аллаһтың жанында дұғадан асқан құнды нәрсе жоқ». (Термези, Дәуат, 1/3370)

«Дұға – құлшылықтың өзегі». (Термези, Дәуат, 1/3371)

«Кімде-кімге дұғаның есігі ашылса, оған мейірім есіктері ашылғаны. Аллаһтың ең жақсы көретін нәрсесі өзінен аман-саулық тілеу. Дұға барша бәлекеетке қарсы пайдалы қорған іспетті. Сондықтан да, ей, Аллаһтың құлдары! Дұғаға жабысыңдар!» (Темези, Дәуат, 101/3548)

«(Адам баласы) күнә, яки туыстарының арасын ашақтатуды сұрамайынша, Аллаһ Тағала дұға қылғандардың дұғасын қабыл алады немесе (дұғасы мөлшерінде) бастарына төнетін бәлекееттен сақтайды». (Темези, Дәуат, 9/3381)

«Сендерге дұшпандарыңнан құтқаратын әрі рызықтарыңды молайтатын нәрсені айтайым ба? Күндіз-түні Аллаһқа дұға қылыңдар. Өйткені, дұға – мұ'миннің қаруы». (Ғәйсәми, Мәжмә, X, 147)

«Басқа түсетінді (бәлекеетті) тек дұға ғана қайтарады, өмірді тек игілік ғана ұзартады». (Темези, Қадәр, 6; Ибн Мәжә, Мұқаддима, 10; Ахмет, II, 316, 350; V, 277, 280)

Өйткені, дұғада әлсіздік, құлдық, кішіпейілділік, тәубе, мойындау, бас иіу, хамд, мадақ, тәухид, тәкбір, тағат қылу сияқты көптеген тән және жүрек арқылы орындалатын ғибадат бар. Дұға – жүректегі Аллаһқа арналып ашылған үлкен есіктің кілті.

Екіншіден, Аллаһ Тағала Құран Кәрімде былай деген:

«Маған жалбарыныңдар! Тілектеріңді қабылдаймын». (Ғафир сүресі, 60 аят)

Сондықтан адам баласына рахмет шуағы ретінде жіберілген барша пайғамбарлар мен Аллаһтың сүйікті құлдары таршылық пен молшылықта, қуаныш пен қайғылы сәттерде жандүниелерін әрдайым Аллаһқа бұрып, Оған мінәжат қылудың арнасында ғұмыр кешкен. Олардың осы дұға мен мінәжатқа толы өмірлері мүминдерге дұғаның сыры мен хикметін көрсетіп береді.

Дұға қайталанған сайын мүминнің жүрек түкпірінен орын алып, тұла бойына сіңеді. Сондықтан, асқақ рухтар әрдайым дұға ету халінде өмір сүреді. Өйткені, дұға етудің маңыздылығына байланысты мына бір аят кәрімәдағы құдайы ескертумен олардың жүректері ерекше сезімге бөленіп, үнемі лүпілдеп тұрады.

Аллаһ Тағала Құран Кәрімде былай деген:

«(Ей, Расулым!) оларға: “Егер, құлшылықтарың мен дұғаларың, жалбарынуларың болмаса, Раббым, сендерді не үшін бағаласын? (басқа қандай қадір-қасиеттерің бар?)” деп айт!» (Фұрқан сүресі, 77 аят)

Міне, осылайша мүминнің жүрегінде Раббысына дұға арқылы жалбарыну сезімінің үздіксіз халге жетуі Аллаһ пен құлдың арасындағы рухани байланысты қамтамасыз етеді. Шабытқа бөлене отырып істелген дұғалар ішкі жандүниенің құдайдың рахметімен қауышу сәті болып табылады.

Аллаһ Тағалаға қол жайған адам арманына жетуді, қорыққан нәрселерінен аман-сау қалуды тілейді. Сезімі, білімі, күш-қуаты шектеулі

адамның қажеттілігі мен арман-тілектері ешқашан таусылмайтындықтан, қазынасы мен байлығы бітпейтін Аллаһқа жалбарынуы зәрулік іс. Әрбір есікке барып, бірнәрсе сұраудың өзіндік жөн-жоралғысы болатыны сияқты Аллаһқа дұға қылып, жалбарынуудың да өзіндік әдебі бар.

Дұға – күш-қүдіреті шексіз Аллаһ Тағалаға әлсіздігімізді мойындай отырып, Оның құзырына барықыласымызбен бас июіміз. Сондықтан, дұғаны әлсіздік пен кемшілігімізді мойындай отырып бастау Аллаһтың мейіріміне бөленуге аса күшті әсер етеді. Өздерін күнәсіз, пәк сезінетін тәкаппарлардың дұғалары емес, күнәлары кешірілсін деп көздерінен жүректеріне қарай жас төккен Хақ ғашықтарының дұғалары қабыл болады. Құран Кәрімде бұл жайт былай баяндалады:

«Раббыларыңа жалынып, жалбарынып және жасырын түрде дұға етіңдер. Шүбәсіз, Ол шектен шығушыларды жақсы көрмейді». (А'раф сүресі, 55 аят)

Адам ата мен Хауа ана еріктен тыс қателесіп, тыйым салынған жемістен жеп қойған кездерінде Аллаһ Тағалаға былай деп жалбарынған еді:

«(Адам ата мен Хауа ана): “Раббымыз, біз өзімізге кесір істедік. Егер Сен бізді жарылқап, мейірім етпесең, әлбетте зиян етушілерден боламыз” деді».

(А'раф сүресі, 23 аят)

Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм біздерге қалай дұға қылудың жолын тайға таңба

басқандай анық көрсетіп берген. Ол көз жасы көл болып, тіпті аяқтары ісігенше намаз оқығаннан кейін, қол жайып жалбарынғанда жиі-жиі:

«Аллаһым! Сенің ашуыңнан разылығыңа, азабыңнан кешіріміңе және Сенен тағы Саған сыйынамын! Сені Өзің лайықты болған дәрежеде мадақтауға да шамам жетпейді! Сен өзіңді қалай мадақтап, дәріптеген болсаң, солайсың!» (Мүслим, Салат, 222) - деп дұға ететін.

Дұғаларды **«хауф»** (қорқыныш) пен **рәжә** (үміт)» арасында ерекше тебіреніспен қылуға тырысып бағу керек. Адам баласының ахіреттегі бақыты мына дүниедегі иманына қарай шешілсе, ахіреттегі бөлекке душар болуы да осы дүниедегі қарсылығына байланысты болмақ. Бұл жағдайлардың екеуі де иләһи жазмышқа байланысты болғандығынан және тағдырдың беймәлім болуы себепті пайғамбарлардан өзге ешбір жанның қолында кепілдемесі жоқ. Адамдар өзін «жұмаққа кіретін соңғы адам мен болармын» деп үміттеніп жүруі һәм «тозаққа кіретін жалғыз мен болармын» деп жүрегі қорқынышта жүруі керек. Бұл шектен тыс үміт пен шектен тыс қорқыныштың арасында болуға тиісті орташа әрі тепе-тең жол болып табылады.

Жүрек дұғадағы мән-мағынадан қапыда қалмауға тиіс. Егер қандай да бір күнәні мойындап, тәубеге келгенін айтпақ болса, онда сол күнәсін ендігәрі істемейтіндігін, онысына қатты пұшайман

болғандығын жария ете отырып, аса нақтылықпен дұғасын жасауы керек.

Сондай-ақ, дін бауырының сыртынан қылған дұға да тез қабылданады. Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Мү’мин жанның мү’мин бауырының сыртынан қылған дұғасындай жылдам қабыл болатын екінші бір дұға жоқ» - деген. (Термези, Бир, 50)

Адамдар «дұғасы қабыл болады-ау» деп үміттенген адамынан өзіне дұға тілеуін сұрап жатады. Алайда дұғаның қабыл болуын қамтамасыз ететін негізгі себеп – ықылас пен шынайылық. Демек, күнәһар адамның мү’мин бауыры үшін шынайы ниетпен оның сыртынан жасайтын дұғасы адамдар «Аллаһтың алдындағы орны мен дәрежесі биік-ау!» деп ойлап жүрген адамының көңілсіз айтқан дұғасынан әлде қайда күшті әрі хайырлы болмақ

Шындығында, құлдың күнәһар болуы, оның Аллаһтың мейірімінен тыс қалғанын білдірмейді. Сондықтан, адамның кімнің дұғасының арқасында өз мұратына жететіндігін бір Аллаһ біледі. Осыған орай, кім және қандай болса да, Аллаһтың құлдарының шынайылықпен істейтін дұғасын алудың құндылығын аңғару керек.

Дәл, сондай-ақ, жазықсыз жапа шеккен, көңілі мұңлы мү’миндердің дұғасын сұраудың маңызы зор болғаны сонша, олардың қарғысына ұшырап кетуден де сондай сақтану керек.

Дұғада айқайлап дауыс көтеріп, ел білсін деп, шешендікпен мақтана отырып істелген және ділі мен тілі бөлек күйдегі дұғалар Аллаһтың рахымына бөлейтін дұғалар емес. Егер бұлай болса, ыңырысқаннан басқа даусы шықпайтын, қанға толы көзімен ғана жалбарынатын науқастың немесе дем алуға шамасы жоқ әлсіз ғаріптердің дұғалырының қабылданбауы керек. Бұған керағар түрде ойлау көңіл мен хал тілін білмегенмен не оны тіптен жоқ деп санаумен пара-пар.

Дұғада мұндай шектен шығушылық, негізінде дұғаның өзегін, руханияты мен қасиетін әлсіретеді. Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләм осылай дұға қылғандар жайлы:

«Дұға қылғанда шектен шығатын бір топ адамдар пайда болады...» (Әбу Дәуіт, Уитр, 23) деп үмбетін мұндай жағдайға түсуден сақтандырған.

Тағы бір хадисінде:

«Сендер құлағы естімей керең біреуге дұға етіп жатқан жоқсыңдар. Барша нәрсені толық еститін әрі сендерге өте жақын Аллаһқа жалбарынып жатырсыңдар» (Бұхари, Жиһад, 131) - деген.

Аллаһ Тағала шынайылықпен істелген дұғаларды кері қайтармайды. Дегенмен, барынша шынайы болғанымен, иләһи тағдырға сай келмейтін дұғаларды Аллаһ қабылдамайды. Сондықтан, дұға қылған адам ешқашан жалықпай, дұғаны үзбеуі қажет. Өйткені, мұндай жағдайдағы дұғалар өз жемісін ахиретте беретін болмақ.

Қандай да бір адам ойына қадалып қалған әрі өзінше дұрыс деп білген нәрсені сұраған кезде оның өзіне жақсылық яки жамандық әкелерін білмей, қателесуі мүмкін. Өйткені, кейбір істер сырттай қарағанда сый болып көрінгенімен, негізінде ол машақат болып шыға келеді. Атап айтар болсақ, Аллаһтың бір құлына перзент беруі алғашы қарағанда үлкен сый болып көрінеді. Байлық пен атақ-мансап та осылай. Алайда бұлар ең соңында орны толмас өкінішке, яғни, баламыз басымызға сор болып жабысып, байлығымыз бен атағымыз азғындауымызға себепкер болып шыға келуі әбден мүмкін.

Олай болса, Аллаһқа жалбарынып, дұға еткен кезде істің қайырлысын Аллаһтан сұрау керек. Немесе Аллаһтан бірнәрсе сұрағанда:

«О, Раббым! Маған қайырлысын нәсіп ете гөр!» деп тілеген жөн. Бұлай істемеген жағдайда, өзімізге бәлекет тілеп алғанымыздан бейхабар күйде қаламыз.

Тағы бір мәселе, сөз, көңіл мен ақылдан өткізген сезімдер мен ойлар да бір тұрғыда тілек және дұға болып табылады. Аллаһ Тағала адамның жүрегіне назар салады. Яғни, жүректер әрдайым Аллаһтың бақылауында болады. Бүгінгінің тілімен айтқанда, жүрек Аллаһтың бейне камерасының алдында тұрады. Жүректен өткен сезімдер мен ниеттеріміздің баршасы дұға әрі Аллаһтың бақылауында болатындықтан, әрі жүректегі сезімді бақылауымызда ұстау өте

қиын болғандықтан әрдайым жақсы ниетпен, игі тілекпен жүруіміз қажет. Бір хадисте:

«Құмәнді (ой мен істен) аулақ жүріңдер! Өйткені, құмәнді сөз – сөздердің ішіндегі ең жалғаны. Өзгелердің өзара әңгімелерін тыңдамаңдар. Айыптарын ашпаңдар. Бір-бірлеріңе қарсы мақтанып, дандайсымаңдар. Бір-біріңді қызғанбаңдар, кектенбеңдер. Бір-бірлеріңнен бет бұрмаңдар. Ей, Аллаһтың құлдары! Аллаһ сендерге әмір еткеніндей өзара бауыр болыңдар...» (Мүслим, Бирр, 28-34) деген.

Тағы басқа бір хадисте Аллаһ Расулы саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Жақсы ой – иманның талабы». (Әбу Дәуіт, Жәнәиз 13, Әдеп 81)

«Біз мұ’мин жайлы тек қана жақсы ойлаймыз» (Ибн Мәжә, Фитән, 2) деген.

Абдұллаһ бин Мәсғұд радияллаһу анһудан риуаят етілген бір хадисте Расулұллаһ саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Сахабаларымның ешқайсысы өзгелер хақында мен ұнатпайтын нәрсені маған жеткізуші болмасын. Өйткені, мен сендердің алдыларыңа жайдары да жарқын көңілмен шыққым келеді» (Әбу Дәуіт, Әдеп, 28/48-60; Термези, Мәнәкиб, 63) - деген.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм тағы былай деген:

«Аллаһ Тағала былай деген: Мен құлымның ойлағанындаймын». (Бұхари, Тәухид, 15; Мұслим, Зікір 2, 19, 50; Тәубе 1)

Аталмыш хадистерден тілмен, ділмен және ой-сезіммен жасалған дұғалардың барлығында арам ойлардан сақтану керектігін аңғаруға болады. Мәселен, қандайда бір әйел баласына қатты ашуланған кезінде байқамай:

«Құдайым-ау! Менің жанымды алсаңшы!», «Қашан құтылар екем осыдан!» немесе «Әй, құрып кеткір!» сынды сөздер айтып қоюы мүмкін. Мұндай сөздер адамның көңіл күйіне қарай бейне бір дұға іспеттес болып, дәл сол құрғақ тілеуіндегіндей болып жүзеге асуы әбден мүмкін...

Бұл жайында мынадай риуаят бар. Бір кісі Хазіреті Абдұллаһ бин Мүбәракқа келіп, баласынан көрген жаманшылығын айтып, шағымданды. Абдұллаһ бин Мүбәрак:

«- Балаңа қарғыс айтқан ба едің?» - деп сұрады. Өлгі кісі:

«- Иә» - дейді. Сонда Абдұллаһ бин Мүбәрак:

«- Балаңның шектен шығуына сен себепші болған екенсің!» - дейді.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм бір сапар барысында бір әйелдің түйесіне ашуланып, оны қарғығанына куә болады. Сахабаларына:

«Түйенің үстіндегі жүктерді түсіріңдер де, түйені босатып жіберіңдер. Өйткені, ол қарғысқа ұшырады» дейді.

Хадисті риуаят еткен Имран бин Хұсайн радиаллаһу анһу:

«Сол түйенің адамдардың арасында жүргенін көретінмін. Сонда оған ешкім тимейтін» (Мұслим, Вирр, 80; Әбу Дәуіт, Жихад, 55) - деп айтқан.

Дұғаның осындай әдептері мен жөн-жоралғыларын білмеген жағдайда, адамның басына күтпеген жайттар келіп, тіпті дұғалары қабыл болмай да жатады. Хазіреті Мәуләнә Жәләләддин Руми Мәснәуиінде Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм мен теріс дұға қылған сахабаның арасында болған жайтты көңіл көзімен былай деп баяндап береді:

«Қадірменді сахабалардың біреуі ауыр науқастанып төсек тартып жатып қалады. Әлсірегені соншалық, бейнебір құстың балапанындай күйге түседі.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм оның хал-жағдайын сұрап білу үшін үйіне барады. Хазіреті Пайғамбардың жаратылысы онсыз да ілтипат таныту мен жақсылықтан тұратын-ды.

Расулұллаһ саллаллаһу аләйһи уә сәлләм әлгі науқасты көріп жағдайын сұрап, шынайы досына ілтипат білдірді.

Науқас сахаба Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләмды көргенде қатты қуанғаны соншалық,

Аллаһ Тағала тұла бойына қайта жан бітіргендей болады. Сөйтіп:

«Мен қандай бақытты жанмын. Таңертеңмен Пайғамбарлардың сұлтаны үйіме жағдайымды сұрап келді. Қандай тамаша сырқат, неткен дерт, неткен бақыт десеңші... Міне, Аллаһ Тағала маған қартайған шағымда кеңшілік жасап осындай сырқат беріп, осындай дертке түсірді... Әр күні түннің жарымында амалсыз тұруым үшін маған арқа ауруын берді. Түні бойы өгіз сияқты ұйықтамасын деп өз кеңшілігінен ілтипат танытып, маған осындай дерт, қайғы сыйлады. Менің осындай сырқатымнан, жанайқайымнан, аянышты халімнен Раббымның мейірімі асып-тасып, сөйтіп тартқан қиыншылықтарым мен азабым мені қорқытпай-ақ тыныштыққа бөледі» - дейді.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм науқастың жағдайын сұрады да оған:

«Сен, дұрыс дұға қылмағансың-ау шамасы! Білместікпен улы бірнәрсе жеп қойдың ба? Ойланып көрші, қалай дұға қылушы едің? Нәпсіңнің алдауына түсіп, аузыңа келгеніңді айтқансың ба? Аллаһтан не сұрадың өзі?» - дейді.

Науқас:

«Не айтқанымды есіме түсіре алмай тұрмын. Есіме түсіру үшін медет бергейсің!» - деді.

Әз Мұстафа саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның нұрға толы тыныштық сыйлаған берекесімен жан-

жақты жарқыратқан Пайғамбари назар Аллаһтың құдіреті арқасында ол ұмытқанды есіне түсірді.

«О, Расулаллаһ! Аллаһ Тағалаға дәрекілікпен қылған дұғам енді есіме түсті. Күнәға бой алдырып, күнә толқындарында арпалысып жүрген едім. Қылмыскерлер мен күнәһарлардың жан күйзелтуші азапқа душар болатындығын да еститінмін. Сөйтіп, арпалысқа салындым. Шарасыз халге түстім. Қайткенде де, ахирет әлеміне аттанамын, оған сөз жоқ. Үміттену мен жұбану кілті де ашпайтын болды. Ахиреттің қиыншылығын ауызбен айтып жеткізу мүмкін емес-ті. Ол азаптардың қасында мына дүниедегі азап дегенің түкке тұрмай қалады. Мына дүниеде нәпсімен күресіп, өз болмысы мен тәнін қинап, ауыртпалық салып нәпсісін тәрбиелеуге баса назар аударып жүргендер қандай бақытты десеңізші. Ондайлар ахиреттің азабына түспеу үшін мына дүниеде өздерін неше түрлі қиыншылықтарға салып, өздеріне жәбір-жапа шеккізуді құлшылық пен гибадат деп біледі. Мен де: «Уа, Раббым! Ахиретте тартқызатын азабыңды мына дүниеде тартқызшы! Тартқыз да, сөйтіп ахиретте бақытты күй кешейін!» деп Аллаһтың есігін тоқтаусыз қақтым. Өстіп жүргенімде маған осы бір сырқат жабысты. Осы сырқаттың әсерінен жан рахатым қалмады. Зікір-құлшылықтарымынан қалып қалдым. Тіпті өзімнің не істеп, не қойғанымды білмейтіндей күйге түстім. Ей, мұбәрак, әзиз Пайғамбар! Сенің нұрлы жамалыңды көрмегенде, білмеймін не боларын. Осылай қор болып

өліп кетер ме едім? Мархабат, мен үшін дұға етіңіз, сөйтіп мені жұбатыңызшы!» - деді.

Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм:

«Ендігәрі бұлай дұға қылушы болма. Өз тамырыңа балта шаппа! Ей, әлсіз, шарасыз құмырсқа! Қаншалықты күшің бар дейсің?! Таудай алып та ауыр және өзің көтере алмайтын ауруға қалай шыдамақсың?!» - деді.

Науқас сол кезде:

«Тәубеге келдім, ей, менің мейірімі мол Раббым! Ендігәрі өзімді күшті-қуатты көріп, Сенен ондай нәрсе сұрамаймын. Қандай халге түскенімді, қалай масқара болғанымды бір Өзің білесің! Бізді бұдан артық сынама! Ей, барша құлдары өзінен медет тілеген жақсылық пен сый иесі Аллаһым! Бізді қатты азапқа салып, ауыр сынаққа тартпа! Әлі ешкімге аян емес күнәларымызды, істеген жамандықтарымызды жасыр, оларды паш етпе! Аллаһым! Сенсұлулықта, кемелдікте шексізсің! Біз болсақ, адасушылықта, қисықтық пен азғындықта шексіз халдеміз. Ей, жақсылық Иесі! Мына бір уыс жаман кісінің қателіктерін, ағаттықтарын шексіз ілтипатыңмен, кеңшілігіңмен кешіргейсің! Ет пен теріден тұратын мына тәнімізге мейірімділік пен жанашырлық сезімін бағыштаған Аллаһ! Сен жаратқан бұл әлемде жарату өнерің мен өз күш-құдіретіңді көрсеттің. Ей, ұлықтардың ұлығы Аллаһ! Мына дұғамыз Сенің ашуыңа жол ашатын болса, Өзіңе қалай дұға қылатынымызды бізге аян еткейсің!» - деді.

Содан кейін Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм әлгі науқасқа былай деді:

«Субханаллаһ! Аллаһтың беретін азабына әсте төзе алмайсың. Сен:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ
حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

«Я, Раббымыз! Бізге дүниеде де жақсылық бергейсің, ахиретте де жақсылық бергейсің және бізді жәһәннәм азабынан сақтағайсың» (Бақара сүресі, 201 аят) *деп дұға қылсаң болмас па еді?»* (Мұслим, Зікір, 23/2688; Термези, Дәәуат, 71/3487) - деді.

Уа, Раббым! Біз Өзіңнің сүйікті құлың – Мұхаммед Мұстафа саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның сұраған барлық нәрсесін сұрап, Ол сыйынған нәрселердің бәрінен біз де Саған сыйынамыз! Уа, Раббым! Бізді Өзіңнің таңдаулы әрі сүйген, игілік берген құлдарыңның жолынан айыра көрме! Бізді тек қана Сені танитын, Саған қол жаятын, Сенен ғана жәрдем тілейтін шынайы мұ'мин құлдарыңның қатарына қос! Біздің қайырлы дұғаларымызды мейірім мен қамқорлығыңа алып қабыл ете гөр! Бізге екі дүниеде де жақсылық бере гөр! Бізді тозақтың отынан сақтай гөр!

Әмин!

Ҳазирети Мауланадан

- (қуддус сирруҳ) -

Ҳикмет Тамишлари

ХИКМЕТ ТАМШЫЛАРЫ

АСЫҚПАУ

Асығушылық көптеген істің бұзылуына апарып соғады. Қалаған нәрсеңді бірте-бірте, бірақ мықтылап жасауың керек. Есіңде болсын! Аллаһ адам баласын біртіндеп, толығымен қырық жылда кемелдендіреді.

Уақыт пен тағдырға байланыстырылған көптеген істер бар. Олардың нәтижесі біздің асығыстығымызға қарай емес, өзінің табиғи барысына орай іске асады. Оның табиғи жүйесіне асығыстықпен араласу оны бұзуға апарып соқтырады. Мысалы, негізінде бір сәбидің жетіліп туылуы үшін тоғыз айдың толуы қажет. Ал, егер ерте туылсын деп асығу, яғни уақыты толмаса да оның туылуына араласу сәбидің өмірін қатерге тігу болмақ. Қазіргі таңда, тек жазда өнім беретін жемістер мен көкөністерден мезгілсіз әрі аз уақыт ішінде өнім алу үшін химиялық қоспалар қосады, алайда ол жемістердің денсаулығымызға қаншалықты зиян екені баршамызға мәлім.

Қысқасы, «ақырын жүр де, андап бас» демекші, дұрыс әрекет әрқашан да байсалдылықтың жемісі болмақ. Сондықтан да, Хазіреті Пайғамбарымыз салаллаһу аләйһи уә сәлләм өз хадисінде былай деген: *«Байсалдылық Аллаһтан, ал асығушылық шайтаннан»*. (Термези, Бирр, 66/2012)

ТОЙЫМСЫЗДЫҚ

*Тойымсыздық пен дүниеқұмарлық адам-
ды хақы болмаған, өзіне тиесілі болмаған
нәрселерге қол сұғуына итермелейді.*

Тойымсыздық пен дүниеге деген жүгенсіз құштарлық сезімі адамның өз мүддесін басқалардан жоғары қою, яғни эгоистік қасиетінің шарықтаған шағына жеткендігінің нәтижесі. Мұндай адамдар өздеріне де, өзгелерге де зарар беруден басқа қандай да бір пайдаға қол жеткізе алмайды.

АШТЫҚ

*Дәм жаңа тағам жегеннен емес, аш-
тықтан сезіледі. Аштықта арпа ұнынан
жасалған нанның өзі тәтті болады.*

Барлық арман-қалаулардың күші оған қол жеткізуге ықпал ететін әуесқойлық пен мұқтаждықтың мөлшеріне байланысты. Мысалы, үйренуге құштарлығы жоқ адамға аса қажетті білімнің өзі қызықсыз, тіпті бос әурешілік болып көрінеді. Яғни, әрбір нығмет пен пайдалы дүниелердің құны мен құндылығы оған ауадай мұқтаж болған кезде ғана білінеді.

ӘДІЛДІК ПЕН ЗҰЛЫМДЫҚ

Қазы (сот) жүрегімен пара алуға шешім қабылдаса, залым мен мазлұмды (жәбірленушіні) әсте ажырата алмайды.

Амалдар ниеттерге байланысты. Егер ниет түзу болмаса, амал да дұрыс болмайды. Қисық сызғышпен түзу сызық сызылмайды. Қисықтың көлеңкесі де қисық болады.

ҒАШЫҚТЫҚ ПЕН БЕЙНЕТ

Әділдік куәгерсіз орнамайды. Сол сияқты ғашықтық та бейнетсіз білінбейді.

Аллаһқа деген ғашықтық жанқиярлықты талап етеді. Оның махаббатына бөлену тек сол жолда өткінші махаббаттардан бас тарту арқылы ғана мүмкін болмақ.

Адам баласы ең үлкен құндылығын сүйгендерінің жолына құрбан етіп, жанкештілік көрсетеді. Өйткені, әркім сүйгендері үшін сүйіспеншілігінің дәрежесіне қарай жанқиярлыққа төзеді. Ғашықтық кемелденіп, толықсығанда жанқиярлық пен бейнет шыңға көтеріліп, өз мәресіне жетеді. Сол уақытта бейнет рахатқа айналады. Сондықтан, ардақты сахабалар өмір бойы Пайғамбарымыз саллаллаһү аләйһи уә сәлләмнің қарапайым тілегінің өзіне «Мал-мүлкім мен жаным Сенің жолында пида болсын, ей, Аллаһтың Расулы!» деп Оның кішкентай бір арман-тілегін орын-дау үшін зыр жүгіретін.

***Қойнауында бірнеше қазба байлығы бар
тау қазу жарақатымен тас-талқан
етіледі.***

Жеміс беретін ағаш басына жауатын (адамдар жемісті түсіру үшін атқылайтын) тастарға қарсы қаншалықты дайын болуы керек болса, пайдалы ерекшеліктерге ие болғысы келетін адам да сол ерекшеліктердің өз басына төндіретін қуанышты да қайғылы оқиғаларға соншалықты дайын жүруі керек. Өйткені, кейбіреулері жақсы ниетпен одан пайдалану үшін, кейбіреулері көралмаушылықтан оны жою үшін, ал, кейбіреулері ұрлап әкету үшін сол ерекшеліктердің айналасын торып жүреді. Шайтанның түзу амалды кісілермен анағұрлым көп арпалысатынын ұмытпаған жөн. Қай ұрының ескі заттар сататын дүкенді тонағанын көріп едің?! Олардың құштарлығын оята-тын сөзсіз асыл бұйымдар сататын зергерлік дүкені.

АЛЛАҒТЫ ТҮСІНДІРУ

***Аллаһтың құдіретінің шегі болмағаны
сияқты Оны айтып, түсіндірудің де шегі
жоқ.***

Күллі болмыстың түр-сипаты мен танымы оның шегі мөлшерінше ғана болмақ. Осы тұрғыда бүкіл болмыстар шектеулі. Адам баласы да... Бірақ, Аллаһ Тағала барлық сипат, қасиет-ерекшеліктерімен шексіз болғандықтан Оны түсіндірудің де шегі жоқ. Қаншалықты түсіндірілгенімен, толық түсіндірілген

болып саналмайды. Яғни, шексізді шектеулі нәрсемен түсіну немесе түсіндіру әсте мүмкін емес. Осы тұрғыда Аллаһтың «Сүбхан» есімі өлшем болып саналады. Яғни, әртүрлі нұқсан және шектеулі сипаттардан пәк болуы, әртүрлі керемет, шексіз сипаттарға ие болуы және Оны түсінуде ақылдың әлсіз болуы. Қысқасы, Ол адами тұрғыдан берілген анықтамалардың шеңберінде болудан мәңгі пәк. Өйткені, ақыл таразысының оншалықты ауыр салмақты тартуға күш-қуаты жетпейді.

АҚЫЛ МЕН ТӘФӘККУР

Ей, баурым! Сен тәфәккур (ақыл-ой жүгірту) арқылы өміріңді одан әрі жандандыруың керек. Тәніңнің хайуанның тәнінен еш парқы жоқ, ет пен сүйектен жаралған. Тәфәккурің (ақыл-ойың) раушан гүлдей болса, онда сен гүлстандасың. Егер тікен сияқты ойлайтын болсаң (нәпсіқұмарлығыңа жеңілген болсаң), онда отта жанатын бөренесің.

Тән мен нәпсі тұрғысынан адамның басқа жаратылыстардан айырмашылығы жоқ. Адамды басқа жаратылыстардан өзгешелеп, мәртебесін биік қылып тұрған нәрсе – нәзік ақыл-ойы мен терең сезімталдығы. Осы ерекшеліктер дұрыс және орны-орнымен қолданылатын болса, адамның руханиятын байытып, оны періштелерден де жоғары дәрежеге

жеткізеді. Алайда, нәпсісіне жеңіліп, осы қасиеттерін жоғалтып алса, хайуандардан да төменгі дәрежеге қарай сырғый береді.

***Ақыл кейіннен өкіну үшін емес, ойланып,
шара қолдану үшін берілген.***

Ақыл нәпсілік мақсаттарда қолданылатын болса, оның арты өкінішке апарып соғады. Ақыл, ол адамды сорлату үшін емес, тура жолда ақиқат інжу-маржандарын теру үшін, шайтанның тұзақтарына қарсы шара іздеу үшін берілген. Сондықтан, оның асыл құны әрбір істің соңын қаншалықты ойластырып, жаңылыстарға қаншалықты тосқауыл бола алатындығымен өлшенеді. Яғни, ақыл «ақлү сәлим» (дұрыс ақыл) болғанда ғана жарамды әрі құнды болмақ.

Ит екеш ит те сүйекті немесе нанды шіскеп барып жейді.

Әрбір ұсыныс пен пиғылды ең алдымен ақыл таразысына тартып-өлшеу шарт. Осы тұрғыда ит екеш иттердің көрсеткен сақтықтарын адам баласының көрсете алмауы өз абыройы мен қадір-қасиетінен айрылуына себеп болады. Сондықтан, Аллаһтың Елшісі саллаллаһү аләйһи уә сәлләмның қасында қандай да бір кісіні мақтағанда ең алдымен: «Оның ақлү сәлимі, яғни ақылы қандай?» - деп сұрайтын.

***Ақылды болу аса зәру іс, сонымен қатар
ең болмағанда адамда ақылының шек-***

теулі екенін түсінетіндей деңгейде ақыл болу керек.

Шамасын білмейтін ақыл мұхиттың ортасында рулы сынып қалған кеме іспеттес. Қай жаққа қарай жүзетіні, қандай иірімге бататыны белгісіз. Сондықтан өз шамасын білетін ақыл ғана табысқа жеткізеді. Нақтырақ айтқанда, ақыл уахи шеңбері ішінде ғана кемелдене отырып, белгілі бір дәрежеге жетеді.

Ақымақтық пен білімсіздік жыртықан жер жамалмайды. Ей, насихатшы! Ол жерге хикмет тұқымын егуші болма!

Хикметті ақлұ сәлим мен қалбұ сәлим (дұрыс ақыл мен таза жүрек) арасындағы үйлесімдік орнағанда ғана түсіну мүмкін. Сондықтан, ақымақтардың хикметті түсінуі әсте мүмкін емес. Оларға хикметті үйретіп бағу шөл мен тастаққа жауған жаңбыр суы сияқты пайдасыз әрекет.

НАДАНДЫҚ

Надандардың қасында кітап сияқты үнсіз бол!

Надандарда сезім, ұғыну, түсіну деген болмайды. Олар ақиқат алдында керең және соқыр кісі іспеттес. Тіпті, көңілге тиетін іс-әрекеттер жасап өзін де, сөйлесіп отырған адамын да бөлеге қалдырады. Сол себепті, оларға қарсы ұстанымның ең көркемі – үнсіз қалу. Сондықтан, Хазіреті Әли радиаллаһу анһу былай деген:

«Ақымақтардың айтқан орынсыз сөздеріне жауап беруші болма! Өйткені, ол адамда сол сияқты мыңдаған сөз бар. Жауабыңа тағы да сондай сөздермен жауап қайтарады».

«Надандармен ешуақытта қалжыңдасушы болма. Тілі улы болғандықтан көңіліңді жаралауы мүмкін».

Аллаһ Тағала надандарға сәлеметтің жолын көрсетуіміз үшін былай дейді:

«Рахманның құлдары жер бетінде сыпайы, қарапайымдылықпен жүреді, оларға надан адамдар тіл тигізсе (көңілдеріне алмастан) “сәлем болсын сендерге” деп айтады (да өтіп кетеді)». (Фұрқан сүресі, 63 аят)

ДЕРТ, ДАУА ЖӘНЕ САБЫР

Дерт әрқашан адамды кемелдендіреді.

Кез-келген дерт адамға өзінің әлсіздігін түсіндіріп, оны құлшылыққа жақындатады. Сондықтан, нығметтер көбінесе нәпсілік қалауларды азғындатса, ал басқа түскен қиыншылықтар мен сынақтар әлсіздікті ұғындырып, нәпсінің түзелуіне себепші болады.

Раушан гүл тікенге төзудің нәтижесінде хош иісті болды.

Тағамдар қаншалықты ыстық оттың үстінде пісіріліп дәмді болса, адам да соншалықты өмірдің «қиындық пен дерт» атты ыстығында шыдамдылық, сабырлылық көрсете отырып кемелдене түседі. Құдды

раушан гүлдің тікендерге төзе отырып, бақшадағы гүлдердің падишаһына айналғаны сияқты. Раушан гүл тікендерге төзімділік танытып, барлық тікендерге үстемдік құрып, салтанат тағына отырды. Нағыз қасиет – әлемдегі иләһи құдірет нақыштарын дұрыс ұғынып, сол бойынша өмір сүру.

Дәрі дерттен басқа ешнәрсеге қажет емес.

Салих мұ’мин дәрі іспеттес. Оның ең айқын ерекшеліктерінің бірі: материалдық әрі рухани тұрғыдан ауруға шалдыққан науқас, бейшара, жалғыз, қиындыққа душар болған, аза тұтқан жандардың дерттеріне ортақтасып бөлісуі.

Бәлекеттердің көбі пайғамбарлардың бастарына түседі. Өйткені, жетілмеген, қам адамдарды жолға салудың өзі өз алдына бір бәлекет (ауыр іс еді).

Бәлекеттер әртүрлі болып келеді. Оның ең қиыны жетілмеген, қам адамдарды тура жолға салу жолында кездесетін машақаттар. Мұндай үлкен жүк ең әуелі пайғамбарлардың міндеті болғандықтан, олардың бастарына түсетін бәлекеттер басқа адамдарға қарағанда өте ауыр әрі көп болады. Осындай бәлекеттерге төзушілердің тобында пайғамбарлардан соң салих құлдар, олардан кейін ғалымдар, олардан кейін басқалары орын алады.

ДОСТЫҚ

*Достарды зиярат еткенде құр қол бару
диірменге бидайсыз барғанмен тең.*

Аллаһ Тағала құлдарына өз құзырына «қалбү сәлим» мен «қалбү мүниб», яғни Аллаһқа бағытталған жүреппен келулерін әмір етеді. Осы әмірге бағыну құлдық әдебіміздің негізін құрайды.

*Достарыңды көбейт! Өйткені, керуеннің
халқы қаншалықты көп болса, жол
торауылдаған қарақшылардың күші сон-
шалықты азаяды.*

Адам баласы өзгелерге көмек қолын созуға, оларға қамқор болуға бейім жаратылған. Сондықтан, қоғамдасып өмір сүреді. Жалғыз өмір сүру оған әл-сіздік, бақытсыздық әкеледі. Өйткені, жалғыздық тек Аллаһқа ғана тән. Құлдардың бастарына келетін қатерлерге қарсы өздерін қорғай алуларының жалғыз жолы – салих мұминдерден құралған топтың арасынан орын алу. Өйткені, Аллаһ Тағала жүректі қорғау үшін «**..шыншылдармен бірге болыңдар!**» (Тәубе сүресі, 119 аят) деп әмір еткен. Бұл ақиқат халық арасында былайша мақалға айналған: «Отарынан айрылған қой қасқырға жем болады». Бұл адам баласының жалғыз қалған кезде қауіп-қатерге анағұрлым көп тап болатынын аңғартады.

Құс тек өз тобымен ғана бірге ұшады.

Адам баласы өз иманы мен өз амалына сай келетін, өзіне ұқсас адамдардың арасында тыныштық табады.

Іздегеніне қол жеткізеді. Өзінің әлеміне жат адамдармен бір жерде өмір сүру адасушылыққа себеп болады. Құстардың да өз тобымен ұшуы табиғи бейімділіктің көрінісі болса керек.

Достарыңызды жиі-жиі іздеңіздер. Өйткені, көптен бері аяқ баспаған жолдарды тікен басып кетеді.

Достықты бастау оңай. Оны әріқарай жалғастыру қиын. Сондықтан, дос болып қалу дос болудан анағұрлым қиын. Өйткені, достық ілгерлеген сайын көңілдер тез бұзылуға бейім келеді. Сондықтан да, жиі-жиі зиярат ету, сыйлықтар тарту ету арқылы достықты жаңалап отыру қажет. Шынайы достық қиын сәттерде, қол ұшын беру қажет болған жағдайларда белгілі болады. Қиямет күні, яғни Аллаһтың көлеңкесінен басқа ешқандай көлеңке болмайтын күні арштың көлеңкесін паналайтын жеті топ адамның бірі де Аллаһ разылығы үшін бір-бірімен дос болғандар.

Жақсы досы бар адамға айнаның қажеті жоқ.

Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм бір хадисінде «*Мұ’мин – мұ’миннің айнасы*» (Әбу Дәуіт, Әдеп, 49/4918) деген. Мұның мағынасы достық сезімімен қараған кісіден өзіңнің шағылысыңды көресің деген сөз. Негізінде, адам баласы жаратылысынан эгоист болғандықтан, өзіне ұқсағандарды

жақсы көреді. Сүйіспеншілік қаншалықты күшті болса, ұқсастық та соншалықты күшті болады.

***Мінезі нашар адамдарға опагерлік та-
нытса, олардан келетін жапа арта
түседі.***

Табиғаты нашар адамдармен әрдайым байланыс құру олардан туындайтын жамандықтар мен қиыншылықтардың көбеюіне себеп болады. Мұндай адамдармен жолығуға мәжбүр болған жағдайда байланысты барынша қысқартқан жөн. Олай болмаған жағдайда, орынсыз қиыншылыққа тап боласың.

***Денсаулығың барда, дүние мүлкің түгел
кезде сенімен бәрі дос. Басыңа бір дерт
түскенде Аллаһтан басқа ешқандай дос
таба алмайсың.***

Адамдардың көбі сенімен ел аман, жұрт тынышта дос болады. Қуанышты күндерінді сенімен бөлісіп жаныңда жүреді. Бір қызығы, сол досың басыңа бір іс түскенде маңайыңа да жуымайды. Мұндай адамдар дос емес. Олар өз бастарының пайдасын ғана ойлайтындар. Шынайы дос – қуанышта да, қайғыда да шын ниетімен жаныңнан табыла білген кісі.

ДҮНИЕ

***Дүние дегеніміз не? Ол – Аллаһты
ұмыту.***

Арифтер (Аллаһты шынайы танып-білуші жандар) дүниені «Аллаһты ұмытуға себеп болатын кез-келген нәрсе» деп танымдаған. Аллаһты ұмытқан кісі күннің алдында көздерін саусақтарымен жапқан кісіге ұқсайды. Ол саусақтарын көздерінен алмайынша ешнәрсе көре алмайды. Ешқандай ақиқаттың парқына да бара алмайды. Алайда, ғапылдық перделерін түріп, саусақтарын көздерінен алған кісілер иләһи құдірет нақыштарына назар салып, Аллаһтың ұлылығы мен теңдессіз өнерінің куәсі болады. Жандүниелері иләһи нәрге толады.

Кімде қандай да бір сұлулық болса, оның өзіне қарызға берілгендігін ұмытпасын.

Өмірде бізге берілген барлық нәрсе өлім алдында бізден қайтарылып алынады. Дүние-мүлік, сұлулық, күш-қуат, яғни бәрі-бәрі. Олай болса, мына сынақ әлемінде біздің меншігімізге өткен барлық дүние қияметте есебі сұралатын аманат дүниелер. Сондықтан, меншігіміздегі дүниелеріміз бізді «менікі-менікі» деген сараңдыққа итермелеп, мәңгілік өміріміздің құрдымға кетуіне себеп болмауы тиіс. Дүние нығметтерінің алма-кезек кісіден кісіге ауысып отыратындығын да ұмытпауымыз керек.

Дүние магнит секілді барлық сабандарды өзіне тартып алады. Тек өзегі кұшті бидай ғана оның тартылысынан өзін құтқарып қалады.

Әрбір нәрсенің ықпал ету күші онымен бірдей қасиетке ие болғандарда немесе маңайындағыларда іске асады. Мысалы, ішкі жандүниесі арзымайтын нәрселерге бейім адамды мына дүние өзіне оп-оңай құл етеді. Бірақ, жандүниесі руханиятқа қанат қаққандарға ешқандай әсер ете алмайды. Өлексе тек иттің ғана төбетін ашады, ал, бұлбұлдыкін әсте аша алмайды.

Дүниенің нәпсіге ұнамды, дүниелік қалауларды қоздыратын көптеген айла-әдістері бар. Соларға алданып, мәңгілік дүниенің бақытына қол жеткізе алмау, әрине орны толмас өкініш.

Аллаһтың (осы сынақ әлеміндегі) тұзағы – дүниелік мал-мүлік. Мал-мүлік бізді буына масайратып, алдайды. Сол себепті, мал-мүлікке жаны құмар адамдардың көкірек көзі көр соқыр болып келеді. Өйткені, олар балшықтағы ащы әрі тұзды суды ішеді.

Адам баласы өз қажеттіліктерінің тұтқыны. Осы тұрғыдан пісіп-жетілмеген көңілдерді мал-мүлік өзіне оп-оңай тұтқын етеді. Демек, қажеттілікті нағыз қамтамасыз ететін дүниелік мал-мүлік емес, Ұлы Аллаһ. Дүниелік мал-мүліктің буына жаны масайрап, бұл шындықты көре алмағандар мәңгілік соқырға айналады. Аллаһ Тағала былай деп бұйырады:

«Сол кезде: (пенделер) “Раббым! Мені неге соқыр етіп тірілттің. Мен көретін адам едім ғой!” дейді». (Таһа сүресі, 125 аят)

Мұндай соқырлардың жағдайлары мәңгілік мақұрым қалу. Осындай жағдайға түспес үшін осы дүниеде жүргенде бүкіл қажеттіліктердің бірден-бір есігін жақсы біліп, сол есіктің табалдырығына тәсілім болу аса зәрулік жағдай. Ол есік – Аллаһқа бойсұну және инфәқ (дүние-мүлкін қайырға жұмсау) есігі. Әйтпегенде, жоғарыдағы аятта айтылғандай, дүниелік мал-мүліклайығында жұмсалмаса, қажеттіліктерімізді өтейтін нығмет емес, бізді мәңгілік қажеттілікке душар қылатын бір пәлекетке айналады.

ӘДЕП

Біліп қой! Әдеп – әрбір көргенсіздің әдепсіздігіне сабырлық пен төзімділік таныта білу.

Нағыз әдеп – әдепсіздердің арасында әдеп пен Ислами мінез-құлықты сақтай білу. Дәл бір алтын сияқты. Өйткені, алтынды басқа металдардан оқшаулап тұрған ерекшелігі оның балшық ішінде де өзін сақтай білуінде. Сондықтан, сопылар мектебінде ең әуелгі тәлім – «Әдеп, я Hu» (О, Құдайым! Әдептілік сыйлағайсың) болған.

ӨЗГЕРІС ЗАҢЫ

Дүниеде мәңгілік жаз болып, бау-бақшаға үнемі күннің ыстығы түссе, жердің құнарлылығын біржолата жойып жіберер еді.

Дүние қарама-қайшылықтардан құралады. Бұл қарама-қайшылықтардың арасында да әрдайым бір

кезекшілік пен өзгерістер болып тұрады. Ғаламды Аллаһтың қалауы бойынша жалғастырып отыратын айнымас заңдылықтардың бірі де осы. Егер маусымдар болмағанда табиғат тозып, адамдар да өмір сүруден безер еді. Өзгеріс заңы жандану мен сергектіктің көзі. Адам баласының табиғаты да осыған мұқтаж.

КӨҢІЛ

Ешбір қол көңілден жасырып іс жасай алмайды.

Адамды бір іске итермелейтін оның сезімдері. Жасаған әрекеттеріміз ішкі дүниеміздің шағылысы болып табылады. Яғни, әрбір іс-әрекет ойлау мен сезімнің арнасында пайда болады. Сондықтан, кез-келген адамның іс-әрекеті мен ой-сезім әлемінің арасында тығыз байланыс бар.

Кеудесінде жаны жоқ тәннің топырақтан еш айырмашылығы жоқ.

Топырақтан жаратылған тәннің сұлу бір адам болуына негіз болатын және оны қадірлі ететін сыр – ондағы жан (рух). Сол секілді, сұлулық атаулының ішінде сондай сұлу жан болғанда ғана ол қадірлі болмақ. Олай болмаған жағдайда, бәрі де мағынасыз. Жан (рух) деген – ықылас пен шынайылық. Адамда рухани қасиеттер болмаса, ол бір жүрген өлік қана.

КҮНӘ МЕН ТӘУБЕ

Іштегі кірді су емес, тек көз жасы ғана тазалай алады.

Кешірімнің көрінісі – көздегі тамшылар.

Аллаһқа деген қорқыныштан төгілген көз жасы рухты тазалайтын эликсир (дәрі, ем) іспеттес. Рухани тұрғыдан тазалану үшін одан артық әсер ететін нәрсе жоқ. Өйткені, шынайы бір жас тамшысы – Аллаһтың рақымдылығын оятатын ең мықты әсер етуші күш. Бұл жайында Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм былай деген:

«Аллаһқа деген қорқыныштан көз жасын төккен кісі сауылған сұт желінге қайта кірмейінше тозаққа түспейді». (Термези, Зүһд, 9)

Хазіреті Мәуләнә көз жасын былай деп суреттейді:

«Балауыз шам жылап көз жасын төккен сайын одан әрі жарқырай түседі. Ағаштың бұтағы да жылаған бұлттың берекетімен және күннің шуағымен бүршік жарып, жайқалады. Яғни, жемістің пісіп жетілуі үшін күннің шуағы мен су қажет».

«Дәл солар сияқты тәубенің қабыл болуы үшін бұлт пен найзағай, яғни көз жасы мен көңілдің күюі қажет».

«Егер көңіл найзағайы шағылып, көз бұлты жаңбыр жаудырмаса, нәпсінің өкпе оты мен күнә алаулары қалай сөнеді? Иләһи нұрдың жарығы көңілде қалай

көрініс табады? Рухани бұлақтар қалай тасып ағады? Жаңбыр жаумаса, гүл бақшасы көкорай шалғынға қайтіп сыр ақтарады? Қоғажай шегіргүл мен ақжұпар ақтамақ гүл қайтіп бір-бірімен үйлесім табады?»

«Табиғатты жөніне қоя бер, айқай салып жыласын. Мына топырақтар судан айрылса, шөлге айналады. Өзендер мен жылгалардан жырақта қалып қойған сулар да сарғайып сасиды, лайланады».

«Жәннәт сияқты жап-жасыл бау-бақшалар сусыз қалса, сарғайып солады. Жапырақтары қурап төгіледі. Бейнебір аурудың ошағына айналады. (Адамдар да дәл солай...)».

ӘЛІНДІ БІЛ

Кез-келген қанат теңізді аса алмайды.

Әрбір адам өзінің шама-шарқын, әлін білуі тиіс. Өйткені, Аллаһ Тағаланың барлық жаратылғандарға берген күші шектеулі. Сондықтан, иманның алты шартына тағы бір шарт қосу қажет болса, ол – өзінің әлін білу болмақ, деген екен. «Әлін бідмеген әлек» деген сөз де бұл ақиқатты жаңғыртады.

Темір ұсталығынан хабары жоқ кісі темір балқытатын қазанға жақындайтын болса, сақал-мұртын күйдіріп алады.

Адам жасап жатқан ісінен хабары жоқ, тәжірибесіз болса, айналасын, үсті-басын былғайды. Өйткені,

өнер мен жұмыста табысты болу үлкен бір шеберлікті қажет етеді. Шебердің шеберлігі жасаған ісінен білінеді. Егер бұл құлшылық немесе мәңгілік саудасаттық ісі болса, оның маңыздылығы одан да арта түспек. Өйткені, құлшылық Аллаһқа деген сезіміміз бен мәмілеміздің деңгейіне қарай жақсара түседі. Ол жүректі тазалау мен нәпсіні тәрбиелеу арқылы іске аспақ. Жетілмеген адам өзі сияқты адамдардың алдында жүргізушіліктің өзін дұрыс орындай алмай тұрып, толық жетілместен Аллаһқа лайықты түрде құлшылық жасауы мүмкін бе? Құлшылық жолында кездесетін қатерлерге қарсы тұра ала ма? Шайтан мен нәпсінің тұзақтарынан сақтана ала ма? Жоқ! Ол оны сезбей де қалады. Өйткені, өзін нәпсілік иірімдерден құтқармаған кісі әр уақыт шайтан мен нәпсінің қауіп-қатерімен бетпе-бет келіп жүреді деген сөз. Өйткені, ол тәжірибесіз әрі қамсыз. Өзін құртып жіберетін қауіп-қатердің парқын білмейді де. Ақырында рухын жаралайды.

Әлі қанаты қатаймаған құс ұшуға талпынса, жыртқыш аңдардың жемігі болады.

Кез-келген іс-әрекет пен кемелдену жетіліп, дамуды қажет етеді. Жан-жақты жетіліп, кемелденбей тұрып алаңға атылып шығудың соңы сөзсіз сәтсіздікпен аяқталады. Дәл ұшуды үйренбей тұрып ұясын тастап кеткен құс сияқты...

АЛЛАҒТЫҢ ДОСТАРЫ

*Аллаһтың уәли (дос) құлымен дос болу
патшаның басындағы тәжі болудан
анағұрлым артық.*

Жаһан патшасы Явуз Сұлтан Сәлим хан былай деген екен:

*Әлемнің патшасы болу бос әурешіл соғыс екен,
Бір уәлиге шәкірт болу бәрінен де артық екен.*

Патшаның басындағы тәждей, оған жақын дос болу патшаның салтанаты сияқты өткінші. Ал, Аллаһтың уәли құлымен дос болудың салтанаты болса, ол мәңгілік. Өйткені, уәли құлдың иесі Аллаһ Тағала және бұл достықтың берекеті шексіз бақыт пен салтанаттың көрінісі болып табылады.

Аллаһтың уәли құлымен дос болған кісі сол бағытта әрдайым алға қарай ілгерілеп отырады. Осы жолда қол жеткізген барлық нәрсе өткінші дүниелермен салыстыруға келмейтіндей дәрежеде құнды әрі бағалы болмақ. Сондай-ақ, Османлық мемлекетінің патшаларынан І Ахмет ханды насихатымен қайта жандандыра түскен және оны нағыз сұлтан еткен Әзиз Махмуд Һұдайымен арасындағы достық еді.

*Құлақтың естігендері мінезді өзгертеді,
көздің ап-айқын көргендері адамның
өзегін өзгертеді.*

Көру арқылы қол жеткізген ілімді айнәл-яқин, яғни көру арқылы аян болған білім дейді. Ал, есту арқылы қол жеткізген ілімді илмәл-яқин, яғни тек оқып-есту арқылы аян болған білім дейді. Сондықтан көрген нәрсенің әсері естіген нәрселерге қарағанда анағұрлым күштірек болады. Адамды естігендерінен гөрі көргендері көбірек өзгертеді. Сол себептен, Аллаһ Тағала көзіміздің де, өзіміздің де шыншылдардың шағылысуына арна болуы үшін: **«Ей, иман келтіргендер! Шыншылдармен бірге болыңдар!»** (Тәубе сүресі, 119 аят) деп бұйырған.

***Өзен мен жсырада еш құрғақ топырақ
бола ма?!***

Ізгі құлдардың өзен іспеттес көңілдерінде ешқандай да дөрекілік, көргенсіздік, берекесіздік, құрғақтық болмайды. Олар – әрдайым рухани нәрдің таусылмас бұлағы.

Иттің аузы тигенімен теңіз ластанбайды.

Кішкентай сулар ең ұсақ кір нәрсенің өзінен ластанады. Алайда, дария сияқты ұшы-қиыры жоқ суларды иттердің еріндері әсте ластап, былғай алмас. Өйткені, дариялар өздеріне араласқан кірмен лайланбайды, керісінше ол кірлерді өзінің тазалығымен жойып жібереді. Міне, Аллаһтың ізгі құлдары да осындай дариялар сияқты. Оларға надан адамдардың жасаған дөрекіліктері, тигізген тілдері мен жапқан кінәлары

өсте зиян келтірмейді. Осыған мына бір оқиға тамаша мысал бола алады:

Бір күні Сұлтан Ахмет хан өте жақсы көретін ұстазы Хазіреті Һұдайыға бағалы бір сыйлық жібереді. Бірақ, Хазіреті Һұдайы мемлекет қызметіндегі адамдардан сыйлық алудың үйреншікті жағдайға айналмауы үшін сыйды қабыл алмайды. Кейін Сұлтан Ахмет ол сыйлықты өз қазынасынан шығарып қойған соң, оны сол кезеңнің атақты ғалымдарының бірі Хазіреті Абдүлмәжит Сивасиға тарту етеді. Оның сыйлықты қабыл алуына орай Сұлтан Ахмет бір кездесуінде Хазіреті Абдүлмәжит Сивасиға:

«Тақсыр! Мен бұл сыйлықты әуелі Хазіреті Һұдайыға жіберген болатынмын. Алайда, ол кісі қабыл алмады. Бірақ, сіз сыйлықты қабыл еттіңіз» дейді.

Әңгіменің жайын түсінген Хазіреті Сиваси:

«Сұлтаным! Хазіреті Һұдайы бейнебір феникс құсы сияқты, ластық пен өлексеге мән бере қоймас!» дейді.

Бұл жауапқа көңілі толған Сұлтан арада бірнеше күн өткеннен соң Хазіреті Һұдайыға келеді. Оған:

«Ұстазым! Сіз қабыл алмаған сыйлықты Хазіреті Абдүлмәжит Сиваси қабыл алды» дейді.

Хазіреті Һұдайы күлімсіреп:

«Сұлтаным! Хазіреті Абдүлмәжит дария сынды адам. Үлкен дарияға бір тамшы мәсиуә (Аллаһтан өзге барлық нәрсе) кірінің түсуі оның тазалығы мен тұнықтығына зарар келтіре қоймас», дейді.

Судың жүздеген қасиеттерінің бірі ластанған нәрселерді бойына қабыл алып, кірлерін тазалауы.

Нағыз көміл адам мөп-мөлдір су сияқты болуы қажет. Су қалай кез-келген кірді тазартатын болса, көміл адам да алдындағы кісінің қателіктеріне көңіл бөлмей, оны жаман қылықтарынан арылта білуі қажет. Ол үшін тура жолға мұқтаж кісінің рухына бойлай енетін бір тамыр табу тиіс.

Сен пендеуі мінез-құлықтан құтылған (нәпсілік иірімдерді ауыздақтаған) кезінде ғана сырлар әлемі саған есігін айқара ашады.

Нәпсілік мінездер тұрғысынан өлік халіне түскендер рухани тұрғыдан тірілген болып табылады. Мұндай жағдайда олар тәндерінің фәни болуымен өткінші емес, керісінше мәңгілік өмір сүреді. Сөздерімен, еңбектерімен және арттарынан қалған ғибратты дүниелерімен әрдайым жақсылық пен қайырымдылықтың бастауы болады.

Қарға бақта құзғынша қарқылдайды. Алайда, бұлбұл құзғынның қарқылына бола әсем үнін өшіре ме екен?!

Қарғаның қарқылы бұлбұлды ренжітіп, үндерін өшіретін болса да, бұлбұл хикметтен айрылып қалмау үшін үнсіздік сақтайды. Сонымен қатар ақиқат пен

туралықты сайрау тұрғысында бұлбұл қарғаның алдында әсем үндерін өшірмейді. Яғни, ақиқат жолында жүргендер залымдардан әсте қорықпайды. Олар «Раббым – Аллаһ» дей отырып, айыптағандардың сөзіне, жаман пиғылды адамдардың қара ниет әрекеттеріне көңіл бөлместен, қызметтерін жалғастыра береді. Хазіреті Хасан Басри залым Хажжаждың алдында туралықты айтуын тоқтатпаған, ақиқатты жеткізу қызметін әрі қарай жалғастыра түскен.

Жол көрсетушің әрекет етпейінше, сен де әрекет етпе! Бассыз әрекет еткен құйрық болады.

Исламда үш кісі жолға шықса араларынан біреуін әмір тағайындаулары сүннет болып табылады. Өйткені, бір басшыға бағынбастан орындалған әрекеттердің соңы анархияға, яғни жүгенсіздікке алып барады. Кейін оны жою қиынға соғады.

Аллаһпен бірге болғысы келетін жандар уәли құлдардың жанында отырсын. Уәли құлдардың жанынан айрылсаң, құрыдың деген сөз. Өйткені, сен дәрменсіз, әлсіз, зағип бір құлсың. Шүкір ету – қабақ тыржиту болса, сірә сірке суынан көп шүкір етуші болмас.

Уәлилер – Аллаһ Тағалаға ең жақын құлдар. Олардың қасында жүретін жандар Аллаһпен бірге болу сырына бөленеді. Алайда, уәли құлдармен бірге

болуды тәрк етушілер, көп нәрседен құр қалады. Сондай-ақ, шүкіршіліктің белгісі – разы болу. Егер қабат түйюлі болса, яғни разылық болмаса, шүкіршілік бар деп айту жөн болмас.

Адам баласы Аллаһпен бірге болу және шүкір ету сынды рухани күш-қуат алуға әрдайым мұқтаж. Бірақ, бұларды нағыз мамандарының жанында ғана алу мүмкін. Өйткені, ардақты сахабалар Хазіреті Пайғамбар саллаллаһу аләйһи уә сәлләмнан алған рухани күш-қуаттың арқасында сахаба болды. Сонымен қатар, олардың бойларында рухани жақындық пайда болды. Сондықтан да, олар әрбір әрекеттерін тек Аллаһтың разылығына бөленуге бағыттаған.

Жүріс-тұрысы арқылы насихат беруші сөзбен насихат айтушыдан ана-құрлым жақсырақ.

Адам баласы тамаша мінез-құлыққа ие жоғары тұлғалы кісілерге құрмет етеді. Сондай кісілердің ізімен жүреді. Өйткені, нағыз тұлғалы кісінің жүріс-тұрысы мен іс-әрекетінен туындаған аз ғана бір насихаттың өзі әсер ету тұрғысынан ең мағыналы сөздерден де күштірек.

Тұқым топыраққа егілген соң, оны өлді деуге бола ма?

Құнарлы топыраққа егілген тұқым үшін өкінуге болмайды. Өйткені, ол өсіп-өнеді. Тура жолда жүргендіктен, тіпті бұл жолда бірқатар сынақтар мен

қиындықтарға тап болған кісілерге кейбіреулер «зая кетті, обал болды» деген сыңай танытады. Алайда, ондайларға обал болған емес, «Аллаһ жолының салдаты, ер-азаматы» деген атақ беру керек. Зая кету – пайдасыз күш-қуат сарып ету немесе мүмкіншілікті қажетсіз жерге жұмсау деген сөз. Ниет түзу болса және пайдалы нәтиже шықса, қанша қиыншылықтарға тап болса да, ол зая жіберіп деп есептелмейді. Бұл келешек үшін қайта тірілу болмақ. Хазіреті Әбу Бәкір бүкіл жиған-тергенін Аллаһ жолында тынбай жұмсағанымен, ол ешуақытта кедей болып қалған жоқ. Керісінше, ол оның үстіне Аллаһтың разылығына бөлену деген дәулетке қол жеткізіп, мәңгіліктің теңізіне самғады. Соңғыларға үлгі болып та қалды.

Хазіреті Мәүләнә жомарттық қасиеті мен сараңдық деген бөлекетті былайша түсіндіреді:

«Жомарттық жәннәттағы сауыр ағашының бұтағы іспеттес. Сол бұтақты уысынан шығарып алғанға қандай обал! Егінші егін егерде әуелі қамбаны босатады. Сосын барып оның өнімі бұрынғысынан да молая түседі. Алайда, тұқымын қамбада тығып отырған кісі болса, оны тышқандарға жем қылады».

«Сұлу жандар жарқыраған айна іздесе, жомарттықта кедей, әлсіз жандарды талап етеді. Сұлулардың жүздері айнада әдемі болып көрінеді, қайырымдылық пен жомарттықтың сұлулықтары да кедей және әлсіз жандармен бірге ортаға шығады».

«Пақырлық салдарынан қиын жағдайға душар болған жандар іші түтінге толған ұй іспеттес. Сен

сол жандардың дерттеріне көмек қолын соза отырып, тұтін толған үйден бір терезе аш! Тұтіндері сыртқа шығып, ауасы тазарсын. Сөйтіп, сенің жүрегің жұмсарып, рухың асқақтасын».

Кез-келген жаратылыстың күш-қуат көзіне немесе азық болатын бір мүмкіншілікке ие болуы сырт көзге қалай көрінсе де, ол ешуақытта өлім емес, керісінше мәңгілікке тірілу, жандану болып табылады. Тіпті, бір тамшы су теңіз суына қосылса, оның күш-қуаты одан әрі арта түседі. Сол сияқты рухы асқақ жандар тәндерін құрбан ету арқылы мәңгілікке қадам басса, бұл да өлім емес, керісінше тірілу, жандану болмақ.

АҚИҚАТТЫ КӨРУ

Жарқанаттың көзі күннің жарығын да көре алмайды.

Жарқанаттар шамның жарығы былай тұрсын, күн жарығының өзін де көре алмайды. Сол сияқты егер адам баласы ғапыл болса, кейбір нәрселердің ақ-қарасын білу былай тұрсын, тіпті өзін жоқтан бар етіп өмір сыйлаған Жаратушысы Аллаһтың бар екенінен хабарсыз болады. Адам баласы үшін бұдан асқан қасірет болмас. Мұндай адамдарға Аллаһтың бар екеніне дәлел болатын сан жетпес айғақ келтірілсе де, ешнәрсе естімейтін тас керең, ешнәрсе көрмейтін көр соқыр секілді үнсіз, әрекетсіз қалады. Алайда, бұл ғалам бастан-аяқ Аллаһтың ұлылығы мен құдіретіне

дәлел боларлықтай құпия-сырлар мен таңғажайып хикметтерге толы. Осы орайда арифтердің бірі былай деген екен, соған назар аударалық:

«Бұл жаһан ақыл-есі дұрыс жандар үшін «сәйрү бөдайығ» (яғни иләһи шеберліктің баламасыз сұлулықтарын ғибрат көзімен тамашалау), ал, ақымақтар үшін қарын тойдыру мен құмарлық қандыру ғана».

Соқырдың өзі күннің шыққанын оның ыстығынан ғана ұғады.

Әлсіз екендігіміз өз алдына бөлек мәселе. Ал, түсіну, ұғыну өз алдына бөлек мәселе. Көкірегі ояу адам соқыр да болса, күннің шыққанын оның ыстығы арқылы біледі. Яғни, барлық болмыс атаулыны көзімізбен көруіміз мүмкін болмағанымен оларды сезуіміз әбден мүмкін. Құдды ақыл мен рухымызды көрмесек те сезіп, бар екеніне сенетініміз сияқты. Бүкіл ақиқат пен сырларды ұғыну тұрғысында да осындай пікірде болуымыз қажет. Олай болмаған жағдайда, тек түсіну мен ұғыну қабілеті күшті адамдар ғана жауапқа тартылуы тиіс болар еді. Алайда, Аллаһ алдында жауапты болу шарттарының бірі балиғат жасына толу, екіншісі ақылды болу. Бұл барлық жан иесіне ортақ іс.

АДАЛ ТАБЫС

Адал табыспен алынған ас адамды нұрландырып, кәмілдігін арттырады.

Жұтқыншақтан өтетін әрбір жұтым астың сезімдерге тікелей тигізер әсері бар. Қазіргі таңда азықтың адамның мінез-құлқына әсер ететіндігі ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Сондықтан да, ұлы дініміз дүниежүзінде алғаш болып азық-түлік тәртібін қалыптастырып, халал мен харам өлшемдерін белгілеген. Халал өлшемдерге бағынған кісі тәнін кірлерден сақтап, ғибадаттарын ғапылдық пен икемсіздіктен құтқарады. Сонымен қатар, Аллаһ Тағалаға бойсұнған болып, ерекше бір кәмілдікке қол жеткізеді. Абыройы жоғарлайды.

Харам азықтар жүректерді қарайтып, дұғалардың қабыл болуына кедергі болады. Адал ырзықтың әсері «исми ағзам» дұғасының әсеріндей.

ЫҚЫЛАС ЖӘНЕ ҒИБАДАТ

Ғибадаттың жеміс беруі үшін шынайы ықылас, ал тұқымның ағаш болып өсуі үшін іші бүтін болу қажет.

Қандай да бір істі тек жақсы орындау жеткіліксіз. Оны жақсы орындаумен қатар шынайы ниет пен шын ықыластың болуы да қажет. Міне, сонда ғана көзделген мақсатқа қол жеткізу мүмкін болмақ. Яғни, кез-келген істі орындағанда шынайылық пен ықыластың болуы шарт. Тіпті ол басты шарт!

Ғибадаттан алынатын сауаптар орындаушының ықыласына қарай өлшенеді. Ықыластыз орындалған ғибадат іші шірік тұқым іспеттес. Өкінішке орай, сырты бүтін, іші түтін.

ІЛІМ-ИРФАН

(парасаттылық, көрегендік)

Адамды дамытатын құрал – ІЛІМ. Ілім әсер етуші, адамды (яғни оның дүние танымын, мінез-құлқын, іс-әрекеттерін) өзгертуші күш болуы қажет. Ол жай сөз бен тілде ғана қалып қоймауы тиіс.

Ілім нығмет әрі бәлекет. Егер ілім ирфанға (парасаттылыққа) айналып, ішкі жандүниемізді кемелдендіріп, нәрлендірсе, онда ол нығмет болып табылады. Ал, нәпсілік иірімдерді қоздырып, мақтаншақтыққа, тәкаппарлыққа итермелесе, басқа төнген нағыз бәлекет болмақ. Сондықтан да, ілімнің ирфанға айналуы зәру іс. Олай болмаған жағдайда, кез-келген ілімді меңгеру жүк тасумен бірдей. Адамның бойына сіңіп, оның тұлғалығын қалыптастырмайтын ілімдер ирфанға айнала алмайды. Сол себепті, Хазіреті Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм Аллаһ Тағалаға әрдайым:

«...Аллаһым! Пайда бермейтін ілімнен, қорықпайтын жүректен, тоймайтын нәпсіден, қабыл болмайтын дұғадан бір Өзіңе сыйынамын» (Мүслим, Зікір, 73. Нәсәий, Истиазә, 13, 65) - деп дұға ететін.

Ілімнің осындай сырларынан ғапыл қалған және өз пайдасын өзгелерден жоғары ұстайтын заңгердің ақиқат пен әділдікті орнату орнына жазықсыз жандарды қанайтын рақымсыз залымға айналуы ғажап емес.

Жақсы ағаштан бағы жанған бұтақ шығады.

Бұтақтар ағаштың сапасына қарай өседі. Жақсы ағаштан жақсы бұтақ, нашар ағаштан нашар бұтақ өседі. Бағы зор бұтақ болу үшін жақсы әрі тамырын тереңге жайған, құртсыз ағаштың бұтағы болу қажет. Егер, нашар ағашқа қабілеті зор кісіні бұтақ қылуға тырыссаңыз, оның барлық қабілеті босқа кетеді. Жалпы әр қырынан мықты ағаштың ең жіңішке бұтақтарының өзі жанды әрі қуатты болады.

Сөздің қысқасы, әрбір шәкірттің өсіп-жетілуі ұстаздың ұстаздық деңгейіне байланысты. Атына заты сай келетін ұлағатты ұстаздар өсірген «бұтақтардың» бағы өте зор.

Тәрбиеші өз мамандығын жете меңгерген болса, оның қол астынан өткен адамдар да кемелденіп, жетіледі. Өйткені, қандай да бір туындының сапасы оны жарыққа шығарған кісінің шеберлігімен тікелей байланысты.

Бала алманы көрмей тұрып, сасыған пиязды қолынан тастай ма?

Қарапайым немесе жаман бір нәрсені жою, яки өзгерту үшін оның орнына одан жақсы нәрсені әкелу, ауыстыру шарт. Яғни, көркемнің тартылысы алдындағысын қайткенде де өзіне тартуға тиіс. Жәnnәт болмай жәһәннәмнан сақтандыру мүмкін емесі сияқты, тыйым салынуы қажет нәрселер жайында да орын-

далуы тиіс жақсы амалдарды айқындап көрсетпей, ешқандай нәтиже шықпайды. Өйткені, адам баласының қолындағысынан да қымбат дүниеге қол жеткізетін мүмкіншілік тумаынша, қолындағысынан айырылғысы келмейді.

***Қаламың желден, қағазың судан болса,
не жазсаң да лезде жоқ болады.***

Жасалған істерді мәңгілік ететін оған жұмсалған күш пен еңбек емес, қолданылған өміршең әрі шыдамды заттар мен материалдар. Өзегін күйе жеген тақтайлардан тұрғызылған үй қаншалықты еңбек сарып етілсе де, аз ғана уақытқа шыдайды. Керісінше, аз ғана күш жұмсалып тастан, мықты салынған үй ұзақ уақытқа шыдайтын болады. Сол сияқты, адам баласы өмірін бос, фәнилік, өткінші дүниелермен өткізсе, соңында қолында ештеңе қалмайды. Қарұн сияқты шіріген бай болса да, өлім есігін қаққан кезде бүкіл дүниесі бір сәтте ғайып болады. Бәрінен құр алақан қалады.

***Көп сөзді мақсатын түсіндіре алмаған
кісі сөйлейді.***

Бір мәселені жақсы білетін адам оны қысқаша түсіндіруде өте шебер де қабілетті келеді. Ал, аз білетін адамның түсіндіргені лайланған су сияқты бұлыңғыр болады. Мұндай адамдар ұзақ әрі түсініксіз сөйлейді.

Оқыған өз ақылының шеңберінде ғана түсінеді.

Бір сөзді тыңдаған немесе бір кітап оқыған кісі одан тек өз қабілеті шеңберінде ғана пайдалана алады. Ақылы таяз болса, ең құнды кітапты оқығаннан не пайда?! Қабы үш граммдық ақылдың мұхит жағасында болғанымен, оған тонналап су сыюы мүмкін бе? Құмырсқаның жұтымы мен пілдің жұтымының арасында қаншалықты айырмашылық болса, ақыл мен түсіну түйсіктерінің ғаламдағы илаһи сырлардан алатын үлестерінде де соншалықты айырмашылық бар. Құдды ізгілер мен пасықтардың ахиретте алатын үлестеріндегі айырмашылық сияқты.

ИМАН

Иман ағаш іспетті, ал оның тамыры – уәдеде тұру.

Тамырынан айрылған ағаш тіршілігін тоқтатып құрайтыны сияқты, уәдесінде тұрмаған адамның иманы да нәр алатын негізінен айрылады. Өйткені, иман уәдеде тұруды талап етеді. Аллаһ Тағала Құран Кәрімде уәдеде тұрмағандықтан жүректеріне мөр басылған кәпірлердің ерекшеліктері жайлы:

«Олардың көбінен уәдеге беріктік көрмедік. Әрі олардың көбін пасық ретінде көрдік» (А'раф сүресі, 102 аят) - деген.

АДАМНЫҢ АҚИҚАТЫ

Адам орманға ұқсайды. Орманда көптеген доңыз, қасқыр, жыртқыш әрі жуас мінезді неше түрлі аңдар кездеседі. Міне, дәл сол секілді адам баласының ішінде де ұнамды әрі ұнамсыз алуан түрлі қасиеттер болады.

Адам баласының бойында жағымды-жағымсыз, ұнамды-ұнамсыз сипаттардың барлығы дерлік табылады. Өйткені, қамшының сабындай ғана жалған дүниедегі сынақ осыны талап етеді. Дегенмен, осы бір сынақтан сүрінбей өту үшін бойдағы жағымсыз қылықтармен үздіксіз күресіп, жақсы қасиеттерді үстем қылу керек. Аллаһ Тағала Құран Кәрімде бұл жайлы:

«...Нәпсімен және оған бірнеше қабілеттер беріп, жақсылығы мен жамандығын аян Етушімен серт! Нәпсісін жамандықтардан пәк тұтқан (заттық рухани кірлерден тазартқан) сөзсіз құтылды. Ал, оны жамандықтарға көмген әлбетте зиянға ұшырады» дейді. (Шәмс сүресі, 7-10 аяттар)

Аллаһтың сынағынан сүрінбей өтіп, Оның разылығына бөленудің жолы ең алдымен адамның өзін тануынан басталады. Ішіндегі улы жыландай ысылдаған нәпсінің дауысын естімейтін адам сол жыланның азуына өзі түсіп, құрдымға кетеді. Мына бір сөз осы шындыққа орайластырып айтылса керек:

«Өзін таныған Жаратушысын таниды». (Ажлуни,

Кәшфүл-Хафа, II, 361)

***Адамның ішкі сезімі оның өңіне шағылы-
сады.***

Адам баласының ішкі сезімдерін сыртқа білдірмей жасырып жүруі мүмкін емес. Қалай дегенде де оның кескін-келбеті ішкі сезімдерінен хабар беріп тұрады. Мұндай сәттерді өмірден көргені мен түйгені мол парасатты жандар қалт жібермей қағып алады. Көретін көзге барлық адамның бет әлпеті олардың ішкі әлемінің көрмесі іспеттес.

***Адам баласына көзінен артық ешкім тәр-
биеші бола алмайды.***

Адамның көзі тап-таза айна іспетті. Көз өзіне көрінген нәрселердің барлығын боямасыз, сол қалпында ақыл мен көңілге жеткізіп береді. Егер оны тиімді қолданатын болсақ, оның дұрыс тәрбие берудегі ролы өте жоғары болмақ. Кейде бір ғана назар салып қараудың өзі, том-том кітаптармен парпар келіп жатады. Сондықтан көздегі көру қабілетін парасаттылықпен күшейте білу керек. Қысқасы, пендешіл әрекеттерді нәтижелі түрде іске асырудың ең маңызды шарттарының бірі нұрлы назар. Яғни дұрыс көре алу қабілетінің болуы. Үйрену мен кемелдікке жетудің бір шарты да дұрыс назар сала білу болғандықтан, көз әрбір адам үшін ең жақсы тәрбиеші әрі ұстаз болып табылады.

***Сен ешкім аузынан түсірмейтін аңыз
сөзге айнал! Өйткені, адам өзі туралы
айтылған жақсы сөздерден ғана тұрады.***

«Есек өлсе артында ер-тоқымы қалады. Ер жігіт дүниеден өтер болса, артында өнері қалады» деген ескіден қалған дана сөз бар. Сондықтан, келер ұрпақтың жадында сақталатын игі амалдар істеуге ұмтылу әрбір жанның өмірлік басты мақсаттарының бірі болып табылады. Біздер үшін Аллаһтың сүйікті құлдарының артта қалдырып кеткен қыруар істері осы жағынан таптырмас үлгі. Олар бар ғұмырын шындыққа арнап, артынан келетін ұрпақтардың аузынан түспей, жүрекке өшпес із қалдырған.

ҚЫЗМЕТІН ЖАҚСЫ АТҚАРУ

Өз міндетін толық атқармаған адамның ұжданына түскен жараға ешқандай шабра болмайды және ешқандай дәрі де шипа болмайды.

Көңіл жарасын қандайда бір сылтаумен немесе дәрі-дәрмекпен емдей алмайсың. Оның бір ғана жолы бар. Ол үшін «қап, өттеген-ай!» деп босқа өкіне берудің орнына ол жағдайды түзету үшін мойныңа түскен міндетінді толық атқару. Сондықтан да жандүниені жаралап, болмашы нәрселермен былғамай, таза күйін сақтау және солай өмір сүру, тіпті сол халде жан тапсыру әрбір мұсылманның басты міндеті болуы тиіс. Өйткені таза, дақ түспеген ар-ұждан адамның өзін-өзі дұрыс тануына мүмкіндік беріп, нағыз адамгершілік қасиеттеріне қауыштырады.

ҚАНАҒАТ және АШКӨЗДІК

*Асып-тасыған, үлде мен бұлдеге оранған
бай болсаң да, өзіңе тиістіні ғана жей
аласың. Ұшан теңізге ыдысыңды батырсаң,
ыдысыңа сыйғанын ғана аласың. Басқасы
қалады.*

Ашкөздік қандай да бір дүниенің ауқымын кеңейте алмайды. Негізі адам тойымсыздығының шегі болмағанымен, оның қабылдау деңгейінің шегі болады. Қомағайлыққа салынып түйірдей бір ыдысқа үлкен дария суы құйылса, сол ыдысқа сиған судан басқасының бәрі төгіліп ысырапқа жол ашады. Сондықтан, ең дұрысы ашкөздік сезімімен емес, өз болмысымыздағы қабылдау деңгейіне қарай әрекет жасағанымыз жөн. Бұлай болмаған жағдайда, адам баласы ашкөздік құрығына ілініп, ысырапшылыққа бой алдырады. Оның соңы да зиян-қасіреттен басқа ешнәрсеге апарып соқтырмайды.

*Судың тұбінде емін-еркін жүзіп жүретін
қаншама балықтар қомағайлықтың кесірі-
нен қармаққа ілініп, жемтікке айналады.*

Ашкөздік жүрек көзін көр қылады. Бекітеді. Тіпті, көзі ашық бола тұра, қауіпті шұңқырды көруден қалатын халге түсіреді. Яғни, әуесқойлық бақытқа емес, бәлекетке ұшыратады. Өйткені, адам баласының басына келетін бәлекеттердің көпшілігі күнделікті күйбең тіршіліктің соңына түсіп, ашкөздікке берілудің кесірінен туындап жатады.

МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПЕН ҚАБІЛЕТ

Тышқан мінездес адамдардың биі мысық болмақ.

Адамның жаны – ішкі жандүниесінің сұлтаны. Ал, ол шайтанға еріп, барша жағымсыз қылықтардың шырмауына шырмалып тышқанға айналар болса, нәпсі атты мысықтың құлы болады. Мұның соңы екі дүниенің бақытынан жүрдай қылып, қорлыққа апарып соқтырады. Міне сондықтан да, нәпсімен күресу дінімізде ең үлкен жиһад деп көрсетілген. Нәпсінің қалауларын тізгіндеп, шындықтың айдауымен жүргізу үшін Аллаһтың бұйрықтарына бойсұну қажет.

Қарғалар қарқылдай бастаса, бұлбұлдар үнсіз қалады.

Әдепсіз, дөрекі сөздер сезімтал, нәзік әрі көркем мінезді жандардың көңіліне тиеді. Бұл жайт Хазіреті Мәүләнаның Мәснәуиінде айтып өткеніндей есектің ақырына байланған киіктің жағдайы сияқты...

Соқылардың базарында айна сатпа, саңыраулардың базарында өлең айтпа.

Кіммен сөйлесіп тұрғаныңды, кімге не айтып тұрғаныңды жақсы білетін бол! Босқа басыңа іс тауып алмағайсың... Осы бір шындық тұрғысында Хазіреті Әли: «Адамдардың түсініктеріне қарай сөйлеңдер» (Бұхари, Ілім, 49) деген. Өйткені, қарсы алындағы кісінің ойлау қабілеті мен түсіну шеңбері аясында ғана көздеген пайдаға қол жеткізу мүмкін.

***Бидай егін, арпа орып алған адамды
көрдің бе?***

Әрбір іс қабілеттілікке және қаншалықты күш жұмсалғанына қарай нәтиже береді. Бұл бір табиғи заңдылық іспетті ақиқат. Арпа ексең арпа орасың, бидай ексең бидай орасың. Бір сөзбен айтқанда не ексең, соны орасың. Дүниенің егіндігіне күнәнің дәнін еккен адам ахиретте азап тікенін, ал сауаптың дәнін еккен бақыт гүлдерін жинайды.

***Адамға іздеп жүрген нәрсесіне қарай
баға беріледі.***

Лас қоймаларды күнелтететін кеміргіш тышқандар өзінің сол жағдайын ештеңеге айрбастамайтын бақытқа теңейді. Ал, көбелек болса, жайқалған гүлдің арасында жүріп бақытты ғұмыр кешеді. Бұл олардың болмысының айнасы. Міне дәл осы сияқты адамдардың қандай сипатта екендерін не нәрсеге көңіл аударатындарына және не нәрселерге жөнелетіндеріне қарап тануға болады. Осы тұрғыда, ізгі адамдардың рухани азықтары өздері сияқты ізгі адамдардың жандүниесінде сақталады. Сол сияқты пасықтардың да азықтары өздері сияқты пасықтардың ішкі дүниесінен табылады. Хазіреті Әбу Бәкір Расулұллаһ саллаллаһу аләйһи уә сәлләмның қасынан бір елі ажырамай, рухани нәрге бөленді. Ал, һаман болса, ол зұлымдық жасауда Перғауынмен серіктес болғаны үшін онымен бірге иләһи қаһарға ұшырап, жойылып жоқ болып кетті.

*Күмістің сырты ақ, жалтырақ, бірақ
оның кесірінен қол да, киім де қараяды.
Оттың алауы қып-қызыл көзге тар-
тымды болғанымен, істеген ісінің жа-
мандығына қара, соңында қап-қара кү-
йенің қалғанын көресің.*

Сырттай құлпырып көрінгенімен, іштей жиіркенішті болу адамның мәртебесін асырмайды. Ораманың сыртындағы әсемдік ішіндегінің жақсы екенін білдірмейді. Сондықтан да, сырттан гөрі ішкі әлемнің сұлулығына мән беру маңызды. Ең бастысы сыртқы әлем мен ішкі әлемнің бір-бірімен тең, үйлесімді болғаны жөн.

*Әрбір ескен желмен өсімдік сияқты тер-
белетін болсаң, тау сияқты болсаң да
бір өсімдікке татымайсың.*

Дұрыс-бұрыс, орынды-орынсыз істелген әрбір істен әсерлену адамның тепе-теңдігін бұзып, қадір-қасиетін түсіреді. Сондықтан да, пайдасыз, бірақ әсері күшті дүниелердің алдында болаттай берік болып, табандылық пен парасаттылық көрсете білу адамның беделін өсіреді. Хазіреті Әли Хазіреті Әбу Бәкір хақында былай деген:

«Хазіреті Әбу Бәкір иманы, ұстанымы мықты, тау сияқты жан. Ешқандай жел (жағымсыз дүниелер) оған әсер ете алмайды».

Есек тұтынушы болып бір нәрсе сатып алмақ болса, әлбетте шикі піскен қаруынды сатып алған болар еді.

Әрбір жаратылыс өзіне қажеттіні талап етеді. Түсінігің мен дәрежең қандай болса, қалауың мен сұранысың да сондай болмақ. Осыған орай, адам ненің арқасына түскен болса, оның дәрежесі мен құны соншалық деген сөз.

Алтын мен арпаны таразыға салып тартқанда теңдей болыпты, дегенмен де, арпа алтын сияқты бағалы болмайды.

Адамдардың дене құрлысы бірдей болып келеді. Дегенмен, бұл теңдік олардың рухани жағынан да бірдей екендігін білдірмейді. Олардың арасында сырттай ұқсастық болғанымен, ішкі жағынан жер мен көктей айырмашылық болады. Өйткені, адам тек ет пен сүйектен ғана құралған дене емес.

Екі түрлі қамыс болғанымен, екеуі де бір жерде өседі. Біреуінің іші бос, қуыс болса, екіншісі шекерге толы.

Орындалған іс адамның қабілеті мен шеберлігіне қарай өлшенеді. Сәуір айындағы жаңбыр жыланға у, ал өсімдікке нәр береді. Дәл сол сияқты адамдардың қолындағы нығметтер де олардың болмысына қарай әсер етеді. Мәселен, адам басына түскен бәлекет иманы әлсіз әрі қыңыр адамды Аллаһқа қарсы шығуға итер-

мелесе, ал, Аллаһтың ақ жолында жүрген мұ'миннің иманын арттырады.

Дүние алуан түрлі нығметтермен көмкерілсе де, тышқан мен жылан жиркенішті нәрселермен қоректенеді. Тақтай ішіндегі кеміргіш құрт «мынандай дәмді халуа кімде бар!» дейді.

Әрбір жаратылыстың өз ортасына қарай өмір салты бар әрі оған сол жердің қорегі ұнамды болып келеді. Тек қана өлексенің етімен қоректенетін қорқау мен күшіген жер бетіндегі неше түрлі дәмді тағамдарға пысқырып та қарамайды! Сондықтан құрттап, сасып кеткен өлексе олар үшін ең таза әрі дәмді азықтардан әлдеқайда артық. Адам да рухани әрі материалдық азықтардан нәр алатын болса, оның сипаттары да сондай болары сөзсіз. Егер сұлулықтан әрі құлшылық қылудан ерекше күш-қуат алатын болса, періштеден де жоғары дәрежеге қол жеткізеді. Ал егер жағымсыз, жиіркенішті, ұнамыз қылықтардан рахат алатын болса, хайуандардан да төмен дәрежеге түседі. Осы шындыққа көз жеткізген атақты құқықтанушы Хорио былай дейді:

«Қандайда бір аймақтың басына құрбақаны қойсаң, ол сол жердің барлығының батпаққа айналуын қалайды».

ҚҰЛДЫҚ және МАҒРИФАТ

Егер жер аспанмен араздасар болса, жер беті құнарсызданып, өлі күйге айналған болар еді.

Күштілік пен сұлулықтың шынайы Иесіне қарсы шығудың соңы қайғы мен өкінішке апарып соқтырады. Тіктеп келгенде, адам баласының өзіне өмір сыйлаған, ырзық берген Жаратушысына қарсы келуі өлімнен де бетер үлкен апат болып табылады. Сондықтан да, адам кімге мұқтаж екенін жақсы біліп, қандай жағдайда болмасын әрдайым Аллаһқа тәслім болуы қажет.

Адам жер бетіне дүниенің қыр-сырларын түсіну үшін жіберілген.

Адам баласының мәртебесі Аллаһқа деген сүйіспеншілігі мен Оны тануы арқылы көтеріледі. Аллаһқа сүйіспеншілік көрсете білу мен Оны танудың жолы өзінді қоршаған ортаға мән беріп қарау арқылы мүмкін болмақ. Өйткені, адамзат баласының күрмеуін шешуге тиісті болған қаншама мәселелердің тиімді шешімдері осы дүние әлемінде жасырылған. Адам осы мәселелерді шешкен сайын бір Ұлық күштің бар екенін сезіне бастайды. Яғни, Аллаһтың құдірет-күшіне, Оның шеберлігі мен ұлылығына куә болып, иманы одан сайын арта түседі. Адамды осыны түйсінуге үшін жер бетіне жіберген. Сади Ширази былай дейді:

«Аллаһты шынайы түрде таныған кісілер үшін ағаштағы тек бір жапырақтың өзі Аллаһты тануды ұғындыратын кітап іспетті. Ал, ғапылдар үшін бүкіл ағаш бір жапырақ құрлы емес.»

Дұға мен құлшылық дегеніміз – Аллаһпен бірге болу. Аллаһпен бірге болған адам үшін өлім мен өмірдің де мән-мағынасы арта түседі.

Дұға мен құлшылық адам баласының Аллаһқа жақын болатын сәті. Аллаһ Тағала Құран Кәрімде, «...**Сөжде ет те, жақында**» (Аләқ сүресі, 19 аят) деген. Егер мұны орындамайтын болсақ, өмірдің мағынасы болмай қалады. Ал, өлім болса, соңы тым қорқыншты жағдайға душар болатын өте үрейлі халге келеді.

Зікір ойды қозғайды. Зікір арқылы қараңғы түнекке айналған пікірге нұр шаш.

Ойымыз зікірге айналған кезде амал пайда болады. Өйткені, зікір (еске алу) ақыл мен жандүниемізді зікір етілген нәрсемен байытады. Қарны ашқан бала ойындағысын, яғни қарны ашқандығын айтпаса, анасы оған сүт бермейді. Бірақ, ол бала мұны қайта-қайта айтатын болса, анасы оны мейіріммен құшағына алып, дереу талабын орындайды. Ал, Аллаһты зікір ету болса, бұдан әлдеқайда артығырақ. Сондықтан да, дұрыс пікірлердің туындауы үшін зікірді сол пікірлерді нұрға бөлейтін шуақты күнге айналдыру қажет. Дүниедегі тыныштық пен бақыт, тек жалғыз Аллаһпен бірге болғанда ғана

орнамақ. Ал, Аллаһпен бірге болудың сыры зікір етуде жатыр. Құран Кәрімде былай делінген:

«Естерінде болсын! Жүректер тек Аллаһты еске алумен ғана орнығады». (Ра'д сүресі, 28 аят)

РУХАНИ ӨРКЕНДЕУ

Құн сияқты жарық шашқың келсе, түнге ұқсаған нәпсінді отқа қақтауың керек.

Бір ыдыстың ішінде һәм лас, һәм таза нәрсе бір-біріне араласпай өз құрамын сақтап тұра алмайды. Егер адам нәпсінің қалауымен жүретін болса, жүректің ерекшеліктері өспей қалады. Ал жүректің қалауымен жүретін болса, нәпсісі елеуіз қалады. Осы тұрғыдан қарағанда, жандүниесін әсемдікпен безендіргісі келгендер алдымен нәпсі мен оның неше түрлі қалауларын тізгіндеулері тиіс. Себебі, жараның беті тазаланбаған жағдайда оған жаққан дәрінің ешқандай пайдасы жоқ. Нәпсіні тәрбиелемей, жүректің жай табуы мүмкін емес...

Егер сен өзіңе жамандық келуін қаламайтын болсаң, жаман сөз айтушы, жамандықты ұйретуші, жаман ой ойлаушы болма.

Халықтың арасында «Не ексең соны орасың!..» деген дана сөз бар. Сондықтан да өзгелердің жаман сөзінен сақтанудың ең тиімді жолы сөзіннің де, өзіңнің де тура болуында.

Жоғарыға қарау алдымен көзді шағылыстырады, бірақ көзге сәуле береді, айналаға нұр шашады. Көзіңді жарыққа ұйрет. Жарқанат болмасаң, оған қара. Ісіңнің нәтижесін көру – сенің сәулеңнің белгісі.

Адам бір жағынан жоғарыға шығуға талпынып тұрса, енді бір жағынан төменге қарай құлдилауға бейім тұрады. Шындыққа қарай талпынып, жоғарыға қарай тырмысу, мына дүниеде нәпсімізге ауыр сияқты келеді. Жалпы адам тынбай жоғарыға өрлеу бағытында әрекет ететін болса, мәртебесі өсе түседі. Мәңгілік өмірге қарай құштарлану адамның болашағын жарқын қылады. Олай болса, жоғарыға қарай көз тастап, биік шыңдарға ұмтылуымыз керек. Мұндай мәртебеге жеткен мұ'миндер жайлы Пайғамбарымыз саллаллаһу аләйһи уә сәлләм: «*Мұ'миндердің көрегенділігінен сақтаныңдар. Өйткені ол Аллаһтың нұрымен қарайды*» - деген.

Көздің нұры мен көрегенділігін арттырудың бірден-бір жолы дұрыс амал мен адал рызық жеу екендігі күмәнсіз. Осы екі негізден лайықты түрде нәр алған адамның көзқарасы өткір әрі көреген болады. Мұндай адамдар істерінің немен нәтижеленетінін болжауда оңайлықпен қателесе қоймайды.

Толғақтың машақаты жүкті әйелге ауыр тиеді. Бірақ ол ананың қарнындағы бала үшін зынданнан құтылу болып табылады.

Кейбір мәселелер екі жаққа да әсер етеді. Бұл бір жаққа қиыншылық тудырса, енді біреуіне үлкен мүмкіндік тудырады. Мұндай жағдайда қиыншылығынан қорқып, мүмкіндіктен айрылғанша, мүмкіндікті көздей отырып, қиыншылыққа бастіккен жөн. Рухани жетістікке жетудің жолы да дәл осылай.

Жүз құлаш болуы керек жіптен бір құлаш кем болса, құдықтағы су шелекке қайдан ілінсін!

Қандай да бір нәтижеге қол жеткізу үшін қажетті шарттар мен керек-жарақтардың барлығы толық болуы тиіс. Барлық құрал-жабдықтары сақадай сай болған төрт дөңгелекті машинаның бір дөңгелегі жоқ болса, басқа нәрселерінің түгел болғанынан не пайда?

Дүниеге сәби келмейінше, қан сүтке айналмайды.

Дүниеге шырылдап сәби келгенде кеудедегі қан-ның сүтке айналатынындай, адамның өмірінде басынан өткерген қиыншылықтары мен қажыр қайраттары да тағдырдың көмегімен жақсы бір нәтижеге айналады. Осылайша, сол уақытқа дейінгі ішкен улары (көрген қиыншылықтары) нәтижеде шырын сусынға айналады. Егер, бұлай болмайтын болса, шырын сусынның өзі де уға айналады.

Сондықтан да, күш-қуатымызды сарп етіп, мәңгілік бақытқа жол ашатын амалдар істеуге мәжбүрміз.

НӘПСІҚҰМАРЛЫҚ

*Ашу мен шәһуат адамды қыли қылады.
Рухты туралықтан айырады. Залым-
дардың жасаған зұлымдықтары да қа-
раңғы құдықпен тең.*

Адам болмысында бой көтеріп туралық күмбездін арқалап тұратын ақыл мен жүректің тіректері ашу мен шәһуаттың (нәпсіқұмарлықтың) шалуымен жерге құлайды. Өйткені, осы екі жағымсыз мінез сау ақыл мен сау жүректі ауруға шалдықтырады. Мұның соңы теріс әрекеттер жасауға апарып соғады. Дегенмен, ашу мен шәһуаттың арбауына көнбейтіндер зұлымдықпен азғындықтың шұңқырына түсуден өздерін аман сақтап қалады.

Шын мәнісінде жараланатын – жағымсыз мінез.

Шындықты ұнатпау – өтіріктің уына мас болған жаман мінезді адамдардың ісі. Адамның игілік пен шындыққа деген ұмтылысының тамырына балта шабылса, оның бойын жаман мінездер жаулап алады. Мұның айқын белгісі – шындық пен ақиқаттың алдында мазасыз күйге түсу.

ӨЛІМГЕ ДАЙЫНДАЛУ

*Өзіңде не бар, қандай жетістікке жеттің?
Теңіздің түбінен қандай інжу шығардың?
Махшарда бұлардың бәрі аян болады.*

Әлемде ешнәрсе жоқ болып кетпейді. Дауыс, болып жақтан көріністердің барлығы кеңістікте жиналып жатыр. Дүниені қоршап тұрған шамамен он мың шақырымдық шар тәрізді кеңістік барша мақлұқтар үшін бір тұрғыда амал дәптерлердің жиынтығы іспеттес. Ахиретте барлығы бейне таспаға түсірілген көріністер сияқты ортаға шығады және бұған ешкім қарсылық білдіре алмайтын болады. Өйткені, Құран Кәрімде былай деген:

«Кітабыңды оқы! Бүгін есептесуші ретінде өзіңе-өзің жетесің». (Исра сүресі, 14 аят)

УАҚЫТТЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

*Ажал – берілгенді алмай тұрып, өтелуі
тиіс барлық нәрсені өтеу.*

Өмір атты базардың ең соңғы киімі болып табылатын кебін барша сауда-саттықтың тоқтайтын жері. Осы киімді кигеннен кейін ертеңгі күннің қамын жеп тірлік қылу әсте мүмкін емес. Сондықтан да, махшар күні жанымызды азаптан сақтап қалатын әрі сол күннің есебінен сүрінбей өтуге дайындалатын күн бүгіннен басталады. Уақыт – Аллаһтың ең үлкен сыйы.

Өйткені, өткен уақытты қайтарып ала алмайсың, біріктіру де мүмкін емес әрі қарызға да берілмейді. Аллаһ Тағала уақытқа ант еткен. Сондықтан, игі амал істеуге мүмкіндік дәл осы сәтте болады. Мойнымыздағы міндеттерді де орындайтын күніміз де дәл осы күн. Сол себепті: «Ертең істеймін дегендер құрыды» деп айтылған.

Қысқасы, осы бір шындықтарды еске ала отырып, өлмей тұрып әрбір уақытын игі амал істеумен өткізгендер қандай бақытты десеңізші!

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз.....	7
Адам деген жұмбақ әлем.....	15
Жауын сияқты бол, береке шаш!.....	31
Ұрпақты тәрбиелеу.....	43
Шалағайлық.....	57
Шынайы жүреппен Харамайнға бару.....	75
Уақыт өтпестен, күн батпастан.....	95
Тәубе етуге асығу.....	111
Адам баласының опасыздығы.....	127
Тілдегі қанжар – ғайбат.....	145
Насихаттың маңызы.....	165
Дұғадағы сыр.....	185
Хазіреті Мәуләнәдан хикмет тамшылары.....	203
<i>Асықпау</i>	205
<i>Тойымсыздық</i>	206
<i>Аштық</i>	206
<i>Әділдік пен зұлымдық</i>	207
<i>Ғашықтық пен бейнет</i>	207
<i>Аллаһты түсіндіру</i>	208

<i>Ақыл мен тәфәккур</i>	209
<i>Надандық</i>	211
<i>Дерт, дауа және сабыр</i>	212
<i>Достық</i>	214
<i>Дүние</i>	217
<i>Әдеп</i>	219
<i>Өзгеріс заңы</i>	220
<i>Көңіл</i>	220
<i>Күнә мен тәубе</i>	221
<i>Әліңді біл</i>	222
<i>Аллаһтың достары</i>	224
<i>Ақиқатты көру</i>	231
<i>Адал табыс</i>	233
<i>Ықылас және ғибадат</i>	233
<i>Ілім-ирфан (парасаттық,көрегендік)</i>	234
<i>Иман</i>	238
<i>Адамның ақиқаты</i>	238
<i>Қызметін жақсы атқару</i>	241
<i>Қанағат және ашкөздік</i>	241
<i>Мінез-құлық пен қабілет</i>	242
<i>Құлдық және мағрифат</i>	247
<i>Рухани өркендеу</i>	249
<i>Нәпсіқұмарлық</i>	252
<i>Өлімге дайындалу</i>	253
<i>Уақытты тиімді пайдалану</i>	254